

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Hampus Nilsson Early

En påtaglig riskanalys

Om prognostisk bevisvärdering i LVU-mål

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Lena Wahlberg

Termin: HT 23

Innehåll

Summary	5
Sammanfattning	6
Förord	7
Förkortningar	8
1 Inledning	9
1.1 Ingång till ämnet	9
1.2 Begreppet risk	10
1.3 Syfte och frågeställning	12
1.4 Metod och material	13
1.4.1 Översikt	13
1.4.2 Fastställande av gällande rätt	13
1.4.3 Bevisvärdering	15
1.4.3.1 Övergripande metod och material för bevisvärdering	15
1.4.3.2 Bayesiansk metod	16
1.4.3.3 Bayesianska nätverk	17
1.4.4 Underrättsstudie	19
1.5 Avgränsning	20
1.6 Disposition	21
2. LVU	22
2.1. En överblick	22
2.2 LVU som en del av sociallagstiftningen	23
2.3 Barnets bästa	25
2.4 Bakgrundsrekvisiten	26
2.4.1 Precisering av miljörekvisiten	26
2.4.1.1 Överblick	26
2.4.1.2 Fysisk eller psykisk misshandel	27
2.4.1.3 Otillbörligt utnyttjande	28
2.4.1.4 Brister i omsorgen	29
2.4.1.5 Något annat förhållande i hemmet	30
2.4.2 Gränsdragningsproblematik	30
2.4.2.1 Gränsdragning mellan de olika miljörekvisiten	30
2.4.2.2 Gränsdragning till beteendefallen	31
2.4.2.3 Något om föräldrarnas inneboende egenskaper	33
2.5 Prognosrekvisitet	34
2.5.1 Begreppet påtaglig risk	34
2.5.2 Objektivistisk risk	35
2.5.3 Påtaglig risk: ett metodkrav	36

2.5.4 Riskbedömning	38
2.5.5 Hälsa eller utveckling	39
2.6 Sammanfattning	40
3 Bevisvärdering i förvaltningsdomstol	41
3.1 Överblick	41
3.2 Förvaltningsdomstolens syfte	42
3.2.1 Rättskipning	42
3.2.2 Rättssäkerhet och materiell riktighet	44
3.2.3 LVU:s särprägel	45
3.3 Prövningsramen	46
3.4 Bevisvärdering	48
3.4.1 En överblick	48
3.4.2 Hantering av bevisfakta	50
3.4.2.1 Bevisfakta	50
3.4.2.2 Erfarenhetssatser	52
3.4.2.3 Beviskedjor	53
3.4.3 Ursprungssannolikhet och beviskrav	57
3.4.3.1 Ursprungssannolikhet	57
3.4.3.2 Beviskrav i allmänhet	58
3.4.3.3 Beviskrav i LVU	59
3.4.4 Utredningskrav och robusthet	61
3.4.4.1 Begreppsdefinition	61
3.4.4.2 Utredningskrav och materiell processledning	62
3.4.4.3 Möjligheten för domstolen att berika målet	64
3.5 Sammanfattning	66
4 Barnets bästa i centrum	67
4.1 Översikt	67
4.2 BBIC-triangeln	67
4.2.1 Risk- och skyddsfaktorer	67
4.2.2 Familj och miljö	69
4.2.3 Barnets utveckling	72
4.2.4 Föräldrarnas förmåga	76
4.3 BICC:s begränsningar	78
4.4 Sammanfattning	80
5 Avslutning	81
5.1 Jämförande analys	81
5.1.1 Överblick och tillvägagångssätt för analysen	81
5.1.2 Identifiering av riskfaktorer	82
5.1.2.1 Redogörelse	82
5.1.2.2 Underrättsanalys	83
5.1.3 Korrekt klassificering av riskfaktorer	84

4.1.3.1 Redogörelse	84
5.1.3.2 Underrättsanalys	86
5.1.4 Omvandling av bakgrundsfakta till prognosfakta	88
5.1.4.1 Redogörelse	88
5.1.4.2 Underrättsanalys	90
5.1.5 Göra en samlad riskvärdering	91
5.1.5.1 Redogörelse	91
5.1.5.2 Underrättsanalys	92
5.1.6 Ett exempel: Göteborg 8496-23	93
5.1.6.1 Bakgrund	93
5.1.6.2 Förvaltningsrättens bedömning	94
5.1.6.3 Alternativ bedömning	94
5.1.7 Slutsatser från underrättsanalysen	96
5.2. Reflektion	97
Källförteckning	100
Rättsfallsförteckning	104

Summary

This paper aims to delve into the intricacies of assessing whether or not a child should be placed under care according to LVU from an evidence evaluation perspective, with a focus on the criteria "significant risk to health or development". As the court is tasked with evaluating potential future risks for children, an accurate risk assessment is paramount. This means that the court needs to transform ordinary evidence into forecasts. Only after this can the court assess if there is sufficient support to provide care for the child or not.

The purpose of the paper is to formulate a model for evidence assessment of this prognostic evaluation required by the court and compare it with how it is done in lower courts. The construction of the model utilizes bayesian evidence assessment in combination with a thorough review of the current legislation and specific expert assumptions based on behavioral science.

The conclusion that can be drawn from this paper is that there are certain deficiencies in the court's ability to conduct a risk analysis. The court faces particular challenges when it comes to transforming evidence into forecasts, potentially leading to the misevaluation of evidence in the court's final decision. Furthermore, the paper emphasizes the importance of experts and a structured methodology in the evidence assessment of the kind to avoid cognitive and methodological errors.

Sammanfattning

Uppsatsen utforskar komplexiteten i bedömningen av om ett barn ska beredas vård med stöd av LVU ur ett bevisvärderingsperspektiv, med fokus på bedömningen av rekvisitet "påtaglig risk för hälsa och utveckling". I och med att domstolen ställs inför uppgiften att bedöma en potentiell framtida risk för barnet blir en korrekt riskanalys central. Detta betyder att domstolen behöver omvandla vanliga bevis till prognoser. Endast därefter kan domstolen avgöra om det finns tillräckligt stöd för att bereda ett barn vård eller ej.

Syftet med uppsatsen är att formulera en modell för bevisvärdering av denna prognostiska bedömning som förvaltningsrätten behöver göra och jämföra detta med hur det görs i praktiken i underrätterna. Konstruktionen av modellen använder en bayesiansk bevisvärderingemetod i kombination med en grundlig genomgång av gällande rätt samt särskilda erfarenhetsatser baserade på beteendevetenskaplig forskning.

Slutsatsen som framkommer i uppsatsen indikerar brister när det gäller förvaltningsdomstolens förmåga att genomföra riskanalyser. Särskilda svårigheter har domstolen med att omvandla bevis till prognoser, vilket potentiellt kan leda till att bevismedel värderas felaktigt i domstolens slutliga beslut. Vidare understryks i uppsatsen vikten av expertbevisning och en strukturerad metodik vid genomförandet av bevisvärdering av detta slag, för att undvika kunskapsmässiga och metodologiska fel.

Förord

Dagen efter uppropet föddes min dotter. Nu när jag lämnar uppsatsen bakom mig är hon fyra månader. Under denna period har jag lärt mig mycket om bevisvärdering, men kanske ännu mer om blöjbyten.

Ett stort tack till min sambo som stått ut med mig under denna period och även ett stort tack till min handledare Lena som alltid frågade hur det var med familjen när vi träffades (och även för bra input).

Förkortningar

BBIC	Barnets bästa i centrum
Ds	Departementsserien
FL	Förvaltningslag (2017:900)
FPL	Förvaltningsprocesslag (1971:291)
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
LVM	Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken (1942:740)
RF	Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Ingång till ämnet

Den 18 augusti 2023 beslutade Säkerhetspolisen att höja terrorhotnivån från steg tre till steg fyra på en femgradig skala. Säkerhetspolischefen Charlotte Von Essen anger att anledningen för detta bland annat är ett växande hot på grund av desinformationskampanjer som målar ut Sverige som ett islamofobiskt land.¹ En av dessa desinformationskampanjer är LVU²-kampanjen, vilken sprider falska påståenden om att svensk socialtjänst kidnappar muslimska barn. Narrativ om att socialtjänsten är onda och kan omhänderta barn utan särskilda skäl sprids i sociala medier. Kampanjen tros ha börjat 2018 och har fått fäste i många socioekonomiskt utsatta områden.³ Uppgifter om att socialtjänsten lättvindigt omhändertar barn är dock ingen ny företeelse. En artikel i tyska Der Spiegel som fick spridning på 1980-talet beskriver i stora drag samma problematik, nämligen att socialtjänsten lättvindigt kan omhänderta barn. Kritiken ansågs, denna gång, i viss mån befogad och var en av anledningarna till en reformation av lagen för att närmare precisera i vilka situationer som beredande av vård av unga kan vara befogat.⁴

Även om socialtjänsten spelar en roll i omhändertagandet av barn och får utstå mycket kritik, både befogad och obefogad, så är det slutligt förvaltningsdomstolarna som bär ansvaret för om ett barn bereds vård med stöd av lagen eller ej. Domstolens ansvar brukar dock diskuteras mindre, men problem med rättssäkerheten och domstolens kompetens har framförts av forskare.⁵ Särskilt har kritik riktats mot hur riskbedömning som domstolen tvingas göra i LVU-ärenden går till. Svensson belyser problematiken ur ett rättssäkerhetsperspektiv där han kritiserar utformningen av lagen som vag och öppen och någon direkt precisering av

¹ Regeringskansliet, pressträff med anledning av det försämrade säkerhetsläget, 2023-05-17.

² Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

³ Se Ranstorp & Ahlerup (2023) s. 1.

⁴ Se Prop. 1989/90:28 s. 49 f.

⁵ 2 § LVU; se även Leviner (2012) s. 87 f.

lagen genom prejudikat har inte gjorts av Högsta förvaltningsdomstolen (HFD), vilket medför svårigheter i att förutsäga utgången av mål.

Anledningen till att någon precisering av rekvisiten för beredande av vård inte kan ske kan förklaras med att målen i LVU sällan ser likadana ut.⁶ Även om barns situation skiljer sig mycket åt, torde det dock vara av vikt att förvaltningsdomstolarna utför sin bedömning på liknande vis istället för en skönsmässig holistisk bedömning.⁷

En förutsättning för att domstolen ska kunna formulera en objektiv prognos som ligger till grund för beredande av vård av ett barn i det enskilda fallet torde vara att bevisvärderingen baseras på aktuell vetenskap. Vad Kaldal framförde i sin doktorsavhandling från 2010 är att forskningen om barn och risk inte ännu är på en sådan nivå att några säkra riskbedömningar kan göras. Hon föreslår att lagen preciseras för att bättre beskriva de situationer då samhället ska ingripa.⁸ Men även om forskningsläget är dåligt så torde ansatser som grundar sig på vetenskap vara att föredra framför subjektiva antaganden.⁹ En modell som numera används av socialtjänsten i samtliga kommuner är Barnets bästa i centrum (BBIC). Modellen används för att identifiera risk- och skyddsfaktorer hos barn i syfte att tillhandahålla nödvändiga stödinsatser.¹⁰ Uppsatsen ämnar utforska hur dessa risk- och skyddsfaktorer som identifieras i BBIC kan användas tillsammans med en strukturerad bevisvärderingsmodell för att undvika tankefel och främja objektivitet i bedömningen av om ett barn bör beredas vård enligt 2 § LVU.

1.2 Begreppet risk

Det som behandlas särskilt i uppsatsen är den riskbedömning som förvaltningsrätten måste göra när den bedömer om ett barn ska beredas vård med stöd av LVU eller ej. Det kan således redan inledningsvis anses befogat att försöka definiera begreppet i en bredare bemärkelse. Att definiera vad ordet risk faktiskt innebär är nämligen inte så lätt som man kan tro. Kaldal

⁶ Se Svensson (2012) s. 225 f.

⁷ Se Alexius (2011) s. 44.

⁸ Se Kaldal (2010) s. 352.

⁹ Se Alexius (2011) s. 32.

¹⁰ Se Socialstyrelsen, BBIC Grundbok (2023) s. 1.

nöjer sig i sin doktorsavhandling, som behandlar barn och risk, med att konstatera att risk är "*sannolikheten för att något icke önskvärt kan inträffa*"¹¹, men att någon legaldefinition inte finns att tillgå.¹² Det förra torde ge uttryck för det *objektivistiska riskbegreppet* och kan beskrivas som: $Risk = Sannolikhet \times Effekt$.¹³ Detta förutsätter dock att själva risken är något som kan uppfattas rent objektivt, vilket skulle betyda att risken är en inneboende egenskap hos ett ting eller en händelse. Det andra sättet att se på risk är genom det *konstruktivistiska riskbegreppet*, som ser risk som en social konstruktion. Istället för att se risken som en inneboende egenskap hos ett objekt så existerar risken endast i våra huvuden, vilket betyder att risk betyder olika för olika personer.¹⁴ Hur olika människor värderar risk kan hänföras till såväl personlighetstyp som kulturell bakgrund.¹⁵ Vidare tenderar vi människor generellt att övervärdera extraordinära risker, medan risker i vardagen undervärderas.¹⁶ Risk kommer i denna uppsatsen behandlas utifrån det objektivistiska synsättet, men det går inte att komma från den subjektiva aspekten när en riskvärdering görs. Vilken typ av sannolikhetsberäkning och hur effekten värderas kommer spela roll för resultatet. Då risker alltid måste tolkas av människor (experter) för att kunna användas för beslut, är dessa risker sällan fria från värderingar.¹⁷

Även om vissa särskilda problem relaterat till risk uppstår i mål där framtidsprognoser ska göras, är risk och riskhantering inte något nytt i bevisvärderingssammanhang. Bevisvärdering handlar trots allt i det stora hela om att hantera risken att ett felaktigt beslut fattas. I andra professioner hanteras detta med hjälp av ett så kallat p-värde som kan beräknas med hjälp av statistiska metoder. P-värdet ger en siffra på hur sannolikt det är att få det aktuella resultatet även om hypotesen är felaktig och det är vanligt att hypotesen ska förkastas om p-värdet är över 5 %. Att förkasta en hypotes om p-värdet är över 5 % syftar dock endast till att minska mängden typ I-fel (risken att en hypotes anses som sann när den egentligen är falsk).

¹¹ Se Kaldal (2010) s. 87.

¹² Ibid.

¹³ Se Jakobsen & Karlsson (1999) s. 29; Wahlgren (2001) s 17.

¹⁴ Se Jakobsen & Karlsson (1999) s. 31; Östberg (2004) s. 100.

¹⁵ Se Jakobsen & Karlsson (1999) s. 33 f.

¹⁶ Se Jakobsen & Karlsson (1999) s. 18.

¹⁷ Se Jakobsen & Karlsson (1999) s. 30.

Nackdelen med att förkasta hypotesen vid ett förhållandevis lågt p-värde blir att mängden typ II-fel (risken att en hypotes anses som falsk när den egentligen är sann) ökar.¹⁸ I juridiken hanteras denna risk istället med hjälp av beviskrav, utredningskrav och presumtioner, vilka alla i någon mån syftar till att hantera typ I- och typ II-fel. Detta både genom att minska mängden totala fel, men också genom att reglera förhållandet mellan felen genom att se till vilket fel som är värst att göra.¹⁹

1.3 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att upprätta en modell av hur bevisvärdering av prognosrekvisitet i 2 § LVU *påtaglig risk för hälsa och utveckling* kan göras utifrån forskning om riskfaktorer hos barn och jämföra detta mot hur det görs i praktiken.

Syftet med uppsatsen är således tudelat. Den första delen, att upprätta en modell för bevisvärdering, uppfylls genom att besvara följande frågor:

1. Vilka bevis bör tillmätas betydelse för bevisprövningen?
2. Vilka sakförhållanden får domstolen beakta inom ramen för processen och när bör domstolen verka för att mer bevisning tillförs processen?
3. Hur kan en bevisvärderingsmodell konstrueras som bygger på forskning om riskfaktorer hos barn?

För att besvara syftets andra del, att jämföra detta med hur bevisvärderingen görs i praktiken, kommer även följande frågor behöva besvaras:

4. Hur bedrivs domstolens bevisvärdering i praktiken?
5. Hur skiljer sig bevisvärderingen i domstolarna mot den konstruerade modellen?

¹⁸ Parascandola (2010) s. 201 f.

¹⁹ Detta berörs mer i avsnitt 3.3.3.2 där *den acceptabla misstagkvoten* behandlas. Se Dahlman (2018) s. 140.

1.4 Metod och material

1.4.1 Översikt

För att uppnå uppsatsens syfte kommer både den gällande lagen behöva fastställas för förvaltningsprocessen i allmänhet och för LVU i synnerhet. Syftet med detta är att besvara frågorna ett och två i uppsatsens frågeställning. Det handlar alltså inte om att göra en komplett redogörelse för lagen utan endast att fastställa vad som får och bör föras in i processen och vilka skyldigheter domstolen har att på egen hand utreda ärendet och på vilket sätt, samt vad som får och bör tillmätas betydelsen för utgången av målet. För att besvara den tredje frågan kommer bevisteori och beteendevetenskaplig forskning behandlas. Utgångspunkten för redogörelsen av en modell för bevisvärdering kommer att bygga på den bayesianska bevisvärderingsmetoden. För att besvara den fjärde och femte frågan kommer en underrättsstudie att göras som jämförs med den framarbetade metoden.

1.4.2 Fastställande av gällande rätt

För att fastställa gällande rätt kommer en vanlig rättsdogmatisk metod att användas. Metoden ligger nära hur praktiker tenderar att arbeta. Rättsdogmatiken tenderar dock vara mer generell än vad den praktiska juridiken är och bör även innehålla argumentation åt både det ena och det andra hållet.²⁰ Av vikt blir att beakta relevanta rättskällor och respektera rättskällehierarkin. De primära rättskällorna är lagar och föreskrifter och måste beaktas. Även prejudikat och förarbeten kommer att beröras inom ramen för uppsatsen men är underordnade lagar.²¹ Hur dessa sekundära rättskällor ska användas beror på den tolkningsmetod som används. För att uppfylla uppsatsens syfte så torde en teleologiska tolkningsmetoden vara bäst lämpad. Detta innebär att utgångspunkten är att uttolka lagens syfte utifrån förarbetena för att fastställa lagstiftarens vilja. Utifrån denna vilja kommer sedan den materiella lagstiftningen tolkas.²² Lagstiftarens vilja,

²⁰ Se Peczenik (1995) s. 132.

²¹ Se Peczenik (1995) s. 145.

²² Se Peczenik (1995) s. 201.

såsom den kommer till uttryck i förarbetena till LVU, torde dock vara att den lämnar över ansvaret för normprecisering till domstolen, varför även rättsfall måste behandlas för fastställandet av gällande rätt.²³ Eftersom HFD:s prejudikat endast ger vägledning i specifika frågor måste så kallad juridisk induktion användas för att fastställa gällande rätt i en mer generell bemärkelse.²⁴

Relevanta förarbeten och samtliga rättsfall rörande beredande av vård från och med 2012 har använts för fastställande av gällande rätt.²⁵ För fastställande av rättsläget har juridisk litteratur även använts som stöd. Särskilt har jag använt mig av *Parallella processer* av Anna Kaldal och *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården* av Gustav Svensson för att fastställa gällande rätt i LVU. I Anna Kaldals avhandling *parallella processer* behandlar hon barn och risk i en bredare bemärkelse än denna uppsats. Hennes syfte är att problematisera den riskbedömning som domstolen ska göra i LVU såväl som i vårdnadsmål. Hon behandlar bland annat beviskrav, metoder för bevisvärdering av prognostiska rekvisit och hur barnet involveras i processen.²⁶ Boken har varit vägledande i stora delar av uppsatsen för fastställandet av gällande rätt, förvaltningsrättens bevisvärdering och det beteendevetenskapliga perspektivet. Gustav Svenssons bok *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården* behandlar i första hand den rättspraxis som finns på området och har varit min främsta källa för HFD:s utveckling av rekvisiten för beredande av vård av barn fram till 2012. Boken behandlar även särskilt rättssäkerheten i LVU-processen.²⁷ För att fastställa den processrättsliga ramen har framförallt Ulrik Von Essens bok *Processramen i förvaltningsmål* använts som vägledning. För utredningsskyldighet och beviskrav i förvaltningsprocessen har även Gustav Lindkvists avhandling *Utredningsskyldighet, bevisbörda och beviskrav i förvaltningsprocessen* varit till stor hjälp.

²³ Detta behandlas i kapitel 2.

²⁴ Se Peczenik (1995) s. 132 f.

²⁵ Samtliga av HFD:s domar till och med 2012 har behandlats av Gustav Svensson; därav har detta utgjort min källa för relevanta prejudikat innan 2012. Prejudikat som hänvisas till direkt i uppsatsen som är från tidigare än 2012 har dock behandlats fristående från Svenssons redogörelse.

²⁶ Se Kaldal (2010) s. 29 f.

²⁷ Se Svensson (2012) s. 17 f.

1.4.3 Bevisvärdering

1.4.3.1 Övergripande metod och material för bevisvärdering

Då det inte finns något lagkrav på hur domstolen ska bedriva sin bevisvärdering har det dykt upp en del olika metoder för hur detta bäst görs.²⁸ Någon komplett redogörelse för alla dessa metoder kommer inte göras. Dahlman menar dock att teorierna framförallt kan delas upp efter om de är atomistiska eller holistiska. De atomistiska metoderna kan vidare kan delas upp i kvantitativa och kvalitativa metoder. Skillnaden mellan atomistiska och holistiska metoder har att göra med om varje bevis ska värderas för sig eller om all bevisning ska betraktas som en helhet. De olika typerna ska dock inte räknas som binära, istället är det en flytande skala och en metod kan således vara mer eller mindre atomistisk eller holistisk. Skillnaden mellan kvalitativa och kvantitativa metoder kan enkelt förklaras med om siffror används för värderingen av bevis eller ej. Den bayesianska metoden, som kommer att användas för att beskriva bevisvärderingen i uppsatsen, är i hög grad en atomistisk och kvantitativ metod. Detta betyder att bevisning delas upp i mindre beståndsdelar och varje enskilt bevis tillmäts en viss sannolikhet preciserad i siffror.²⁹

För att beskriva metoden kommer Christian Dahlmans bok *Beviskraft* att användas. Boken är dock avsedd för att användas för bevisvärdering i brottmål och därav kommer metoden behöva anpassas för användning i förvaltningsmål. Christian Diesen beskriver i sin bok *Bevis 7: bevisprövning i förvaltningsmål* hur bevisvärdering går till i förvaltningsrätten. Vidare har Diesen utarbetat teorier om hur bevisvärdering kan gå till när domstolen måste ta ställning till ett prognostiskt beviskrav, vilken kommer att användas i uppsatsen. Metoden som används för bevisvärdering kan alltså sägas vara en kombination av Diesens teorier och den bayesianska metoden såsom den beskrivs av Dahlman. Även ytterligare forskning om just riskbedömning kommer behandlas inom ramen för uppsatsen. En bok som kan nämnas särskilt är *juridisk riskanalys* av Peter Wahlgren som har varit en utgångspunkt för hur

²⁸ Detta följer av principen om fri bevisvärdering och kommer att diskuteras i avsnitt 3.1 Se även Diesen (2003) s. 20.

²⁹ Se Dahlman (2018) s. 21-32.

risk kan hanteras i juridiken. Metoden kommer att beröras allt eftersom den blir relevant. Några utgångspunkter för den bayesianska metoden kommer dock att beröras i nästkommande avsnitt.

För att göra en korrekt riskbedömning i LVU-mål så kommer det vara nödvändigt att behandla beteendevetenskaplig forskning. Jag har valt att endast förhålla mig till Barnets bästa i centrum (BBIC) som är ett instrument som används av Socialstyrelsen för att identifiera riskfaktorer hos barn och bygger på omfattande forskning om just barn och risk.³⁰ Syftet med att använda detta instrument i uppsatsen är att identifiera alla relevanta faktorer som kan ha betydelse för hur ett barn utvecklas i framtiden och kommer användas som hjälpmedel för att för att koppla ihop sakfakta med rättsregler.

1.4.3.2 Bayesiansk metod

I matematiska termer torde det räcka att beskriva den bayesianska metoden på följande vis:

$$\frac{P(T)}{P(\sim T)} \times \frac{P(F|T)}{P(F|\sim T)} = \frac{P(T|F)}{P(\sim T|F)}$$

Formeln ger uttryck för Bayes teorem, uttryckt i odds, som är utgångspunkten för den bayesianska bevisvärderingsmetoden. Vad formeln säger är helt enkelt att sannolikheten för ett visst utfall kan beräknas med hjälp av den bakgrundsinformation som finns att tillgå.

$\frac{P(T)}{P(\sim T)}$ kallas odds ex ante och ger uttryck för oddset mellan hur troligt det är

att något sker och hur troligt det är att något inte sker innan

bakgrundsinformation, eller bevisfakta, tillförs. Vad T menas i

bevisvärderingssammanhang är det som ska bevisas, det så kallade

bevistemat. $\frac{P(T|F)}{P(\sim T|F)}$ i sin tur kallas odds ex post och ger uttryck för odds

efter det att bevis tillförs, $P(T|F)$ kan förklaras som probabiliteten att ett

visst bevis, T, händer givet F, där F i detta fall kan likställas med ett

observerat bevis (bevisfaktum). $\frac{P(F|T)}{P(F|\sim T)}$ kallas av Dahlman beviskraft och

återspeglar styrkan i det aktuella beviset för bevisningen av bevistemat. Vad

beviskraften återspeglar är hur mycket mer troligt det är att ett bevisfaktum

observeras givet att bevistemat är sant än om bevistemat inte är sant. Om

³⁰ Se Socialstyrelsen, BBIC Grundbok (2023) s. 8 f.

detta odds är över 1 rör sig om ett bevis och om det är under 1 rör det sig om ett motbevis. Om ytterligare bevis behöver tillföras ett mål kan det gamla odds ex post användas som det nya odds ex ante; därefter görs beräkningen på nytt.³¹ Det är viktigt att notera att bevis som läggs samman ska multipliceras (inte adderas) med varandra. Det betyder exempelvis att två bevis som vardera har 10 i beviskraft, tillsammans får 100 i beviskraft (så kallad samverkande bevisning). Med denna modell kan bevis, som tillmäts en viss beviskraft, inordnas under en och samma gärningsbeskrivning för att uppskatta gärningsbeskrivningens samlade sannolikhet. Att på ett säkert sätt uttala sig om beviskraften för ett visst bevis är nästintill omöjligt att göra helt korrekt. Istället är det bättre att se den bayesianska metoden som ett arbetssätt för att undvika att göra logiska misstag.³²

1.4.3.3 *Bayesianska nätverk*

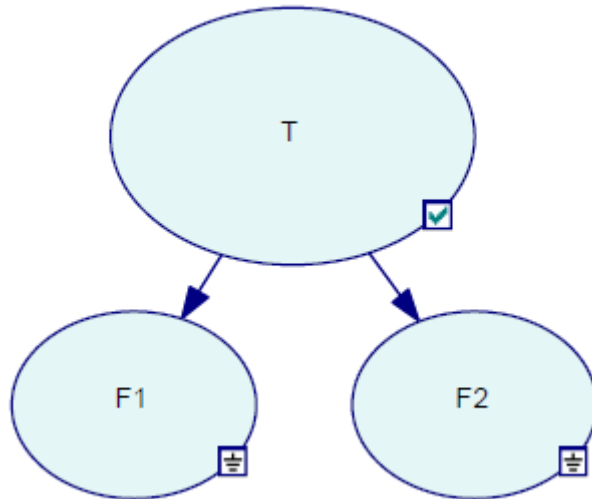
För att visualisera den bayesianska bevisvärderingen kommer bayesianskt nätverk användas i framställningen. Det finns ett par olika datorprogram som kan användas för att konstruera bayesianska nätverk, i denna uppsats har jag använt *GeNIe Modeler*³³. I ett bayesianskt nätverk presenteras varje bevisfaktum och bevistema som en nod i ett större nätverk. Noderna kopplas ihop med varandra på så sätt att bevisfakta ger stöd åt bevistemata. För varje nod måste en sannolikhet anges för hur troligt det är att det sakförhållande som noden representerar observeras, eller inte observeras, om föräldrarnoden är sann respektive falsk.³⁴ Detta kan visualiseras på följande vis:

³¹ Se Dahlman (2018) s. 85 ff.

³² Se Dahlman (2018) s. 19 f.

³³ GeNIe Modeler av BayesFusion, LLC kan fritt användas som hjälpmedel vid författandet av akademiska uppsatser, <<http://www.bayesfusion.com>>.

³⁴ Se Dahlman (2018) s. 214 ff.

Först måste sannolikhet ex ante för T anges, i detta fall kommer det sättas till odds $\frac{0.10}{0.90}$ vilket alltså betyder att sannolikheten för att T observeras innan bevis tillförs är en på tio. För båda bevisfaktumen F1 och F2 måste det anges hur troligt det är att F1 är sann respektive falsk och om T är sann respektive falsk:

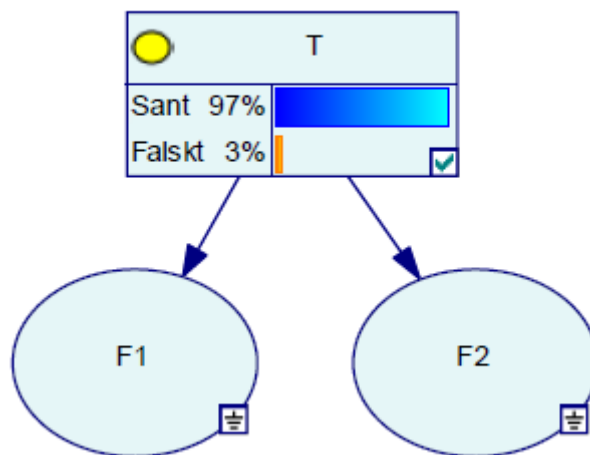
T	Sant	Falskt
Sant	0.90	0.05
Falskt	0.10	0.95

Ovan figur ger uttryck för ett bevisfaktum med beviskraft 18

($\frac{P(F|T)}{P(F|\sim T)} = \frac{0.90}{0.05} = \frac{18}{1}$). Detta betyder att odds ex post för T kan beräknas

till: $\frac{0.1}{0.9} \times \frac{0.9}{0.05} \times \frac{0.9}{0.05} = \frac{36}{1}$ vilket även kan uttryckas som 97.3 %. Förs

dessa siffror in i det bayesianska nätverket så kan följande resultat observeras:

Detta ger alltså uttryck för precis samma sak. De bayesianska nätverken som kommer att användas i uppsatsen är betydligt mer komplicerade, men förhoppningsvis ger detta en bra grund för hur ett sådant nätverk ska tolkas och det viktigaste att ta med sig är att pilarna i det bayesianska nätverket pekar bort från det som ska bevisas.³⁵ I den fortsatta framställningen kommer jag dock endast att förhålla mig till de bayesianska nätverken som ett sätt att strukturera bevis och något försök till att analysera bevis i matematiska termer kommer inte att göras mer än i generella formler.

1.4.4 Underrättsstudie

För att undersöka hur bevisvärderingen sker i praktiken har en underrättsstudie utförts. Totalt har 60 domar begärts ut från tre slumpmässigt utvalda förvaltningsrätter. En förfrågan skickades till varje förvaltningsrätt om att ta del av deras tio senaste avslag och deras tio senaste bifall som berör 2 § LVU. Denna förfrågan skickades mellan den 10:e och 13:e oktober 2023. Domar som inte är relevanta för studien, vilket innefattar bland annat då beredande av vård enligt 2 § inte är huvudfrågan, har sållats bort. För varje förvaltningsrätt har sedan fem domar där domstolen bifaller yrkandet och fem domar där domstolen avslår yrkandet analyserats ingående.

³⁵ Se Dahlman (2018) s. 214-239.

1.5 Avgränsning

Det som är uppsatsens syfte är att behandla bevisvärdering av prognosrekvisitet *påtaglig risk för hälsa eller utveckling* och därav är det inte relevant att beröra vilket bevisvärde som vittnesutsagor och andra uppgifter om sakförhållanden bör tillmätas. Istället behandlar uppsatsen hur en domstol bör beakta ett fastställt sakförhållande i dess prognostiska bedömning. I denna kontext torde värdering av expertbevisning dock vara relevant, men kommer också lämnas utanför uppsatsen till förmån för en standardiserad modell som berör riskfaktorer hos barn. I och med att fokus ligger på den prognostiska bedömningen så kommer de materiella reglerna endast behandlas i den mån som det fyller ett syfte för uppsatsen. Exempelvis kommer rättssäkerhet inte att behandlas mer än nödvändigt för att fastställa vad som får ingå i processen och i vilken grad det påverkar domstolens bevisvärdering.

Det ska också noteras att huruvida vården kan bedrivas på frivillig väg inte kommer att behandlas i uppsatsen mer än översiktligt. Huruvida vård kan bedrivas frivilligt är i och för sig även det ett prognostiskt beslut och mycket av det som nämns i uppsatsen torde gälla även för denna bedömning. Ej heller kommer beredande av vård enligt 3 § LVU att behandlas mer än nödvändigt, men det som nämns i uppsatsen torde även i hög grad kunna appliceras på dessa fall.

Angående bevisvärderingen så kommer jag att behandla bevis som om de är oberoende av varandra i hög utsträckning. Detta stämmer naturligtvis inte. Men i och med att bayesianska nätverk endast kommer att användas som ett sätt att strukturera upp hur det går att tänka kring bevisvärdering är det inte befogat sett till hur mycket mer komplexa de bayesianska nätverken hade blivit.³⁶

³⁶ För bayesiansk bevisvärdering av bevisfakta som inte är oberoende, se Dahlman 82018) s. 185 ff.

1.6 Disposition

I kapitel 2 kommer LVU att behandlas. Syftet med kapitlet är främst att diskutera hur en prövning för beredande av vård enligt 2 § ska göras och vilka omständigheter som ska ingå i prövningen. I kapitel 3 kommer förfarandet i förvaltningsdomstolen att behandlas. Kapitlet har två primära syften. Det första är att beskriva vad rättskipning är och vilka regler som ska beaktas vid en domstolsprövning, särskilt viktigt blir att redogöra för själva processramen. I den andra delen ska jag redogöra för hur bevisvärdering kan gå till i förvaltningsdomstolen i allmänhet och LVU i synnerhet.

Anledningen till varför detta kapitel inte är uppdelat i två olika kapitel är att många processrättsliga regler även blir relevanta för domstolens bevisvärdering. I kapitel 4 kommer BBIC att behandlas. Syftet med detta kapitel är att identifiera de olika risk- och skyddsfaktorer som kan leda till framtida hälsoproblem. Slutligen så kommer en analys, innefattat en rättsfallsanalys av underrättsdomar, att knyta ihop säcken i kapitel 5.

2. LVU

2.1. En överblick

Det övergripande syftet med LVU och grunderna för beredande av vård av unga återfinns i lagens första paragraf. Här stadgas det att ett barn som är under 18 år³⁷ ska beredas vård om denna vård inte kan ges på frivillig väg och om det finns en *påtaglig risk* att den unges *hälsa eller utveckling* skadas på grund av:

- Fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet (de s.k. *miljöfallen*), eller
- Missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende (de s.k. *beteendefallen*).³⁸

Under hela processen ska *barnets bästa* beaktas.³⁹ Eventuella insatser som beslutas enligt LVU måste alltid präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.⁴⁰ Det ska även understrykas att bedömningen som görs ska ta fasta på barnets nuvarande situation. Händelser som ligger långt tillbaka i tiden, eller situationer som ej längre föreligger bör inte läggas till grund för bedömningen.⁴¹

I och med att det är kommunen som har det yttersta ansvaret för att barn som vistas inom kommunen växer upp under goda förhållanden, så är det socialnämnden som ansvarar för att ansöka om vård enligt LVU.⁴² I ansökan ska uppgifter om barnets förhållanden, omständigheter som utgör grund för vård samt tidigare vidtagna åtgärder bifogas. Socialnämnden ska även upplysa rätten om tidigare åtgärder och vilken vård som barnet ska beredas. Även barnets inställning ska redogöras för.⁴³ Det som nu har beskrivits är alltså ett krav på utredning. Socialnämndens utredningsskyldighet är väldigt långtgående och den utredningen som

³⁷ Eller 20 år för beteendefall enligt 3 § 1 st. LVU om det anses lämpligt.

³⁸ 1-3 §§ LVU.

³⁹ 1 § 5 st. LVU.

⁴⁰ 1 § 1 st. LVU.

⁴¹ Se Svensson (2012) s. 131 f.

⁴² 2. Kap. 1 §; 5 kap. 1 § samt 11 kap. 1-2 §§ Socialtjänstlag (2001:453).

⁴³ 4 § LVU.

lämnas till domstolen ska gå att använda för att fatta ett materiellt korrekt beslut.⁴⁴ Utredningsskyldigheten kan även tänkas ha utvidgats i och med principen om barnets bästa.⁴⁵

I efterföljande avsnitt kommer först en kort bakgrund till LVU att redogöras för, inklusive den intima koppling som lagen har till socialtjänstlagen (2001:453) (SoL). Därefter kommer principen om barnets bästa att behandlas. Eftersom principen ska präglade hela processen är detta en viktig utgångspunkt för hur lagen ska tolkas. Efter det kommer miljöfallen att behandlas och syftar till att fastställa vilka omständigheter som kan tänkas uppfylla rekvisiten. Slutligen kommer begreppet påtaglig risk att hanteras ingående. Det ska noteras att huruvida vården kan bedrivas frivilligt ligger utanför uppsatsens omfång.

2.2 LVU som en del av sociallagstiftningen

Under 1700-talet och framåt stiftades vissa lagar som var till för att skydda fattiga. Fattigvårdsförordningarna slog fast att vård kunde, av barmhärtighet, beredas de mest utsatta.⁴⁶

Tanken att det är statens plikt att hjälpa de allra svagaste i samhället växte fram i och med upplysningen, men kom inte att räknas som en rättighet för den enskilda förrän i början av 1900-talet.⁴⁷ Under 1910- och 1920-talen stiftades en del socialpolitiska lagar, däribland barnavårdslagen, vilket är en föregångare till LVU. År 1956 infördes socialhjälpslagen, en föregångare till SoL. I socialhjälpslagen betonas att sociala insatser är att betrakta som en rättighet för den enskilda och en skyldighet för samhället. Det kan dock ifrågasättas om de rättigheter som garanteras den enskilde utgjorde reella rättigheter då möjligheten att överklaga beslut inte fanns.⁴⁸ Strax därefter, år 1960, uppdaterades barnavårdslagen. Liksom nu så gjorde lagen det möjligt att tvångsomhändertaga barn i två fall: då barnet vanvårdas av sina föräldrar och då barnet har ett avvikande levnadssätt.⁴⁹

⁴⁴ Lindkvist (2018) s. 135 f.

⁴⁵ HFD mål 3211-11, dom 2011-12-09.

⁴⁶ Se Gustafsson (2002) s. 250 ff.

⁴⁷ Se Gustafsson (2002) s. 255.

⁴⁸ Se Gustafsson (2002) s. 256 f.

⁴⁹ Se Svensson (2012) s. 35.

Den nuvarande lagstiftningen som behandlar sociala insatser kommer i huvudsak på plats i och med socialutredningen som tillsattes 1968 och lämnade sitt slutbetänkande 1977.⁵⁰ Instruktionerna till utredningen vara att se över de sociala vårdlagarna och undersöka möjligheten att harmonisera de tre befintliga lagarna: nykterhetsvårdslagen, socialhjälpslagen och barnavårdslagen. I uppdraget återfinns även instruktioner om att separera tvångsingripanden som kan ske i de allra allvarligaste fallen inom ramen för barna- och nykterhetsvården från de frivilliga insatserna.⁵¹

Genom utredningen trädde den äldre socialtjänstlagen (1980:620) i kraft 1980. Lagen uppdaterades 2002, men de principer och målsättningar som socialutredningen lade grunden för är fortfarande gällande och fortsättningsvis är det principerna om helhetssyn, frivillighet och service som präglar SoL.⁵² Dessa principer kommer till uttryck i lagen i och med vissa målsättningsstadagar. Särskilt kan 1 § 1 kap. SoL beröras. I paragrafen slås det fast att socialtjänsten ska *"bygga på respekt för människors självbestämmanderätt"* och ger alltså uttryck för att principen om frivillighet ska genomsyra socialtjänstens arbete.⁵³ Särskilt i arbetet med barn ska socialnämnden även förhålla sig till 1 § 5 kap. SoL. Där stadgas bland annat att socialnämnden har ett allmänt ansvar för barn och *"ska verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden (...) [och] främja en social utveckling hos barnet"*.⁵⁴ Denna typ av målinriktade bestämmelser kan kopplas ihop med framväxten av välfärdsstaten, där det essentiella är att målen med lagstiftningen uppfylls och inte på vilket sätt. Måluppfyllande lagstiftning används främst när politiken vill genomföra reformer i en bredare bemärkelse och där exakta medel för att uppfylla dessa reformprogram inte på förhand är givet.⁵⁵

I samband med socialutredningen lämnades även ett förslag till en uppdaterad barnavårdslag. Utredningen kommer fram till att även om

⁵⁰ Se prop. 1979/80:1 s. 85. Både ett delbetänkande, SOU 1974:39 *Socialvården. Mål och medel*, och ett slutbetänkande, SOU 1977:40 *Socialtjänst och socialförsäkringstillägg. Lagar och motiv*, lades fram.

⁵¹ Se SOU 1974:39 19 ff.

⁵² Se prop. 2000/01:80 s. 81.

⁵³ 1 kap. 1 § 2 st. SoL.

⁵⁴ 5 kap. 1 § 1-2 p. SoL.

⁵⁵ Se Svensson (2012) s. 75 f.

frivillighet skulle prägla den sociala barnvården så finns det fall då tvång måste anses nödvändigt.⁵⁶ Socialutredningen kommer vidare fram till att förvaltningsrätten är bäst lämpad för att avgöra om ett barn ska beredas vård eller ej; detta då ett tvångsomhändertagande är en väldigt ingripande åtgärd.⁵⁷ Det nämns också att LVU ska vara ett komplement till SoL på det sättet att socialvården främst ska bedrivas genom preventiv och frivillig vård och att genom att utföra dessa preventiva åtgärder, minska antalet barn som tvångsomhändertas.⁵⁸

2.3 Barnets bästa

I rättsfall från 1980-talet, då den gamla lagen gällde, har det betonats att både moderns och barnets privatliv måste beaktas vid bedömningen om tvångsvård ska anses nödvändigt.⁵⁹ Detta torde dock ha ändrats i och med att principen om barnets bästa skrevs in i lagen.⁶⁰ Anledningen till ändringen i lagen var att stärka barnperspektivet och göra klart för domstolen att beslut enligt lagen alltid ska beakta vad som är bäst för den unge och ta hänsyn till den unges vilja.⁶¹ Leviner hävdar att omhändertagande av barn är en avvägning mellan barnets rätt till ett tryggt hem och rätten till privatliv.⁶² Detta får även i viss mån stöd i förarbetena, men det betonas att rätten till privatliv måste vara en sekundär fråga när det kommer till en lagstiftning vars syfte är att skydda barn.⁶³ Vad principen om barnets bästa handlar om är att barnets intresse alltid ska sättas i första rummet och således ska alla beslut enligt lagen beakta vad som är bäst för barnet. Detta betyder allt som rör barnets välbefinnande, vore det psykiskt eller fysiskt, långsiktigt eller kortsiktigt. Detta inbegriper även barnets rätt att växa upp med sina biologiska föräldrar. Att beskriva exakt vad principen betyder torde dock inte vara möjligt. Istället blir det slutligen förvaltningsdomstolen som får avgöra vad som innefattas i begreppet, men i och med att allt som rör

⁵⁶ Se Svensson (2012) s. 36 f.

⁵⁷ Se SOU 1974:39 s. 326.

⁵⁸ Se SOU 1974:39 s. 324.

⁵⁹ Se exempelvis RÅ 1987 ref. 160.

⁶⁰ I och med lag (2003:406) om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser för vård av unga.

⁶¹ Se prop. 2002/03:53 s. 1 f.

⁶² Se Leviner (2012) s. 87.

⁶³ Se prop. 1989/90:28 s. 59; Leviner (2012) s. 92.

barnets välbefinnande ska beaktas torde en grundlig utredning vara nödvändig i alla beslut som ska fattas enligt LVU.⁶⁴ Det har ytterligare preciserats i rättsfall att barnets bästa ska genomsyra alla beslut som tas med hjälp av LVU och att besluten inte får grunda sig i några andra intressen.⁶⁵ Den första januari 2020 blev också barnkonventionen svensk lag.⁶⁶ Detta torde dock inte ändra rättsläget av huruvida någon kan beredas vård med hjälp av LVU då principen redan är en del av lagstiftningen.⁶⁷ Vidare menar Svensson att principen om barnets bästa för lagstiftningen närmare SoL i den meningen att bestämmelsen har en måluppfyllande karaktär, vilket alltså skulle tyda på att rätten ska ge utrymme för barnets individuella behov. Nära kopplat till principen om barnets bästa är att beslut enligt LVU måste respektera barnets människovärde och integritet. Detta följer också av barnkonventionen och handlar om att markera att barnet är en individ med egna fri- och rättigheter.⁶⁸

2.4 Bakgrundsrekvisiten

2.4.1 Precisering av miljörekvisiten

2.4.1.1 Överblick

I och med att domstolen måste göra en framåtsyftande prövning för att bereda någon vård enligt LVU, är det av vikt att skilja på bakgrundsfakta och prognosfakta. Det senare använder domstolen för att fatta det slutliga beslutet och ska bygga på antaganden om vad som kan ske i framtiden. Bakgrundsfakta kan mot bakgrund av detta endast sägas utgöra själva ramen för prövningen och är alltså inte omedelbart relevant för domstolens slutliga prövning.⁶⁹ Bakgrundsfakta kan vidare, inom ramen för uppsatsen, likställas med faktapåståenden och ska inte beblandas med bevisfakta.

⁶⁴ Se prop. 2002/03:53 s. 77 f.

⁶⁵ Se HFD 2011 ref. 5 & 6; HFD mål nr 3211-11, dom 2011-12-09.

⁶⁶ I och med SFS 2018:1197.

⁶⁷ Se prop. 2002/03:53 s. 76.

⁶⁸ Se prop. 2002/03:53 s. 105.

⁶⁹ Se Diesen (2003) s. 122 f. Detta kommer även diskuteras mer ingående i avsnitt 3.1.

De rekvisit som kan ligga till grund för att bereda en ung vård med stöd av 2 § LVU är:

- fysisk eller psykisk misshandel,
- otillbörligt utnyttjande,
- brister i omsorgen, eller
- något annat förhållande i hemmet.⁷⁰

Det som kommer redogöras för nedan är först i vilka situationer som dessa rekvisit ska anses uppfyllda och därefter kommer jag att behandla hur dessa rekvisit relaterar till varandra och till beteenderekvisiten.

2.4.1.2 *Fysisk eller psykisk misshandel*

När det kommer till fysisk misshandel så torde det vara den straffrättsliga definitionen av ringa misshandel som utgör själva ramen för rekvisitet.⁷¹ Även enstaka händelser ska kunna leda till ett omhändertagande.⁷² I ett mål som handlar om en flicka som fått flera fysiska skador, däribland ett trauma på bukspottkörteln, har HFD förtydligat att det inte krävs att våldet är uppsåtligt, det räcker mer att våldet uppkommit genom underlåtenhet. Detta skulle betyda att brottet vållande till kroppsskada bättre torde kunna förklara vad som krävs för att rekvisitet för fysisk misshandel skulle kunna vara uppfyllt. Det ska dock noteras att domen baserades på gamla LVU, där rekvisitet misshandel inte fanns med och det är möjligt att händelsen bättre passar in under brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet.⁷³ Detta berör HFD i ett liknande mål, där det heller inte går att fastställa hur skador på barnet uppstått. HFD gör bedömningen att även om det inte är bevisat att föräldrarna orsakade skadorna så var barnen under deras ansvar när det hände och föräldrarna har således *brustit i omsorgen*.⁷⁴ Således torde icke-uppsåtligt våld, olyckor och om det är någon annan än föräldrarna som utövar våldet inte räknas under rekvisitet *misshandel*, utan under *brister i omsorgen* eller *något annat förhållande i hemmet*.

⁷⁰ 2 § LVU.

⁷¹ Se Kaldal (2010) s. 285; prop. 1989/90:28 s. 107.

⁷² Se SOU 1986:20 s. 304

⁷³ Se RÅ 1987 ref 160.

⁷⁴ Se RÅ 1996 ref 91.

Psykisk misshandel omfattar fler typer av situationer och lades till samtidigt som principen om barnets bästa kodifierades i LVU. För att det ska vara tal om psykisk misshandel så krävs det att barnet på något sätt kränks systematiskt. Oftast sker kränkningarna över längre tid och innefattar sådana handlingar som är ägnade att försämra barnets självbild eller skapa känslomässigt lidande. Det kan alltså röra sig om hån, förlöjliganden och att ställa orimliga krav på barnet.⁷⁵ Vidare innefattar det även händelser där barn ständigt blir känslomässigt avvisande av föräldrarnas samt om det förekommer våld i hemmet och barnet bevitnar detta.⁷⁶

2.4.1.3 *Otillbörligt utnyttjande*

Sexuellt utnyttjande och sexuellt övergrepp är typfallen för rekvisitet otillbörligt utnyttjande, men även att använda barnet för kroppsarbete eller att barnet får ta för stort ansvar för sina föräldrar eller syskon kan falla in under rekvisitet.⁷⁷ Rekvisitet har endast använts av HFD då en incestuös relation kunnat identifieras; användningen av rekvisitet är således väldigt ovanlig.⁷⁸ Vad Kaldal framför är att det inte krävs uppsåt för att rekvisitet ska vara uppfyllt, men att utnyttjandet på något sätt måste kunna knytas till en förälder, annars rör det sig om *brister i omsorgen*.⁷⁹

⁷⁵ Se prop. 2002/03:53

⁷⁶ Se HFD 2017 ref 42; prop. 2002/03:53 s. 82.

⁷⁷ Se Kaldal (2010) s. 288 f.; SOU 1986:20 s. 304.

⁷⁸ Svensson (2012) s. 117.

⁷⁹ Kaldal (2010) s. 288.

2.4.1.4 *Brister i omsorgen*

Om barnet utsätts för vanvård sett till det enskilda barnets behov kan det vara tal om brister i omsorgen. Det handlar om fall där barnets hygien eftersätts eller då barnet inte matas eller kläs efter barnets behov.⁸⁰ Även om föräldrar underlåter att medverka i hälsoutredningar kan rekvisitet anses uppfyllt.⁸¹ Svensson menar vidare att det inte endast är själva bristerna, utan även vad bristerna beror på, som spelar roll för bedömningen.⁸² Om exempelvis föräldrarna har en psykisk störning eller ett missbruk som leder till försummelse, kan detta uppfylla rekvisitet.⁸³ Det torde dock krävas att barnets behov faktiskt redan har eftersatts i någon mån.⁸⁴ Att en förälder lider av en psykisk störning berör HFD i RÅ 85 2:83 I och II. Det första målet handlar om ett barn till en mamma som har en psykisk störning och en pappa som har ett missbruk. HFD kommer fram till att inga brister i omsorgen föreligger då mamman tar mediciner för hennes psykiska störning och pappan har positiva utlåtanden från läkare som menar att han är kapabel att ta hand om ett barn.⁸⁵ Det andra målet rör beredande av vård av ett barn som har en mamma med psykotiska episoder. I detta fall kommer HFD fram till att barnet i och för sig kan bli skrämmd av mammans psykotiska episoder, den gör dock bedömningen att barnets pappa under dessa tillfällen kan ta hand om barnet.⁸⁶

Om det finns konflikter mellan föräldrarna som leder till att barnet skadas eller om föräldrarna placerar barnet i olämpliga miljöer ska detta rekvisit även anses vara uppfyllt. Det sistnämnda torde även gälla om föräldrarna inte hindrar barnet från att vistas i en farlig miljö; detta gäller såklart endast om det är genom föräldrarnas beteende.⁸⁷ Rekvisitet torde vara det rekvisit som omfattar flest antal situationer och kräver inte, som

⁸⁰ Se Kaldal (2010) s. 289; RÅ 1996 ref 6.

⁸¹ Se RÅ 1996 not. 83.

⁸² Se Svensson (2012) s. 118.

⁸³ Se Kaldal (2010) s. 290; prop. 1979/80:1 s. 582.

⁸⁴ Se prop. 1989/90:28 s. 65; prop. 1979/80:1 s. 582.

⁸⁵ Se RÅ 85 2:83 I. Det ska nämnas att HFD i detta mål inte gör någon klar distinktion mellan bakgrundsrekvisiten och prognosrekvisitet.

⁸⁶ Se RÅ 85 2:83 II. Liksom det förra fallet så gör HFD inte skillnad på fastställande av bakgrundsfakta och prognosbedömningen.

⁸⁷ Se prop. 1979/80:1 s. 582.

tidigare behandlade rekvisit, att föräldern på något sätt orsakar situationen. Det kan även röra sig om situationer då föräldern underlåter att agera.⁸⁸

2.4.1.5 Något annat förhållande i hemmet

Framförallt verkar rekvisitet ta sikte på de situationer när det är någon annan i hemmet än vårdnadshavarna som på något sätt utsätter barnet för fara, eller situationer där en ”förälder inte alls knyter an till sitt barn eller där föräldern lever i en sjuk symbios med barnet”.⁸⁹ Kaldal menar dock, vilket även förs fram i motiven till lagen, att lagen formulerats öppet med flit så att de flesta situationer som kan leda till att barnets hälsa eller utveckling skadas ska omfattas.⁹⁰ Vidare torde begreppet *hemmet* tolkas extensivt. Det krävs således inte att missförhållandet pågår i föräldrahemmet, utan omfattar alla situationer då föräldrarna har inflytande över barnet.⁹¹ En bortre gräns för vad som kan utgöra ett förhållande som ska beaktas inom ramen för rekvisitet går att uttolkas ur en HFD-dom. I domen ska HFD ta ställning till huruvida hot som riktas mot en förälder till ett barn är ett missförhållande som ska beaktas inom ramen för rekvisitet. HFD kommer fram till att detta inte är att räkna som ett förhållande i hemmet då det inte har ett tillräckligt nära samband med förälderns omsorgsförmåga och ska således inte ligga till grund för bedömningen.⁹² Det torde alltså krävas att föräldrarna på något sätt har inflytande över missförhållandet för att uppfylla rekvisitet.

2.4.2 Gränsdragningsproblematik

2.4.2.1 Gränsdragning mellan de olika miljörekvisiten

En fråga som uppkommer är om de olika miljörekvisiten ska anses som alternativa rekvisit eller om de utgör ett och samma rekvisit. Detta tycks inte beröras något nämnvärt i doktrinen, men torde ha betydelse för om exempelvis uppgifter om misshandel ska kunna läggas till grund för rekvisitet *brister i omsorgen*. I förarbetena nämns att bestämmelserna i 1990

⁸⁸ Se Kaldal (2010) s. 285 ff.

⁸⁹ Se prop. 1989/90 s. 108.

⁹⁰ Se Kaldal (2010) s. 290.

⁹¹ Se Svensson (2012) s. 96.

⁹² Se HFD 2014 ref 23

års LVU inte skiljer sig i sak från den gamla lagen och att den uppdaterade lydelsen endast är en precisering.⁹³ I tidigare lydelse så fanns det endast två grunder för att någon skulle beredas vård: *brister i omsorgen* och *något annat förhållande i hemmet*.⁹⁴ Vidare tycks HFD i vissa fall som behandlar den äldre lagstiftningen utgå från att detta är ett och samma rekvisit, eller åtminstone inte prövar rekvisiten för sig.⁹⁵ Det nämns vidare i förarbetena att "*det ligger i sakens natur att en problemsituation kan vara hänförlig till flera än ett av begreppen som används*".⁹⁶ Även tillkomsten av principen om barnets bästa torde leda till slutsatsen att det är barnets situation som ska beaktas i dess helhet. Samtliga rekvisit bör således, i praktiken, kunna behandlas som ett enda rekvisit.

HFD tycks vara av en något annan uppfattning. I ett relativt färskt rättsfall så behöver HFD ta ställning till om ett barn ska beredas vård då det finns uppgifter om att barnet blivit utsatt för skakvåld. Efter att HFD konstaterar att det inte går att fastställa om det är föräldrarna som utsatt barnet för våldet (för att uppfylla miljörekvisitet *misshandel*) så fortsätter den att pröva om brister i omsorgen föreligger på grund av att föräldrarna inte skyddat barnet från våldet.⁹⁷ Detta resonemang har även framförts i tidigare rättsfall, där sakförhållanden som inte kan styrkas fullt ut istället läggs till grund för miljörekvisitet *brister i omsorgen*.⁹⁸ I teorin så verkar alltså rätten vara bunden till att pröva de alternativa rekvisiten för sig, men i praktiken så torde det inte spela någon roll då sakförhållanden annars alltid kan läggas till grund för bristande omsorg.

2.4.2.2 Gränsdragning till beteendefallen

Det ska noteras att beteendefallen och miljöfallen regleras i skilda paragrafer och vissa tvångsmedel kan endast användas då en ung bereds vård med hjälp av 3 § LVU.⁹⁹ Detta betyder att ett yrkande om beredande av vård med stöd av det ena rekvisitet inte även inkluderar det andra; om

⁹³ Se Prop. 1989/90:28 s. 106.

⁹⁴ Se 1 § 2 st. lag (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

⁹⁵ Se exempelvis RÅ 1991 not 206 där HFD tillsynes prövar båda rekvisiten samtidigt.

⁹⁶ Se Prop. 1989/90:28 s. 108

⁹⁷ HFD 2018 ref 6.

⁹⁸ Se exempelvis RÅ 1996 ref 91. Se även avsnitt 2.4.1.2 och 2.4.2.1.

⁹⁹ Se exempelvis 12 § LVU.

socialnämnden yrkar på beredande av vård med stöd i 2 § LVU så kan inte förvaltningsrätten döma enligt 3 § LVU.¹⁰⁰ Som kommer behandlas i kapitel 4 så är det inte sällan som normbrytande beteenden av olika slag kan hänföras till något i föräldrarnas beteende. En fråga som uppstår då är då hur en sådan omständighet ska behandlas, om alls, när rätten ska pröva huruvida det föreligger skäl för beredande av vård enligt miljörekvisiten. HFD berör detta i ett rättsfall där socialnämnden misstänker att fadern utnyttjar sin dotter sexuellt, själva brottsutredningen har dock lagts ner. Dottern beskrivs i rättsfallet som en mycket störd och sexfixerad flicka och HFD gör bedömningen att hennes beteende inte kan förklaras på något annat sätt än att det finns allvarliga brister i hemmiljön och bifaller nämndens talan.¹⁰¹ I detta rättsfall skulle nog barnet inte sägas uppfylla beteenderekvisiten, men samma sak torde gälla om barnet uppvisar ett beteende som faller inom ramen för 3 § LVU. Detta leder till slutsatsen att barnets beteende i sig inte kan ligga till grund för omhändertagande enligt 2 §, det kan dock utgöra bevis för att något missförhållande i hemmet föreligger. Vad det också betyder är att barnets beteende i vissa fall kan ses som en redan realiserad effekt av de missförhållandena som förekommer i hemmet.

Även barns beteende som inte går att härleda till föräldrarnas omsorgsbrist tycks kunna läggas till grund för ett omhändertagande enligt 2 §. HFD har berört detta i ett fall där en 16-åring lider av kronisk trötthet och har underlåtit att gå till skolan under en längre tid. I målet kommer rätten fram till att det finns skäl för att omhänderta barnet enligt 2 § LVU då mamman inte hade medverkat till att barnet fick adekvat hjälp med sina problem.¹⁰² I ett annat fall berör HFD det faktum att barn kan ha särskilda behov om de växt upp i ett annat land inom ramen för 2 § LVU.¹⁰³ Detta tyder på att barnens särskilda förutsättningar måste beaktas, men som berörs i rättsfallen så är det föräldrarnas oförmåga att handla som är föremål för prövning.

¹⁰⁰ Jfr. von Essen (2016) s. 121. Detta behandlas även mer i nästa kapitel.

¹⁰¹ RÅ Ab-59/85

¹⁰² Se RÅ 1996 ref 61. Det kan även nämnas att barnets kroniska trötthet och frånvaro från skolan förmodligen inte hade uppfyllt rekvisit för att bereda henne vård enligt 3 § LVU. Principen torde dock gälla även för beteenden som faller inom 3 §.

¹⁰³ Se RÅ 85 2:26; se även Svensson (2012) s. 120.

2.4.2.3 Något om föräldrarnas inneboende egenskaper

Något som torde bli av betydelse för bevisvärderingen är om inneboende egenskaper hos föräldrarna kan utgöra bevis och i så fall bevis för vad. Vad som menas med föräldrarnas inneboende egenskaper i denna kontext är exempelvis om någon av föräldrarna lider av psykisk ohälsa eller har ett missbruksproblem. I en bredare mening så skulle det även kunna inbegripa exempelvis föräldrarnas ekonomiska förutsättningar och om föräldern är ensamstående.¹⁰⁴ I förarbetena så nämns det att det ska gå att bereda någon vård, om barnet riskerar att skadas på grund av föräldrars agerande, om dessa ageranden är orsakade av exempelvis missbruksproblem.¹⁰⁵ Frågan blir då om en sådan egenskap, såsom missbruksproblematik, kan utgöra ett direkt bevis för att det föreligger ett missförhållande i hemmet eller om det endast är stödbevisning tillsammans med problematik i interaktionen mellan barn och förälder. Ett par exempel på rättsfall som behandlar föräldrarnas förmåga har redan tagits upp i avsnitt 2.4.1.4 angående miljörekvisitet *brister i omsorgen*, särskilt har psykiska åkommor och funktionsnedsättningar varit föremål för prövning. Utifrån prejudikat tycks det gå att utläsa att sådana omständigheter i sig kan uppfylla bakgrundsrekvisiten, men att de inte är tillräckliga för att uppfylla rekvisitet *påtaglig risk* på egen hand.¹⁰⁶ I RÅ 1995 ref. 46 så uttalar sig HFD om att just psykisk störning kan utgöra brister i omsorgen. Den lägger stor vikt vid expertvittnen som framför att det i allmänhet finns större risker för barn till föräldrar med psykiska störningar. I den slutliga domen väljer HFD dock att inte bereda barnet vård då effekterna av att ha en förälder med psykisk störning och när i så fall denna effekt kan visa sig inte var tillräckligt preciserad.¹⁰⁷ Detta leder till slutsatsen att inneboende egenskaper hos föräldrarna samt andra förhållanden i hemmet som inte direkt går att koppla till samspelet mellan förälder och barn kan tänkas utgöra direkta bevis för något av miljörekvisiten.¹⁰⁸ Det går dock att diskutera om dessa bevis ska

¹⁰⁴ Se vidare avsnitt 4.2.2 om *familj och miljö* såsom det definieras i BBIC

¹⁰⁵ Se Prop. 1989/90:28 s. 107; Se även prop. 1979/80:1 s. 582.

¹⁰⁶ Svensson (2012) s. 124 ff.

¹⁰⁷ RÅ 1995 ref 46.

¹⁰⁸ Det bör dock nämnas att vissa av HFD:s domar pekar i motsatt riktning. Se exempelvis RÅ 1992 ref. 6.

tillmätas lika stor vikt vid den slutliga bevisvärderingen. Svaret på den frågan är förmodligen nej.

2.5 Prognosrekvisitet

2.5.1 Begreppet påtaglig risk

Med begreppet *påtaglig risk för hälsa och utveckling* så vill lagstiftaren förmedla att det rör sig om en framtidsbedömning som ska göras. Det krävs alltså inte att några faktiska skador redan har uppkommit och det är heller inte barnets miljö i sig som är avgörande för om barnet ska beredas vård.¹⁰⁹ Det har kortfattat förts fram i inledningen av kapitlet att en av anledningarna till att LVU skrevs om var att förtydliga rekvisiten. Detta gäller även för begreppet *påtaglig risk för hälsa och utveckling*. I tidigare lydelse så gällde istället att det krävdes att bakgrundrekvisiten skulle medföra "*fara för [barnets] hälsa eller utveckling*"¹¹⁰ för att ett barn skulle kunna beredas vård. Fara ansågs som ett för vagt begrepp av lagstiftaren och kritik mot den då gällande lydelsen hade framförts av såväl domstolar som advokater. Den övergripande tanken med att ersätta begreppet med påtaglig risk är således för att precisera när beredande av vård är befogat genom att minska "*subjektiva antaganden och godtyckliga tolkningar*".¹¹¹ I utredningen föreslås istället begreppet *uppenbar risk* som bland annat används för att (i vissa fall) bedöma om någon ska beredas vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM).¹¹² Detta ansågs dock som ett för högt ställt krav. Begreppet *risk som inte är ringa* var också något som övervägdes men ansågs som ett för lågt ställt krav. Istället valdes alltså påtaglig risk som ska förstås som ett krav som ligger mitt emellan *risk som inte är ringa* och *uppenbar risk*.¹¹³ Med begreppet så vill lagstiftaren förmedla att risken inte ska vara "*obetydlig, oklar eller avlägsen*".¹¹⁴

¹⁰⁹ Kaldal (2010) s. 291; Svensson (2012) s. 122 f.

¹¹⁰ 1 § 2 st. lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

¹¹¹ Se Prop. 1989/90:28 s. 61.

¹¹² Se Prop. 1989/90:28 s. 61 f. Jfr. 4 § 1 st. LVM.

¹¹³ Se Prop. 1989/90:28 s. 61 f.

¹¹⁴ Se Prop. 1989/90:28 s. 62. Se även exempelvis RÅ 2008 ref. 55.

Till Synes så finns det även en vilja från lagstiftaren att genom användning av begreppet påtaglig risk *harmonisera*¹¹⁵ lagstiftningen.¹¹⁶ Påtaglig risk är nämligen ett begrepp som används i andra lagar där framtidsbedömningar ska göras; exempelvis har lydelsen i slutet av 2023 ännu en gång föreslagits i en utredning om möjligheten för polisen att upprätta säkerhetszoner (visitationszoner).¹¹⁷ Viss ledning för hur begreppet tolkas torde således kunna göras mot bakgrund av annan lagstiftning. Detta leder tyvärr inte till någon ytterligare normprecisering, men det kan konstateras att begreppet påtaglig risk i LVU såväl som inom andra rättsområden ska tolkas som att det måste röra sig om en konkret risk fri från subjektiva bedömningar och spekulationer och som baseras på faktiska omständigheter.¹¹⁸

2.5.2 Objektivistisk risk

Till synes så är påtaglig risk ett väldigt vagt begrepp. En tanke med detta från lagstiftarens sida var, som tidigare anförts, att domstolen skulle vara den som utvecklar praxis. Någon direkt normprecisering har inte gjorts av HFD när det kommer till prognosrekvisitet enligt Svensson och vanligast är att domstolen endast återger vad som står i förarbetena i skäl till domslut.¹¹⁹ I RÅ 2009 ref. 64 förtydligar dock HFD att det inte får vara frågan om en hypotetisk risk. Fallet berör huruvida ett barn vars ena förälder har lindriga utvecklingsstörningar och där vårdnadshavarens föräldrar, vid tidpunkten för domen, tar ett stort ansvar för barnets uppfostran. Kammarrätten kommer fram till att barnets morföräldrar idag kan sörja för barnet på ett adekvat vis, men att detta inte torde vara fallet när morföräldrarna blir äldre. HFD menar att de riskfaktorer som kammarrätten berör är alldeles för oklara och hypotetiska för att läggas till grund för riskbedömningen.¹²⁰ Med hypotetiska risker måste inbegripas att risken inte får vara av det konstruktivistiska slaget och således behöver risken på något vis vara

¹¹⁵ Begreppet används för att hantera kollisioner av rättsnormer. I den mån det är möjligt bör samma begrepp ges samma juridiska innebörd. Se Peczenik (1995) s. 176 f.

¹¹⁶ Se Prop. 1989/90:28 s. 63.

¹¹⁷ Ds 2023:31 s. 94.

¹¹⁸ Jfr prop. 1989/90:28 s. 106 f; Ds 2023:31 s. 94; prop. 2013/14:237 s. 195; prop. 2009/10:135 s. 160.

¹¹⁹ Se Svensson (2012) s. 203.

¹²⁰ Se RÅ 2009 ref. 64.

förankrad i verkligheten. Alexius har analyserat ovan behandlade rättsfall och kommer till samma slutsats, nämligen att *"2 § LVU bara kan tillämpas om det är möjligt att fastställa hur sannolikt som det är att skada skall uppstå samt när och i vilken omfattning som skada kan antas komma att uppstå"*.¹²¹ Det torde alltså krävas hänvisningar till experter eller forskning för att göra en framtidsprognos inom ramen för LVU.¹²² Det framgår även av förarbetena att risken ska vara konkret, vilket citeras av domstolarna flitigt och leder till samma slutsats.¹²³ Begreppet *konkret* har preciserats av domstolen till att inbegripa att det måste kunna fastställas att *"riskfaktorerna har en sådan allvarlig inverkan på barnets hälsa och utveckling att barnet har ett tydligt vårdbehov"*.¹²⁴ Detta uttalande torde även inbegripa att domstolen måste fastställa *vad* det är som kan ske i framtiden om missförhållandena fortgår, annars går det ju inte att ta ställning till vilken inverkan detta kan ha på barnets hälsa.

2.5.3 Påtaglig risk: ett metodkrav

Vad som har framförts är att begreppet *påtaglig risk* valdes som ett väl avvägt krav för att bereda någon vård enligt LVU. I denna kontext kan alltså begreppet tänkas utgöra ett beviskrav.¹²⁵ Vad som också framgår både i förarbetena och i prejudikat är att det är en *riskbedömning* som ska göras; begreppet innehåller alltså ett metodkrav. I uppsatsens inledande kapitel beskrivs risken som produkten av sannolikheten att något inträffar och effekten av det som kan inträffa. I förarbetena nämns inte särskilt i beskrivningen av begreppet påtaglig risk att det är just sannolikhet och effekt som ska ligga till grund för bedömningen, däremot ges viss vägledning i lagkommentaren till miljörekvisitet misshandel i ett av förarbetena. Där nämns det att *"en ringa grad av misshandel kan anses utgöra en påtaglig risk för den unges hälsa eller utveckling samt att misshandel av allvarligare slag bör regelmässigt leda till att den unge omhändertas"*.¹²⁶ Detta ger uttryck för att det är både allvarligheten i

¹²¹ Se Alexius (2011) s. 45.

¹²² Erfarenhetssatser behandlas i avsnitt 3.3.2.2.

¹²³ Se prop. 1989/90:28 s. 63; RÅ 1995 ref 39; RÅ 1995 ref 46 m.fl.

¹²⁴ Se RÅ 1995 ref 46.

¹²⁵ Beviskrav diskuteras i avsnitt 3.3.3.

¹²⁶ Se prop. 1989/90:28 s. 65.

övergreppet samt hur systematisk övergreppet är som ska ligga till grund för bedömningen. Det betyder i förlängningen att ett övergrepp som kan tänkas ha stor *effekt* på barnets hälsa och utveckling inte kräver lika stor *sannolikhet* för skadans förverkligande för att rekvisitet ska vara uppfyllt. Upprepad misshandel av ett ringa slag kan istället tänkas ha en lägre *effekt* på barnets hälsa och utveckling; i och med att det sker upprepade gånger stiger dock *sannolikheten* för skadans förverkligande och uppfyller därmed rekvisitet.

Att det är just en riskbedömning som ska göras får också stöd i praxis. I ett antal domar så använder HFD begreppet när den beskriver tillvägagångssättet för hantering av bevisning i LVU-mål. Såsom begreppet kommer till uttryck torde också detta vara skiljt från bevisvärderingen, vilket följer av HFD 2023 ref. 33. I målet beskriver HFD förvaltningsrättens hantering av en pågående förundersökning och menar att den väger tungt i förvaltningsrättens "*samlade bevisvärdering och riskbedömning*".¹²⁷ I ett annat rättsfall berörs frågan om miljörekvisitet *något annat förhållande i hemmet* inbegriper en situation där fadern, trots kontaktförbud, kontaktar modern. I och med att fadern varit våldsam mot modern tidigare så är frågan om det finns en risk att barnens utveckling skadas om fadern är våldsam igen och barnen bevittnar detta. I domen drar HFD paralleller med hur en riskbedömning ska göras vid beslut om besöksförbud då någon ska frigges från fängelse.¹²⁸ I förarbetena till denna lag anges det mer tydligt än i LVU att både *sannolikhet* och *effekt* ska vara vägledande vid riskbedömningen. För att få utfärda ett besöksförbud enligt denna lag så ska rätten särskilt beakta om tidigare brottslighet varit riktad mot den personen som besöksförbudet ämnar skydda. Särskilt ska brott mot liv och hälsa beaktas men även andra brott kan läggas till grund för bedömningen, detta gäller även brott som begåtts mot tredje person.¹²⁹ Det går alltså, i bakgrund av det nu framförda, att konstatera att förvaltningsrätten ska göra en riskbedömning. Hur en riskbedömning kan göras kommer att behandlas härnäst.

¹²⁷ Se HFD 2023 ref. 33. Se även HFD 2018 ref. 6 och HFD 2017 ref. 46;

¹²⁸ Se HFD 2015 ref 27. HFD kommer i slutändan fram till att barnet inte ska beredas vård.

¹²⁹ Se prop. 1987/88:137 s. 19 och 40 ff.

2.5.4 Riskbedömning

Definitionen av begreppet riskbedömning återfinns inte i de klassiska rättskällorna vilket gör att denna redogörelse blir av en mer eklektisk natur. Det ska dock noteras att mycket av det som behandlas i denna mer allmänna redogörelse för hur en riskbedömning ska göras även följer av uttalanden i förarbeten och prejudikat och har behandlats tidigare i kapitlet.

För att göra så informerade riskbedömningar som möjligt krävs det att en riskanalys genomförs. Det första steget i en riskanalys är att identifiera de tänkbara riskerna och därefter värdera riskerna.¹³⁰ För att göra detta krävs en så komplett redogörelse som möjligt för alla tänkbara risker. Om risker inte identifieras så kommer heller inte den slutliga riskbedömningen att bli korrekt. Identifieringen av risker ska vidare helst baseras på tidigare kunskap i den mån det är möjligt, det blir alltså viktigt att beakta aktuell forskning och statistik. Riskidentifiering ska även helst vara strukturerad vilket även leder till att riskhanteringen kan granskas efteråt.¹³¹ För detta kan exempelvis en checklista användas som instrument för att underlätta att risker inte glöms bort i riskanalysen.¹³² Efter att riskerna identifieras så måste *effekten* av att risken realiserar tillsammans med *sannolikheten* att det händer uppskattas. Även detta görs bäst mot bakgrund av expertkunskap och tidigare erfarenhet. Något som även underlättar bedömningen är en god systematik, vilket torde gälla särskilt när det rör sig om flera riskfaktorer som tillsammans ökar sannolikheten för att en riskeffekt realiserar.¹³³ När sannolikheten och effekten är uppskattade kan en *riskbedömning* göras med utgångspunkt i hur allvarlig *effekten* är. Bedömningen som görs ska vanligtvis utmynna i ett beslut om riskreducerande åtgärder bör vidtas.¹³⁴ Att uppskatta allvarligheten av en effekt är lättare om det går att göra monetära uppskattningar. Då kan sannolikheten gånger effekten tänkas utgöra ett jämförelsebelopp som ställs mot hur mycket en riskreducerande åtgärd ska få kosta; om kostnaden för

¹³⁰ Se Wahlgren (2003) s. 19 f.

¹³¹ Se Räddningsverket, handbok för riskanalys (2003) s. 56 f.

¹³² Se Wahlgren (2003) s. 59 f.

¹³³ Se Räddningsverket, handbok för riskanalys (2003) s. 57 f.

¹³⁴ Se Räddningsverket, handbok för riskanalys (2003) s. 59 f.

den riskreducerande åtgärden understiger jämförelsebeloppet så bör den riskreducerande åtgärden genomföras.¹³⁵

Det nu framförda kan inte helt och hållet översättas till att gälla även i LVU-mål utan att vissa svårigheter uppkommer. Det viktigaste, som även följer av den tidigare redogörelsen om rättsläget, torde vara att riskbedömningen som ska göras baseras på expertkunskap och att det är av vikt att alla riskfaktorer identifieras för att en så korrekt bedömning som möjligt ska kunna göras. Det går dessvärre inte att värdera risken i monetära termer utan denna risk måste uppskattas. Denna uppskattning borde kunna göras mot bakgrund av det begrepp som kommer behandlas härnäst: *hälsa eller utveckling*.

2.5.5 Hälsa eller utveckling

Till skillnad från begreppet *påtaglig risk* så återfinns begreppet *hälsa och utveckling* även i tidigare upplaga av LVU. Den övergripande definitionen utifrån förarbetena är att begreppet är att likställa med ”*en persons fysiska eller psykiska hälsa eller social utveckling*”.¹³⁶ Lagstiftaren preciserar inte begreppet ytterligare, men menar att barnets hälsa eller utveckling kan skadas genom brister i hemmiljön eller genom föräldrarnas beteenden.¹³⁷

Om hela begreppet *påtaglig risk för hälsa eller utveckling* ses i ett riskbedömningssammanhang så kan just *hälsa eller utveckling* ses som ett uttryck för vilka *riskeffekter* i det enskilda fallet som kan läggas till grund för riskbedömningen och med vilken vikt. Någon närmare precisering av begreppet har dock inte gjorts av HFD då den generellt är dålig på att återge de exakta riskeffekterna som ligger till grund för ett omhändertagande.¹³⁸ Detta betyder dessvärre att riskeffektens styrka inte kan uppskattas med ledning i rättskällorna.

¹³⁵ Se Wahlgren (2003) s. 20 f.

¹³⁶ Se Prop. 1989/90:28 s. 107.

¹³⁷ Se Prop. 1989/90:28 s. 1

¹³⁸ Se Svensson (2012) s. 203 ff.

2.6 Sammanfattning

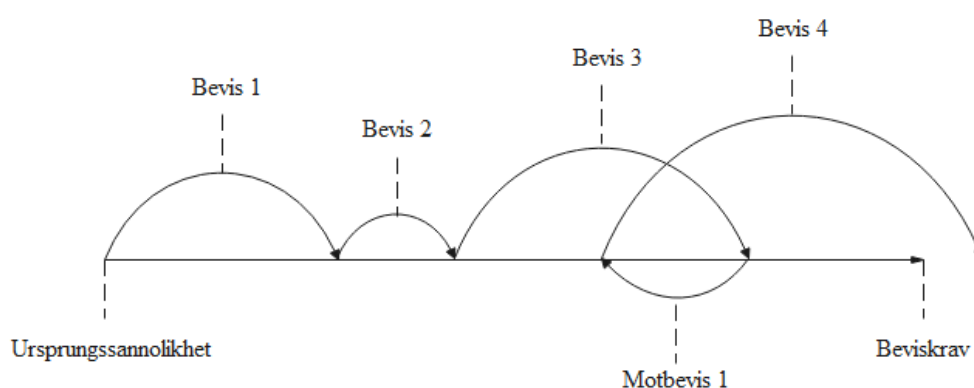
Sammanfattningsvis kan det konstateras att svårigheter uppkommer då domstolen ska ta ställning till vad som är relevanta bakgrundsfakta i målet. Det går att konstatera att vårdnadshavarna på något sätt måste vara delaktiga till att barnet skadas för att något av miljörekvisiten ska vara uppfyllda, antingen uppsåtligt eller genom underlåtenhet. Skador på barnet och barnets beteende är dock inte omedelbart relevant för att konstatera dessa bakgrundsfakta. Däremot kan barnets egenskaper användas som stödbevisning för att fastställa att ett missförhållande i hemmet som uppfyller något av miljörekvisiten. Inneboende egenskaper hos barnet kan också påverka vad som förväntas av föräldrarna; ett barn med stora svårigheter ställer alltså högre krav på föräldrarnas omsorg. Det kan vidare konstateras att den prognostiska bedömningen som domstolen måste göra ska präglas av objektivitet och det krävs att domstolen fastställer vad det är som kan ske i framtiden (*riskeffekten*). Det krävs också att domstolen uppskattar *sannolikheten* för att effekten kan realiseras och att allt detta sker utifrån expertkunskap. Det torde även finnas ett krav på att beakta all bakgrundsfakta som kan vara relevant för prövningen.

3 Bevisvärdering i förvaltningsdomstol

3.1 Överblick

Fri bevisvärdering gäller, liksom i allmän domstol, i förvaltningsdomstol. Vad fri bevisvärdering betyder är att det inte finns någon särskild metod som ska användas då domstolen gör sin bedömning. I förvaltningsprocesslagen (1971:291) (FPL) finns ingen kodifiering av principen, men Diesen menar att inspiration kan inhämtas från rättegångsbalken (1942:740) (RB). Den fria bevisvärderingen ska dock inte ses som en frihet för domaren att pröva bevisningen hur som helst, istället ska metodvalet vara noga övervägt och inte baseras på subjektiva antaganden. Så långt det är möjligt ska alltså den metoden som används vara objektiv och beakta rättssäkerhetskraven.¹³⁹

Bevisvärderingen kan vidare förklaras som en boll som kastas framåt på en plan, enligt Dahlman. Varje bevis räknas som ett nytt kast och kastets längd bestäms utifrån bevisets beviskraft. För att denna analogi ska vara användbar krävs att startpunkten är fastställd. Lika viktigt är det att bestämma hur långt bollen behöver kastas för att komma i mål. Dessa punkter brukar kallas ursprungssannolikhet och beviskrav och kan illustreras på följande vis:¹⁴⁰

I detta kapitel kommer bevisvärdering att behandlas. Detta inbegriper hur bevisning ska värderas, vad ett beviskrav är och vad förvaltningsrättens utredningsskyldighet betyder. Vad som först kommer att redogöras för i

¹³⁹ Diesen (2003) s. 20 ff och 116.

¹⁴⁰ Dahlman (2018) s. 82 ff.

detta kapitel är dock begreppet rättsskipning samt processramen i LVU-mål. Detta blir av vikt för att kunna avgöra vilket syfte som försöker uppnås med en prövning i förvaltningsdomstol samt vad som får beaktas av domstolen då den utför bevisvärdering.

3.2 Förvaltningsdomstolens syfte

3.2.1 Rättsskipning

I 11 kap. 8 § regeringsformen (RF) meddelas det att domstolarnas uppgift är rättsskipning. Rättsskipning är något som i förarbetena förklaras som att avgöra rättstvister och frågor om enskildas personliga och ekonomiska förhållanden samt döma ut straff och andra påföljder för brott.¹⁴¹ Förutom detta ska även domstolarna se till att medborgares rättigheter upprätthålls och värna demokratin. Det är även viktigt att medborgarna har förtroende för att rättsväsendet är oberoende och opartiskt, varför andra myndigheter, inkluderat riksdag och regering, inte får bestämma hur domstolen ska döma.¹⁴²

Begreppet rättsskipning torde traditionellt vara kopplat till att avgöra tvister och utdöma straff. När det kommer till förvaltningsdomstolars och förvaltningsmyndigheters uppgifter är dessa dock väldigt lika och frågan är om de båda bör eller kan skiljas åt.¹⁴³ Både förvaltningsdomstolar och förvaltningsmyndigheter tar beslut som kan påverka enskildas rättsstatus, varför Ragnemalm menar att både myndigheter och förvaltningsdomstolar i någon mån sysslar med rättsskipning.¹⁴⁴ Det finns dock en gradskillnad: när det är en prövning i domstol så betyder det att det rör sig om frågor av en mer rättslig karaktär.¹⁴⁵

I och med ändringarna i RF år 2010 delades begreppen förvaltning och rättsskipning upp i två olika kapitel men att skilja det ena begreppet från det andra ter sig fortfarande problematiskt.¹⁴⁶ Vad som är säkert är dock att rättsskipningen som sker i förvaltningsdomstolar gäller såväl överprövning

¹⁴¹ Se prop. 1973:90 s. 232 f.

¹⁴² Se prop. 2009/10:80 s. 126; 11 kap. 3 § RF.

¹⁴³ Se prop. 1973:90 s. 232 f.

¹⁴⁴ Se Ragnemalm (2014) s. 31; Lavin (2020) s. 17.

¹⁴⁵ Se Ragnemalm (2014) s. 46.

¹⁴⁶ Se Ribbing (2018) s. 38 f.; prop. 2016/17:180 s. 26.

av förvaltningsbeslut som ansökningsmål och att FPL är tillämplig, medan förvaltningsmyndigheter har förvaltningslagen (2017:900) (FL) att förhålla sig till.¹⁴⁷ Båda lagarna är dock subsidiära, varför speciallagstiftning dikterar processen i högre grad än i den allmänna domstolen.¹⁴⁸

Vad domstolens funktion är skiljer sig åt mellan olika måltyper. När det gäller överprövningsmål torde funktionen till största del vara kontrollerande.¹⁴⁹ Det vill säga, förvaltningsdomstolen kontrollerar att det beslut som förvaltningsmyndigheten har tagit är inom ramen för myndighetens kompetens. I och med att förvaltningsmyndigheten anses besitta specialkompetens inom dess område medges en viss mån av skön i lag; förvaltningsdomstolens kontrollerande funktion är således att se till att myndigheten hållit sig inom detta spelutrymme.¹⁵⁰ I alla fall, förutom vid laglighetsprövning, torde dock förvaltningsdomstolens syfte även vara att kontrollera lämpligheten i ett överklagat beslut och, vid behov, ändra beslutet.¹⁵¹ Von Essen framför att förvaltningsmyndigheter måste förhålla sig till lagen på så sätt att den beaktar målet med lagstiftningen; någon sådan uppgift har dock inte förvaltningsdomstolen. Exempelvis torde inte förvaltningsdomstolen vara bunden av 1 § 5 kap. SoL där det stadgas att socialtjänstens uppgift är att verka för att barn växer upp under trygga förhållanden. Detta får von Essen att komma till slutsatsen att förvaltningsrättens funktion främst är kontrollerande för att garantera den enskildes rättssäkerhet.¹⁵²

En första prövning kan tänkas göras av förvaltningsmyndigheten när målet anhängiggörs med överklagande, vilket i praktiken gör att förvaltningsrätten blir andra instans. När ett mål anhängiggörs med ansökan, såsom i LVU, så blir istället förvaltningsrätten första instans.¹⁵³ Som tidigare beskrivits så torde SoL, och i förlängningen LVU, ha en måluppfyllande prägel. Utifrån det nu framförda är frågan om förvaltningsmyndigheten kan, eller bör, ta hänsyn till denna måluppfyllande prägel då den avkunnar sin

¹⁴⁷ Se Ribbing (2018) s. 39 f.

¹⁴⁸ Jfr 2 § FPL; 4 § FL.

¹⁴⁹ Se Ribbing (2018) s. 47; Ragnemalm (2014) s. 46.

¹⁵⁰ Se Ribbing (2018) s. 47.

¹⁵¹ Se Ribbing (2018) s. 48; von Essen (2016) s. 34.

¹⁵² Se von Essen (2016) s. 37.

¹⁵³ Se Ribbing (2018) s. 41 f.; Ragnemalm (2014) s. 46.

dom. För att besvara frågan kommer begreppet rättssäkerhet att behandlas härnäst.

3.2.2 Rättssäkerhet och materiell riktighet

Den kanske främsta uppgiften som domstolen har, som förklarats i tidigare stycke, är att värna om den enskildes rättssäkerhet. Men vad som faller inom detta begrepp tycks omstritt. Vad som verkar vara allmänt erkänt är att förutsebarhet och laglighet är rättssäkerhetens grundstenar; för att något ska vara rättssäkert krävs alltså att makten utövas med stöd i lag och det går att förutse hur domstolen kommer att döma. Likabehandlingsprincipen, att alla ska vara lika inför lagen är också av vikt. Tillsammans utgör dessa principer en *formell rättssäkerhet* och finns kodifierade i bland annat RF:s andra kapitel.¹⁵⁴ Gustavsson kopplar ihop detta begrepp med framväxten av rättsstaten. Själva grundtanken är att staten ska skydda medborgarna från staten själv genom att förbjuda godtycklig maktutövning och är en förutsättning för att en stat ska kunna fungera.¹⁵⁵ I och med att välfärdsstaten växte fram fanns det ett behov av mer en målinriktad lagstiftning, vars syfte är att på något sätt förändra samhället med hjälp av reformprogram. Ofta är det dock inte möjligt att på förhand skapa en uttömmande lagstiftning som täcker in alla möjliga situationer, varför denna typ av lagstiftande istället görs med hjälp av övergripande instruktioner. Tillämpningen av lagen handlar då istället om målrationell argumentation, alltså hur syftet med lagen uppfylls. Den formella rättssäkerheten blir med denna lagstiftningsmodell lidande då vägledning med hjälp av normpreciserande prejudikat motverkar möjligheten till att uppnå syftet med lagen, varför modellen inte erbjuder samma möjlighet till förutsebarhet.¹⁵⁶ I dessa sammanhang så får den formella rättssäkerheten ge vika för den *materiella rättssäkerheten*. Peczenik menar att materiell rättssäkerhet handlar om ett ansvar att tillämpa bestämmelser på ett etiskt godtagbart sätt, vilket kan, i vissa fall, göra att förutsebarheten blir lidande. Med etiskt godtagbart menas

¹⁵⁴ Se Zila (1990) s. 284 f.; se även 1 kap. 1 § 3 st. RF.

¹⁵⁵ Se Zila (1990) s. 256 f.; Gustafsson (2002) s. 175 f. Det kan vidare noteras att dessa regler inte är att betrakta som regler om hur bevisvärdering ska ske, endast vilka bevis som får ligga till grund vid bedömningen, vilket är en viktig distinktion. Se Lindell (1987) s. 15 f.

¹⁵⁶ Se Svensson 82012) s. 75 ff.

i detta sammanhang att lagregler ska tolkas mot bakgrund av grundläggande demokratiska principer om frihet och jämlikhet. Peczenik menar att denna balansgång mellan förutsebarhet och etiskt godtagbarhet utgör grunden för den materiella rättssäkerheten.¹⁵⁷ Gustavsson framför att den materiella rättssäkerheten leder till att ett mer rättvist beslut då domstolen kan se till det enskilda fallet.¹⁵⁸ Både Peczenik och Gustavsson för dock också fram att den formella rättssäkerheten passar bättre när det handlar om juridik som har straffrättsliga inslag.¹⁵⁹ Valet mellan vilken rättssäkerhetsaspekt som har företräde torde alltså både bero på hur mycket skönsutrymme som medges i lagen och i vilken grad den aktuella bestämmelsen anses betungande för den enskilde.

3.1.3 LVU:s särprägel

LVU har en något särpräglad ställning, i den bemärkelsen att rättssäkerheten är av största vikt då ett ingripande från det allmänna har stora konsekvenser i den enskildes privatliv. Men rekvisiten för beredande av vård är också formulerad på ett väldigt öppet och allmänt sätt, vilket tillåter en hög grad av skönsmässighet. Kaldal framför att det finns ett moraliskt ansvar för samhället att hjälpa utsatta människor och mot bakgrund av detta så torde en mer materiell rättssäkerhetsaspekt anammas: en aspekt som ser till vad som vore mest etiskt att göra i det enskilda fallet.¹⁶⁰ Samtidigt ställer lagen upp krav på att beslutet ska tas av en förvaltningsrätt för att garantera objektivitet.¹⁶¹ På så vis tycks alltså lagstiftaren kombinera den flexibilitet som finns i SoL, med ett högt krav på formell rättssäkerhet som bara kan garanteras genom en process i domstol. Detta leder dock till problemet att förvaltningsrätten som första instans inte bara måste värdera bevis och inordna dessa bevis under relevanta rättsfrågor, utan även måste ta ett informerat beslut om vad som är etiskt riktigt i det enskilda fallet. Än mer problematiskt torde det ha blivit i och med införandet av principen om

¹⁵⁷ Se Peczenik (1995) s. 52 ff.

¹⁵⁸ Se Gustafsson (2002) s. 358.

¹⁵⁹ Med straffrättsliga inslag syftas inte endast bestämmelserna i straffrätten, utan även exempelvis förvaltningsmål med en straffrättslig prägel såsom återkallande av körkort eller deslegitimation. Se Gustavsson (2002) s. 359 f.; Peczenik (1995) s. 53; von Essen (2016) s. 29 ff.

¹⁶⁰ Se Kaldal (2010) s. 279 f.

¹⁶¹ Se SOU 1974:39 s. 340 f.

barnets bästa. Svensson har berört detta och menar att det främst är den formella rättssäkerheten som ska prägla själva processen.¹⁶² Istället torde den materiella rättssäkerheten (eller åtminstone att det fattas ett materiellt riktigt beslut utifrån lagstiftarens vilja) komma till uttryck genom socialnämndens omfattande utredningskrav och att domstolen i hög grad bör förlita sig på experter.¹⁶³

3.3 Prövningsramen

Det finns ett antal olika sätt att påbörja en process i förvaltningsdomstol. I 3 § FPL anges dessa som ansökan, överklagande, anmälan, underställning och varje annan åtgärd. Att processen initieras genom *anmälan* är relativt sällsynt, men det återfinns till exempel vid en särskild utskrivningsprövning enligt LPT. Ett beslut ska vidare *underställas* förvaltningsrätten vid vissa interimistiska beslut. För uppsatsen kan uppmärksammas att detta gäller då socialnämnden beslutar om ett omedelbart omhändertagande.¹⁶⁴ För att kunna anhängiggöra ett ärende genom *överklagande* krävs att det redan finns ett förvaltningsbeslut som är överklagbart.¹⁶⁵ Det som kommer att vara av betydelse för uppsatsen är dock anhängiggörande genom *ansökan*. Detta görs oftast av en myndighet när den önskar ingripa mot en enskild. Ärenden som initieras med ansökan är bland annat beredande av vård enligt LVM, LVU och LPT.¹⁶⁶

Till en ansökan (eller överklagande) måste även ett yrkande samt omständigheter som åberopas bifogas. Även bevisning får tillföras ansökan.¹⁶⁷ Det finns även kompletterande krav på det som ska bifogas en ansökan i viss speciallagstiftning, för LVU så har detta beskrivits i avsnitt 2.1 och inkluderar bland annat att socialnämnden måste bifoga en behandlingsplan. Domstolen blir därefter bunden av yrkandet, på liknande sätt som i den allmänna processen. Domstolen får dock gå ut över yrkandet om det finns särskilda skäl och det gynnar den enskilde.¹⁶⁸ Det är inte helt

¹⁶² Se Svensson (2012) s. 87 f.

¹⁶³ Se SOU 1974:39 s. 341 f.

¹⁶⁴ Se Lavin (2020) s. 58 ff.; 6-7 §§ LVU.

¹⁶⁵ Se Lavin (2020) s. 52 f.

¹⁶⁶ Se Lavin (2020) s. 47 ff.

¹⁶⁷ Se 4 § FPL.

¹⁶⁸ Se von Essen (2016) s. 110 ff.; 29 § FPL.

oproblematiskt att försöka definiera begreppet yrkande; von Essen föreslår att begreppet likställs med rättsföljden och någon närmare definition torde inte heller krävas för att uppfylla uppsatsens syfte. Det kan också ibland vara svårt att dra en gräns mellan när yrkandet slutar och omständigheterna börjar.¹⁶⁹ Omständigheterna kan likställas med rättsfakta (alltså det som knyter något i det enskilda fallet till ett rekvisit).¹⁷⁰ Det finns dock även här en gränsdragningsproblematik till vad som är omständigheter och vad som är bevis. Särskilt svårt blir det när rekvisiten är vaga och öppna. Vid ett prognostiskt rekvisit kan det tänkas att det inte räcker att endast beskriva att någon exempelvis utsätter sin hälsa för fara som själva omständigheten (då denna beskrivning ligger för nära rekvisitet) och att det istället krävs att faktiska sakförhållanden om den enskilda situationen anges. Dessa sakförhållanden skulle dock även kunna utgöra bevisfakta även om von Essen menar att själva bevisen istället utgörs av vittnesutsagorna m.m.¹⁷¹ Jag kommer i uppsatsen ansluta mig till Von Essens definition av bevisning, det vill säga att bevis är de medel som används för att styrka olika sakförhållanden. Någon närmare definition torde inte heller behövs. Detta medför i sin tur att alla *påståenden* om sakförhållanden utgör *omständigheter*, vilket även inom ramen för uppsatsen kommer benämnas bakgrundsfakta och prognosfakta i de fall dessa behöver skiljas åt.

Vad som utgör en omständighet kan ha betydelse när domstolen prövar målet då omständigheterna kan utgöra själva processramen (i anslutning till yrkandet). I ett antal mål om deslegitimation har HFD fört fram att domstolen är bunden av de åberopade omständigheterna på grund av rättssäkerhetsskäl.¹⁷² Von Essen spekulerar i att detta dock endast gäller för brottmålsliknande mål.¹⁷³ Uttalanden från HFD ger dock visst stöd för att domstolen ska vara mer restriktiv i allmänhet då den tolkar vilka omständigheter som part åberopat, om denna part är en myndighet.¹⁷⁴ Detta betyder dock inte att domstolen helt kan undkomma att tolka myndigheters

¹⁶⁹ Se von Essen (2016) s. 117 ff.; Lavin (2020) s. 92 f. Rättsföljden kan dock inte likställas med den åberopade paragrafen då *jura novit curia* fortfarande gäller, se von Essen (2016) s. 196.

¹⁷⁰ Se Lavin (2020) s. 195; von Essen (2016) s. 190; Dahlman (2018) s. 11 ff.

¹⁷¹ Se von Essen (2016) s. 195.

¹⁷² Se exempelvis RÅ 1990 ref 108 och RÅ 1990 ref 64.

¹⁷³ Se von Essen (2016) s. 58 ff.

¹⁷⁴ Se Å 1990 ref 64; von Essen (2016) s. 199.

ansökningar och gäller särskilt i de fall då en sådan tolkning skulle kunna komma att leda till fördel för enskilda.¹⁷⁵

För att applicera det nu framförda på LVU så betyder detta att domstolen är bunden av själva yrkandet, vilket betyder att den måste förhålla sig till den rättsföljd som åberopas av socialnämnden.¹⁷⁶ Huruvida domstolen är bunden av socialnämndens åberopade omständigheter är dock inte helt klarlagt. I uppsatsen kommer jag utgå från att principen om barnets bästa leder till att det finns en anledning för förvaltningsrätten att tolka omständigheterna extensivt. Denna uppfattning verkar även delas av Kaldal.¹⁷⁷ Detta bör betyda att det inte heller spelar någon roll vilket av miljörekvisiten som åberopas, vilket också följer av diskussionen i avsnitt 2.4.2.1.¹⁷⁸

3.4 Bevisvärdering

3.4.1 En överblick

Vad det är som ska bevisas och i förlängningen även till vilket bevisstema som beviskravet ska kopplas till har förhoppningsvis blivit uppenbart i och med det förra kapitlet. Nedan följer dock en överblick för hur det går att tänka kring bevisvärderingen i LVU-mål. Det övergripande bevisstemat, huvudtemat, kan beskrivas som den grund som anges i en ansökan. I ett brottmål kan detta sägas vara åklagarens gärningsbeskrivning.¹⁷⁹ I ett förvaltningsmål så kan huvudtemat utläsas av parts yrkande. För normativa rekvisit, såsom är fallet för rekvisitet för beredande av vård enligt LVU, så bör huvudtemat kunna sättas till själva rekvisitet.¹⁸⁰ Anledningen till detta

¹⁷⁵ Se SOU 1991:106 Del A s. 530 f.

¹⁷⁶ Med detta menas framförallt om beteenderekvisitet eller miljörekvisitet åberopas. Hur vården ska bedrivas (placeringsbeslutet) torde dock kunna ändras av domstolen med hänvisning till barnets bästa, se HFD 2015 ref. 36.

¹⁷⁷ Se Kaldal (2010) s. 314 f.

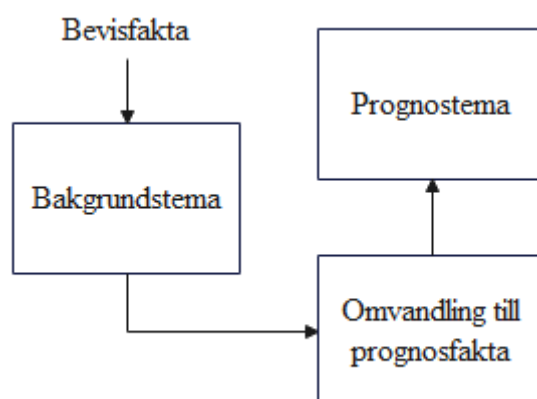
¹⁷⁸ Det ska nämnas att Diesen anser att myndigheter har en generell åberopsbörda i förvaltningsmål som liknar åberopsbördan i straffrätten. Denna ståndpunkt baserar han på tre rättsfall (RÅ 1989 ref. 67, RÅ 1990 ref. 64 och RÅ 1991 ref. 67). Samtliga rättsfall behandlar dock återkallande av yrkeslegitimation eller körkort, vilka alla är måltyper med en straffrättslig prägel. Se Diesen (2003) s. 64 ff.

¹⁷⁹ Se Dahlman (2018) s. 11; Diesen (2003) s. 49 f.

¹⁸⁰ Se Diesen (2003) s. 51.

torde vara att någon närmare precisering av huvudtemat inte är möjlig då någon normprecisering inte har gjorts av HFD.¹⁸¹

Enligt Diesen så räcker det inte med att sätta upp endast ett huvudtema för beredande av vård enligt LVU och menar att det blir mer korrekt att dela upp huvudtemat i två delar: ett bakgrundstema och ett prognostema.¹⁸² Det blir då för förvaltningsrätten att göra en tvåstegsbedömning, där prognostemat prövas först efter det att bakgrundstemat är ansett bevisat.¹⁸³ Modellen kan illustreras på följande vis:

Utifrån ovan figur torde bakgrundstemat, kunna likställas med något eller några av miljörekvisiten och prognostemat med *påtaglig risk för hälsa eller utveckling* för en modell som särskilt behandlar beredande av vård enligt 2 § LVU. Med bevisfakta menas i detta fall bevismedel som är avsedda att fastställa bakgrundsfakta. För att fastställa prognostemat måste bevisfakta omvandlas till prognosfakta och i denna omvandling måste domstolen värdera hur dessa bevisfakta kan påverka barnet i framtiden. Diesen menar att det finns ett steg till efter prognostemat har prövats vilket han kallar för beslutstema. Med detta menar Diesen att domstolen måste göra en extra prövning för att konstatera att det faktiskt finns ett behov till tvångsvård efter det att den konstaterat att det föreligger en påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling. Bland annat så ska möjligheten till frivillig vård och

¹⁸¹ Se Svensson (2012) s. 203. Detta behandlas även i kapitel 2.

¹⁸² Se Diesen (2003) s. 53.

¹⁸³ Se Diesen (2003) s. 129.

barnets specifika situation behandlas under beslutstemat.¹⁸⁴ Beslutstemat kommer dock inte att behandlas..

3.4.2 Hantering av bevisfakta

3.4.2.1 *Bevisfakta*

Vad som ligger utanför uppsatsens omfång är att gå in på de olika bevisfakta som kan berika en rättsprocess. Det är dock rimligt att beröra de två olika typer av bevisning som kan förekomma i en rättsprocess, nämligen kausal- och strukturalbevisning. Den vanligaste typen av bevisning är kausal. Det betyder att bevis existerar på grund av bevisemat. Exempelvis kan ett fingeravtryck från en gärningsman som återfinns på ett mordvapen knappast ha orsakat själva mordet, utan fingeravtrycket existerar på grund av att ett mord begåtts.¹⁸⁵ Beviskraften, enligt bayes teorem, kan då beräknas till kvoten mellan hur troligt det är att vi återfinner fingeravtrycket givet att vår hypotes (huvudtemat) är korrekt och att fingeravtrycket återfinns om vår hypotes är falsk.¹⁸⁶

Den andra typen, den strukturala bevisningen, kan istället sägas ha orsakat bevisemat. I denna beviskategori ingår motiv, karaktärsbevisning och tidigare kriminell belastning m.m.¹⁸⁷ Just karaktärsbevisning handlar om att bevisa en viss egenskap hos en individ. Dahlman tar som ett exempel upp ett fall där en kvinna tidigare ljugit om vem som är far till hennes barn och nu hävdar att en man har misshandlat henne. Frågan blir då om den tidigare uttalade lögnen kan stödja hypotesen att hon även ljuger i det senare fallet. Ett sätt att tänka på vilken beviskraft som ska tillmätas denna karaktärsbevisningen är att fråga sig hur mycket mer troligt det är att kvinnan tidigare ljugit om vem som är far till hennes barn om hon ljuger om den aktuella misshandeln. Det kan också nämnas att personer kan bete sig väldigt olika i olika situationer, en person som ljuger i en kontext behöver inte nödvändigtvis ljuga i andra. Beviskraften torde mot bakgrund av detta vara högre i ett annat faderskapsmål än i ett misshandelsmål.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Se Diesen (2003) s. 133 f.

¹⁸⁵ Se Dahlman (2018) s. 39 ff.

¹⁸⁶ Se Dahlman (2018) s. 70 ff.

¹⁸⁷ Se Dahlman (2018) s. 39 ff.

¹⁸⁸ Dahlman (2018) s. 301 ff.

För bevisning av prognosrekvisitet i LVU så torde all bevisning utgöras av strukturalbevisning. Det handlar ju inte om att bevisa att ett visst sakförhållande föreligger, utan att bedöma om tidigare händelser kan tänkas korrelera med en framtida fara. Detsamma gäller såklart inte för fastställande av bakgrundsrekvisiten. Att värdera ett strukturalbevis torde dock inte föra med sig några särskilda problem i förhållande till den bayesianska metoden på grund av ett omvänt orsakssamband. Båda bevis typerna kan hanteras på samma sätt.¹⁸⁹ Strukturalbevisning tenderar dock att vara något problematiskt att arbeta med då det i många fall rör sig om rena spekulationer och det är vanligt att bevisningen överskattas.¹⁹⁰

Exemplet ovan med kvinnan som ljög om vem som är far till hennes barn är ett bra exempel på vad som kan klassificeras som ett *hjälpfaktum*. De karaktärsdrag som hon tidigare uppvisat i livet anses vara relevanta vid värderingen av hennes vittnesmål. Om hon avstått från att uttala sig om den påstådda misshandeln så hade denna bevisning varit irrelevant. Mer allmänt kan hjälpfakta beskrivas som bevisfakta som inte självständigt kan läggas till grund för ett bevistema, utan endast får betydelse för värderingen av andra bevisfakta. Det ska understrykas att ett hjälpfaktum inte nödvändigtvis måste behandla någons karaktär, utan kan exempelvis utgöras av hur väderförhållandena var då ett vittne beskådade ett brott i syfte att bedöma hur god sikt vittnet hade.¹⁹¹ All karaktärsbevisning behöver inte nödvändigtvis heller vara hjälpfakta. Exempelvis torde tidigare kriminalitet kunna utgöra ett självständigt bevis för att någon begått ett nytt brott.¹⁹² Vissa förespråkare av *bevisvärde metoden*¹⁹³ hade klassificerat samtliga former av strukturalbevisning som hjälpfakta.¹⁹⁴ Detta skulle dock medföra att någon bevisvärdering inte skulle kunna ske över huvud taget då rätten ska pröva prognostiska beslut.

¹⁸⁹ Dahlman (2018) s. 40 ff. och 215 f. Detta gäller då orsakssambandet är irrelevant, istället blir ett bevisfaktum relevant om det ger stöd för ett bevistema.

¹⁹⁰ Dahlman (2018) s. 301.

¹⁹¹ Dahlman (2018) s. 72.

¹⁹² Dahlman (2018) s. 304 f.

¹⁹³ Metoden är snarlik den bayesianska metoden, men utgår från att bevisvärdet av ett bevisfaktum ska fastställas utifrån sannolikheten att det orsakats av ett bevistemat. Skillnaden mot den bayesianska modellen är att beräkningen inte innefattar situationer då bevistemat och bevisfaktan båda är sanna utan att vara korrelerade. Se Dahlman (2018) s. 32 f.

¹⁹⁴ Se Dahlman (2018) s. 33.

3.4.2.2 Erfarenhetssatser

Erfarenhetssatser kan beskrivas som den länk som kopplar ihop olika faktapåståenden med varandra och på så vis knyter ett bevisfaktum till ett bevistema. Dessa länkar kan vara av olika styrka och till skillnad från vanlig subsumtion där där ett visst påstående i det specifika fallet inordnas under en generell regel så kan en erfarenhetssats endast uttryckas som *om A så följer oftast B* (Istället för *om A så B*).¹⁹⁵ I den bayesianska bevisvärderingsmetoden så kan erfarenhetssatser användas för att bestämma vilken beviskraft som ett visst bevisfaktum ska tillmätas i förhållande till ett bevistema. Domaren måste alltså, genom generaliseringar, uppskatta hur stor sannolikhet det är att ett visst bevisfaktum påträffas om bevistemat är sant respektive om samma bevisfaktum påträffas om bevistemat är falskt. Kvoten mellan dessa utgör beviskraften vilket har behandlats i metodavsnittet.¹⁹⁶

Dessa erfarenhetssatser kan vara både allmänna och särskilda. Definitionen av allmän erfarenhetssats finns kodifierad i RB: "*För omständighet, som är allmänt veterlig, kräves icke bevis*".¹⁹⁷ Det betyder alltså att domaren får använda sig av sin egen kunskap då han eller hon värderar bevis. Exempelvis kan en allmän erfarenhetssats vara att domaren bedömer en vittnesutsaga som mindre tillförlitlig om det var dimmigt ute när vittnet gjorde sin observation. Det ska här noteras att det faktum att det var dimmigt ute är ett hjälpfaktum; erfarenhetssatsen är istället bedömningen att vittnesmålet är mindre tillförlitligt eftersom sikten oftast är sämre då det är dimmigt ute.

De *särskilda erfarenhetssatserna* utgår istället från sådan kunskap som är allmänt veterligt endast för en viss yrkesgrupp.¹⁹⁸ Detta räknas alltså inte heller som ett bevis utan endast som ett verktyg för att värdera beviset. Även om det till första anblick är väldigt likt ett hjälpfaktum, så ska särskilda erfarenhetssatser grundas på generella iakttagelser, medan hjälpfaktum är iakttagelser i det individuella fallet.¹⁹⁹ Särskilda

¹⁹⁵ Se Lindell (1987) s. 216 ff.

¹⁹⁶ Se Lindell (1987) s. 219.

¹⁹⁷ 35 kap. 2 § RB.

¹⁹⁸ Se Dahlman (2018) s. 284.

¹⁹⁹ Se Dahlman (2018) s. 72; von Essen (2016) s. 191.

erfarenhetssatser tillförs målet genom experter. Exempelvis torde det krävas expertbevisning för att bedöma bevisstyrkan av ett forensiskt bevis såsom ett skoavtryck vid en brottsplats.²⁰⁰ I vissa ärendetyper så är det förutsatt att expertkunskap är av vikt för bevisvärderingen; exempelvis finns det krav på sakkunnigdomare i mark- och miljödomstolen.²⁰¹ I de flesta mål är det dock upp till domstolen att bedöma när expertbevisning krävs och förvaltningsrätten kan inhämta yttranden från experter då det behövs.²⁰² En domare måste således själv förstå när hans eller hennes kunskaper inte räcker till för att kunna dra korrekta slutsatser. Detta torde även gälla särskilt i mål som kräver kunskap inom beteendevetenskapen.²⁰³ Beredande av vård enligt LVU torde vara en måltyp som kräver hög grad av expertbevisning för att domen ska bli materiellt riktig och det var även på tal att det skulle krävas sakkunnigdomare i mål som berör tvångsvård (både gällande barn och missbrukare).²⁰⁴ Trots detta är det sällan som domstolen på eget initiativ berikar processen med expertbevisning.²⁰⁵ En anledning till att domstolen sällan berikar processen med sakkunnigbevisning kan vara att socialnämnden tillför allt relevant material som behövs för en korrekt bevisvärdering. Frågan bör dock ställas om det material som socialnämnden berikar målet med kan räknas som särskilda erfarenhetssatser.

3.4.2.3 *Beviskedjor*

Som berörts i avsnitt 3.3.1 torde det, enligt Diesens modell för att bevisa ett prognostema, krävas att först knyta bevisfakta till ett bakgrundstema, bakgrundstemat omvandlas sedan till prognosfakta med hjälp av erfarenhetssatser och slutligen inordnas dessa prognosfakta under prognosrekvisitet. Således kan bevisfakta inte direkt kopplas till det slutliga prognostemat. För att visualisera detta kan flera deltemata sättas upp som ett steg på vägen fram till det slutliga huvudtemat.²⁰⁶ Detta kallas för en beviskedja och kan visualiseras på följande vis:

²⁰⁰ Se Dahlman (2018) s. 284 f.

²⁰¹ Se 2 kap. 1 § lag (2010:921) om mark- och miljödomstolar.

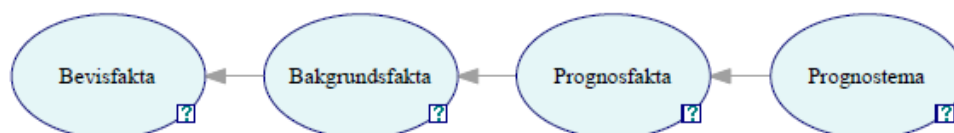
²⁰² Se 24 § FPL.

²⁰³ Diesen (2003) s. 28.

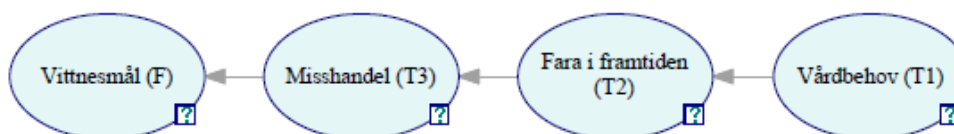
²⁰⁴ Se prop. 1971:30 del 2 s. 35 och 111.

²⁰⁵ Leviner (2012) s. 93.

²⁰⁶ Dahlman (2018) s. 205 ff.

Det som händer är i praktiken att bevisfakta läggs till grund för om det finns något missförhållande i hemmet nu istället utgör ett deltema i bevisningen av prognostemat.²⁰⁷ Vad som är ofrånkomligt är att ju längre ifrån det slutliga bevis temat som bevisfaktan är, desto mer osäkerhet kommer att prägla bevisedjan.²⁰⁸ Som exempel kan ett vittnesmål om en misshandel struktureras på följande vis (i exemplet kommer jag använda begreppet *vårdbehov* synonymt med *påtaglig risk för hälsa och utveckling*):

Det enda som går att konstatera med säkerhet i ovan exempel är att vittnet har uttalat sig på ett visst vis. För varje steg kommer dock denna säkerhet att minska då korrelationen mellan de olika leden inte är hundra procentig. För att konstatera att en misshandel har begåtts måste risken för att vittnet ljugar eller minns fel vägas in. För att konstatera att det föreligger en fara i framtiden måste det faktum att alla som blivit misshandlade inte kommer att utsättas för en fara i framtiden att vägas in. Den slutliga beviskraften kommer då att baseras på den sammanvägda sannolikheten att alla deltemata stämmer och kan beräknas på följande vis enligt bayes teorem:²⁰⁹

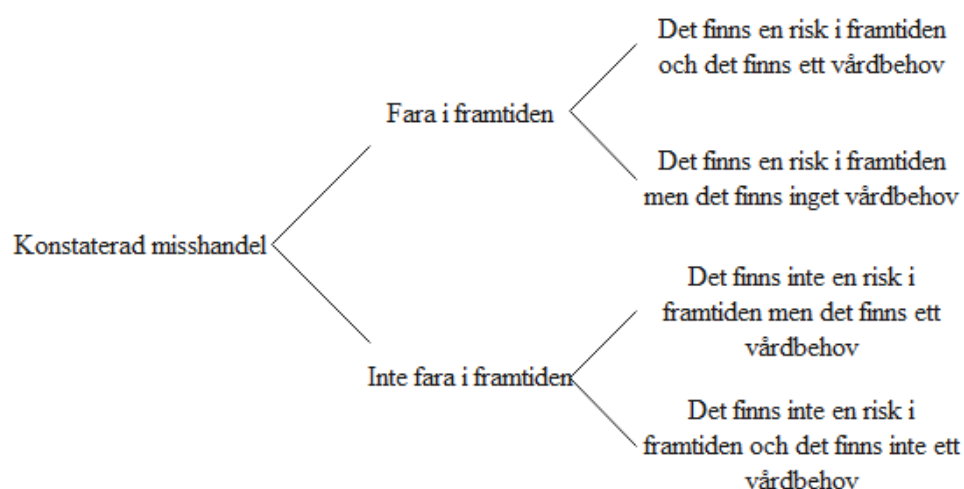
$$\frac{P(F|T1)}{P(F|\sim T1)} = \frac{P(F \& T2 \& T3|T1) + P(F \& T2 \& \sim T3|T1) + P(F \& \sim T2 \& T3|T1) + P(F \& \sim T2 \& \sim T3|T1)}{P(F \& T2 \& T3|\sim T1) + P(F \& T2 \& \sim T3|\sim T1) + P(F \& \sim T2 \& T3|\sim T1) + P(F \& \sim T2 \& \sim T3|\sim T1)}$$

Formeln kan visualiseras med ett träd diagram som visar samtliga möjliga händelseförlopp, för att diagrammet inte ska bli för stort så kommer T3 i följande exempel anses som sann:

²⁰⁷ Se von Essen (2016) s. 190.

²⁰⁸ Se Dahlman (2018) s. 207.

²⁰⁹ Se Dahlman (2018) s. 208

I ovan illustrering så kan det noteras att utfallet att det inte finns någon fara i framtiden och att det finns ett vårdbehov är omöjligt (givet att det inte finns någon annan bevisning). Ju fler led som används för att bevisa ett huvudtema, desto fler grenar får trädidiagrammet. Detta betyder att det tillkommer fler och fler osäkra faktorer som domaren måste förhålla sig till. När det gäller bevisfakta som har alternativa förklaringar blir det särskilt viktigt att en god struktur används så domaren inte felaktigt eliminerar en av förklaringarna.²¹⁰ Särskilt viktigt torde det vara att uppmärksamma alternativa förklaringar när beteenden hos barnet används som bevisning. I avsnitt 2.4.2.2 gjordes det klart att barns beteenden inte omedelbart kan användas som bevisning för att uppfylla ett av miljörekvisiten; sådan bevisning kan endast användas för att bevisa att föräldrarna i nästa led utsätter barnet för något som faller under något av miljörekvisiten. Detta betyder att beviskedjan blir längre och osäkerheten ökar.

Det ska även nämnas att antalet steg i beviskedjan inte på något sätt är satt i sten. Ekelöf menar till exempel att själva vittnesmålet kan delas upp i fem olika delar, där det första steget är vad domaren faktiskt tar del av och där nästkommande led blir att bedöma innehållet i utsagan, vad vittnet menar med utsagan, hur vittnets minnesbild ser ut m.m.²¹¹ Det blir istället upp till den som gör bevisvärderingen att begränsa antalet steg till vad som

²¹⁰ Se Diesen (2003) s. 35.

²¹¹ Se Ekelöf, Edelsatam & Heuman (2009) s. 182 f. Vissa av Ekelöfs steg torde dock bättre kunna illustreras i form av hjälpfaktum.

är lämpligt. Steg som har en mycket liten osäkerhetsfaktor, bör dock utelämnas enligt Dahlman.²¹²

²¹² Se Dahlman (2018) s. 206. Det kan även observeras att all bevisning i prognosbedömningar torde benämnas som indiciebevisning. Detta i och med att bevisfakta inte ger omedelbart stöd för beviset. Att göra en distinktion mellan vanlig bevisning och indiciebevisning är dock inte lika relevant då en bayesiansk metod används. Detta då det lägre bevisvärdet som ett indiciebevis har för bevisningen av huvudtemat istället behandlas med hjälp av beviskedjor. Se Dahlman (2018) s. 41.

3.4.3 Ursprungssannolikhet och beviskrav

3.4.3.1 *Ursprungssannolikhet*

Ursprungssannolikheten kan i bayesianska termer beskriva som den initiala sannolikheten ex ante innan bevis tillförs. Dahlman menar att ursprungssannolikheten, i straffrätten, kan sättas utifrån hur vanligt ett visst brott är eller utifrån hur många potentiella gärningsmän som finns.²¹³ Om ursprungssannolikheten sätts för högt kan dock detta ställa till problem med formella rättsregler, som oskyldighetspresumtionen. Om, exempelvis, ett mord begås i ett låst rum där endast två personer vistats, kan ursprungssannolikheten uppskattas vara 100 % då det endast finns en potentiell gärningsman, vilket skulle leda till att personen direkt kan fällas för mordet, utan att ytterligare bevis tillförs.²¹⁴ Oskyldighetspresumtionen skulle inte tillåta att en så hög ursprungssannolikhet används, då personen i detta fall direkt ses som skyldig.²¹⁵ I ovan fall hade istället en schabloniserad ursprungssannolikhet som även väger in oskyldighetspresumtionen varit att föredra och skulle, enligt Dahlman, kunna sättas till 1 %.²¹⁶ För tvistemål bör ursprungssannolikheten, utan problem, kunna sättas utifrån hur vanligt ett visst scenario är vilket även torde gälla i förvaltningsmål.²¹⁷ Någon oskyldighetspresumtion existerar inte på samma sätt i förvaltningsrättsliga mål som i brottmål. Däremot torde det vara av vikt att inte sätta en så pass hög ursprungssannolikhet att bevisbördan kastas om och viss försiktighet måste således även beaktas i förvaltningsmål. I LVU-mål rörande bakgrundstemat kan ursprungssannolikheten sättas till hur vanligt det är att observera något av miljöfallens bakgrundsfakta i populationen, medan det för prognostemat kan sättas till hur vanlig det är att ett barn har ett vårdbehov. Någon exakt siffra går inte att sätta då någon uppgift om hur många barn som faktiskt löper en risk inte är observerbar. Det går att observera hur många det är som just nu vårdas med stöd av LVU och jämföra detta med hur många barn det finns totalt i Sverige. Totalt var

²¹³ Se Dahlman (2018) s. 117-126.

²¹⁴ Det ska noteras att det faktum att personen i fråga befann sig i rummet såklart istället kan utgöra ett bevisfaktum.

²¹⁵ Se Dahlman (2018) s. 113 ff.

²¹⁶ Se Dahlman (2018) s. 127.

²¹⁷ Se Diesen (2003) s. 123.

ungefär 9000 barn placerade enligt 2 § LVU år 2022, om detta jämförs med hur många barn som finns totalt i Sverige så kan ursprungssannolikheten sättas till ungefär 0.5 %.²¹⁸ I en studie som genomförts av Socialstyrelsen så uppger drygt 13 % av tillfrågade barn att de utsatts för någon form av misshandel där förövare var någon typ av vårdnadshavare.²¹⁹ Alla dessa barn torde dock inte ha ett vårdbehov. Men med bakgrund av detta skulle prognosrekvisitets ursprungssannolikhet förmodligen kunna uppskattas till någonstans mellan 1 och 5 %. Det ska nämnas i detta sammanhang att barnets specifika situation ska beaktas vid värderingen av huruvida barnet ska beredas vård eller ej. Detta skulle vara naturligt att beakta då ursprungssannolikheten sätts. En möjlig tolkning av de rättsfall som tas upp i avsnitt 2.4.2.2., som behandlar hur barns beteenden påverkar bedömningen av miljörekvisiten, är att domstolen använder barnets specifika situation som utgångspunkt för prövningen. Diesen menar dock att det inte är korrekt att använda en för alltför specifik utgångspunkt för ursprungssannolikheten då detta riskerar att kasta om bevisbördan. Att ta hänsyn till barnets ålder borde dock vara tillräckligt generellt för det ska kunna användas för att beräkna ursprungssannolikheten.²²⁰

3.4.3.2 *Beviskrav i allmänhet*

När ursprungssannolikheten är satt så behövs också ett mål för bevisningen. Målet i detta fallet är beviskravet och när bevisningen uppnår detta beviskravet så ska yrkandet bifallas. Hur högt satt beviskravet är, varierar för olika måltyper. För brottmål brukar begreppet bortom rimligt tvivel användas vilket i litteraturen har uppskattats till att något ska vara sant med 98 % sannolikhet. Om en schabloniserad ursprungssannolikhet på 1 % används betyder detta att bevis med en samlad beviskraft som uppgår till $\frac{99}{1} \times \frac{98}{2} = \frac{9702}{2} = 4851$ måste tillföras ärendet för att det är att anse som ställt bortom rimligt tvivel.²²¹ Detta betyder alltså att bevis tillförs ärendet så att det blir 4851 gånger mer troligt att en viss gärningsbeskrivning är sann jämfört med när processen startade. För tvistemål, som har ett lägre

²¹⁸ Se SOU 2023:66 s. 211. Jag utgår från att det finns ungefär två miljoner barn i Sverige.

²¹⁹ Se Allmänna barnahuset, våld mot barn (2022) s. 27.

²²⁰ Se Diesen (2003) s. 32 f.

²²¹ Se Dahlman (2018) s. 142 ff.

beviskrav så krävs lägre beviskraft. Kravet i tvistemål är mer flytande och kravet kan sänkas om säkring av bevis är svårt. Normalkravet, enligt Diesen, torde vara *styrkt*, vilket kan översättas till ungefär 90 %. Dock används även begreppet *sannolikhetsövertikt* i tvistemål, som kan översättas till 51 %.²²² Vilket beviskrav som används har stor betydelse för vilken beviskraft som krävs för att komma i mål med bevisningen. Lika viktigt är dock ursprungssannolikheten för vilken beviskraft som krävs för att ha uppnått beviskravet. Egentligen skulle det alltså gå att endast prata om beviskraft istället för beviskrav och ursprungssannolikhet, vilket också är något som Dahlman för fram.²²³

Hur högt beviskravet ska sättas är såklart en fråga för lagstiftaren, men i teorin ska kravet sättas så att kvoten mellan de två olika misstagen som kan göras optimeras, detta kallar Dahlman för den *acceptabla misstagskvoten*. Misstagen i detta fall är typ I- och typ II-fel och symboliserar, i bevisvärderingssammanhang, att domstolen antingen bifaller ett yrkande som inte ska bifallas, eller inte bifaller ett yrkande som ska bifallas.²²⁴ Om båda felen är lika allvarliga, torde beviskravet *sannolikhetsövertikt*, eller 51 %, vara att föredra.²²⁵

3.4.3.3 *Beviskrav i LVU*

I förvaltningsmål är normalkravet istället *övertygande sannolikhet* eller *sannolikt*.²²⁶ Detta kan översättas till ungefär 75 % enligt Diesen och Lindkvist.²²⁷ Det förs fram i förarbetena att beviskravet valdes då ett för lågt satt beviskrav skulle leda till materiellt oriktiga beslut.²²⁸ Det nämns dock även att normalkravet ska justeras om det är befogat för den aktuella måltypen. Som skäl för att sänka kravet nämns att det inte alltid finns möjlighet att utreda kravet lika grundligt som i allmän domstol samt att beslut ibland måste tas skyndsamt. Beviskravet ska dock inte sänkas när det

²²² Se Diesen (2003) s. 91 f.

²²³ Se Dahlman (2018) s. 146 f.

²²⁴ Se Dahlman (2018) s. 137 ff.

²²⁵ Se Lindkvist (2019) s. 18 och 88.

²²⁶ Begreppen *övertygande sannolikhet* och *sannolikt* kan anses synonyma. Se Diesen (2003) s. 99 ff.

²²⁷ Se SOU 1964:27 s. 429; Diesen (2003) s. 99 ff.; Lindkvist (2019) s. 109 f.

²²⁸ Se SOU 1964:27 s. 429. Det går dock att ifrågasätta om detta är sant då sannolikhetsövertikt borde vara utgångspunkten om materiell riktighet är syftet.

rör exempelvis betungande beslut eller om det finns ett motstående allmänt intresse som väger tungt.²²⁹ I och med att det finns över 500 måltyper i förvaltningsrätten och beviskravet ska sättas utifrån vad som är befogat för den aktuella måltypen så måste domstolen arbeta med väldigt många olika beviskrav.²³⁰ För LVU-mål så förs ofta fram att beviskravet ligger runt 75 % eller att beviset ska göras *sannolikt*. Detta framförs bl.a. av Kaldal, Alexius, och Gustavsson.²³¹ Samtliga av dessa författare verkar dock ha hämtat denna uppgift från just Diesen. Han nämner i och för sig att ett normalt beviskrav torde gälla vid bevisprövningen av bakgrundsrekvisiten i LVU-mål. I och med att prövningen i LVU görs i två steg, så behöver dock inte alltid samma beviskrav gälla i den retrospektiva delen som i den prognostiska; ledning för att bedöma prognosrekvisitet torde istället kunna hämtas i förarbeten och praxis.²³² Det ska nämnas att Diesen gör ett försök att översätta beviskravet *påtaglig risk* till något mer konkret. Han framför dock både att beviskravet kan översättas till *sannolikt* och att det ska räknas som ett beviskrav strax över *antagligt*.²³³ Detta skulle betyda att beviskravet ligger någonstans mellan 25 och 75 %.²³⁴ Kaldal menar att det inte går att prata om ett konkret beviskrav, istället handlar det om att ange en risknivå. Hon menar dock att dessa i praktiken ter sig väldigt lika, men att kausalförhållandet är omvänt.²³⁵ Det går vidare att konstatera att långa beviskedjor i samband med att rätten endast torde kunna beakta strukturalbevisning vid dess bedömning leder till ett sämre bevisläge än för bevisvärderingen av bakgrundsrekvisiten. HFD har berört det sämre bevisläget i ett mål, där den medger att en prognos bygger på antaganden och att det måste accepteras en viss mån av osäkerhet.²³⁶ När det gäller

²²⁹ Se SOU 1964:27 s. 429 f.

²³⁰ Se Ribbing (2021) s. 506 ff. Förvaltningsrättens alla olika beviskrav är onödigt att beröra inom ramen för denna uppsats. Se dock Diesen (2003) s. 93 f. och Lindkvist (2019) s. 104 ff.

²³¹ Se Alexius (2011) s. 44; Kaldal (2010) s. 308; Svensson (2012) s. 358.

²³² Se Diesen (2003) s. 129.

²³³ Se Diesen (2003) 2. 94 och 104.

²³⁴ *Antagligt* översätts av Diesen till att något ska vara bevisat med 25 % sannolikhet. Se Diesen (2003) s. 92.

²³⁵ Se Kaldal (2010) s. 211 f.

²³⁶ Se HFD mål 5757-16, dom 2017-06-08.

väldigt små barn kan den acceptabla osäkerheten även tänkas vara ännu högre.²³⁷

3.4.4 Utredningskrav och robusthet

3.4.4.1 Begreppsdefinition

Hur utrett ett mål är, spelar stor roll för hur sannolikt det är att domen blir materiellt riktig. Genom att det tillförs fler och bättre bevis till ett ärende ökar separationerna mellan de yrkanden som domstolen ska avslå och de yrkanden som domstolen ska bifalla, vilket gör det lättare för domstolen att fatta ett materiellt riktigt beslut. Utredningskravet minskar alltså antalet totala fel. Detta kan jämföras med beviskravet, vars syfte är att minska en feltyp samtidigt som den andra feltypen ökar (typ I- och typ II-fel).²³⁸ Lindkvist menar att utredningskrav och beviskrav står i direkt motförhållande med varandra; om det finns ett högt utredningskrav i en ärendetyp torde ärendet även ha ett beviskrav som ligger runt sannolikhetsövertikt. Han argumenterar att ett krav på utredning är den enda formella regeln som faktiskt tjänar ett materiellt korrekt beslut och att ett högt beviskrav gör det motsatta. I och med detta menar han att de båda inte kan existera samtidigt i ett koherent rättssystem.²³⁹ Detta torde dock vara en slutsats baserad på förutsättningen att utredningskravet och beviskravet reglerar samma sak, vilket inte stämmer.²⁴⁰ Istället torde ett högt utredningskravet ses som ett försök från lagstiftarens håll att försöka minska antalet felaktiga domar och beviskravet som ett sätt för lagstiftaren att reglera den *acceptabla misstagskvoten*.

Robusthet kan definieras som ett mått på huruvida mer bevisning hade ändrat utgången i målet. Om det i ett mål finns utforskade sakförhållanden som bedöms kunna ändra utgången i målet betyder det att bevisningen inte är robust. Detta gör att om den totala beviskraften precis når upp till beviskravet ställs det högre krav på utredningen för att ärendet ska anses som robust än om beviskraften långt överstiger beviskravet. Detta

²³⁷ Se HFD mål 3211-11, dom 2011-12-09.

²³⁸ Se Dahlman (2018) s. 115 ff.

²³⁹ Se Lindkvist (2018) s. 56 ff.

²⁴⁰ Detta då utredningskravet tar sikte på minst mängd fel medan beviskravet reglerar den acceptabla misstagskvoten.

medför att domaren måste vara medveten om vad det kan finnas för bevisning som inte tillförts ärendet, vilket betyder att domaren måste besitta viss kunskap om den aktuella måltypen.²⁴¹ Detta för att kunna göra en uppskattning om hur komplett materialet i målet är.²⁴² Båda begreppen, utredningskrav och robusthet, fyller till synes samma funktion, nämligen att garantera en gedigen utredning och på så vis minska den generella risken för felaktiga domar. Utredningskravet borde dock ses mer som ett generellt minimikrav på separation (för den aktuella måltypen), medan robusthet ser till det enskilda fallet.

3.4.4.2 *Utredningskrav och materiell processledning*

Parternas utredningsskyldighet tenderar att komma till uttryck i speciallagstiftning. Det handlar då om specifik kodifikation om vad som ska tillfogas ärendet.²⁴³ I ärenden som initieras av en myndighet torde hela utredningsskyldigheten ligga på den myndigheten. Då ärendet gäller ett ingripande i en enskilds frihet eller egendom torde utredningskravet vara omfattande, särskilt med tanke på den enskildes rättssäkerhet.²⁴⁴

Socialnämndens utredningsskyldighet har behandlats kortfattat i avsnitt 2.1 och får anses vara ett högt ställt krav på utredning. Om ansökan innehåller någon brist så att det medför att prövningen av saken bli omöjlig, kan rätten avvisa ärendet om inte part avhjälpes denna brist.²⁴⁵ Detta kallas för sakprövningshinder och kan leda till att domstolen måste skilja målet från sig utan dom.²⁴⁶ Lindkvist verkar mena att detta ger förvaltningsdomstolen en teoretisk möjlighet att avvisa ansökningsmål som inte når upp till utredningskravet.²⁴⁷ I praktiken torde dock endast ett avvisande vara aktuellt då själva saken inte kan utläsas av handlingarna.²⁴⁸ I första hand borde domstolen försöka avhjälpa bristerna på egen hand genom tolkning

²⁴¹ Se Diesen (2003) s. 26.

²⁴² Se Dahlman (2018) s. 152.

²⁴³ Se SOU 1964:27 s. 295 f.

²⁴⁴ Se SOU 1964:27 s. 296 f. Detta gör dock inte att den andra parten helt kan strunta i att medverka i utredningen.

²⁴⁵ Se 5 § FPL.

²⁴⁶ Se von Essen s. 80, och 111.

²⁴⁷ Se Lindkvist (2019) s. 34. I överklagandemål gäller det naturligtvis att ärendet återförvisas istället.

²⁴⁸ Se prop. 1971:30 s. 520 ff. Se även Lindkvist (2018) s. 85.

eller genom att ålägga part att avhjälpa bristerna.²⁴⁹ Ibland är dock domstolen tvungen att ta beslut i mål där utredningen brister och i och med socialnämnden anses ha utredningsbördan så leder detta i praktiken till att yrkandet avslås.²⁵⁰

Att domstolen ska verka för att *målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver* brukar benämnas domstolens utredningsskyldighet och existerar som en garanti för att domen blir materiellt riktig. Skyldigheten sträcker sig dock inte hur långt som helst då det även finns krav på effektivitet i förvaltningen och dessa aspekter måste vägas mot varandra.²⁵¹ Exakt hur långt utredningskravet sträcker sig beror på vad det är för ärendetyp. I förarbetena nämns att om ärendet rör den allmänna säkerheten ska det finnas ett högre krav på utredning; i fall då beslut måste tas skyndsamt kan dock utredningskravet sänkas.²⁵² Själva tanken med den vaga formuleringen verkar vara just att det är speciallagstiftning som sätter ramen för domstolens utredningsskyldighet.²⁵³

Om ett mål inte är så utrett som krävs för den aktuella ärendetypen kan domstolen försöka avhjälpa detta genom tolkning av materialet som bifogas ärendet.²⁵⁴ Om det fortfarande finns oklarheter kan domstolen bedriva materiell processledning.²⁵⁵ Den materiella processledningen bör bedrivas så att en bra balans mellan å ena sidan processekonomi och att domen blir materiellt riktig och å andra sidan kravet på objektivitet. Hur domaren ska balansera de olika kraven beror på vad målet gäller.²⁵⁶ Det förs fram att en domare av processekonomiska skäl bör påpeka om det är tydligt att en viktig del av målet saknas, om detta skulle kunna tillföras ärendet vid ett överklagande. Detta gäller både då det är en myndighet eller en enskild

²⁴⁹ Se 5 och 8 §§ FPL; Lindkvist (2019) s. 34.

²⁵⁰ Se Diesen (2003) s. 86.

²⁵¹ Se 8 § FPL; Lindkvist (2018) s. 79 ff.

²⁵² Se SOU 1964:27 s. 429 f. I förarbetena så behandlas utredningskravet och bevisskravet någorlunda synonymt, vilket gör det svårt att få en uppfattning om det faktiskt är utredningskravet eller bevisskravet som syftas.

²⁵³ Se prop. 2009/10:215 s. 165

²⁵⁴ Tolkning behandlas kort i avsnitt 3.2 och handlar om att domstolen tolkar vad parterna gör gällande i målet.

²⁵⁵ Se Lindkvist (2019) s. 44; von Essen (2016) s. 208 f.

²⁵⁶ Se von Essen (2016) s. 209.

som anhängiggör ärendet. Det som beskrivs ovan torde gälla för yrkanden och omständigheter samt vad part avser styrka med sina bevis.²⁵⁷

När det kommer till själva bevisningen i målet så borde domstolen i hög grad kunna förlita sig på parternas utredning. Dock bör domstolen, i fall då det är tydligt att viss utredning saknas, kunna påtala detta för parterna. Domstolen bör även beakta vilka möjligheter parterna har att utreda ärendet ytterligare. Materiell processledning bör också bedrivas i högre utsträckning då en part har svårigheter att göra sig hörd. Detta torde gälla särskilt för tvångsvårdsmål och ärenden som rör barn.²⁵⁸ Det händer att HFD återförvisar målet för vidare handläggning i överklagandemål om det finns brister i utredningen.²⁵⁹ Detta tenderar dock domstolen endast att göra då det är en myndighet som är första beslutsinstans; i ansökningsmål finns inte till synes denna möjlighet i samma utsträckning, varför det är möjligt att domstolens utredningskravet är något högre i denna typ av mål.

3.4.4.3 Möjligheten för domstolen att berika målet

Även om processledningen i första hand bör ske genom parterna så kan det finnas vissa situationer då domstolen på egen hand kan föra in material i utredningen.²⁶⁰ I en tvåpartsprocess torde denna möjlighet vara begränsad och Von Essen ställer sig tveksam till om domstolen överhuvudtaget ska kunna tillföra något i en sådan process. En alternativ uppfattning är att det är tillåtet i viss mån i tvångsvårdsmål om det finns anledning att anta att sådan utredning skulle behövas.²⁶¹ Lindkvist föreslår vidare att domstolen har en liknande utredningsskyldighet i ansökningsmål som myndigheter har då den fattar beslut.²⁶²

Om hypotesen, att det är en riskbedömning med tillhörande riskanalys som ska göras, accepteras så torde det finnas ett högt krav på utredning i LVU-mål.²⁶³ Detta då det första steget i en riskanalys är att just att identifiera (alla) riskfaktorer. Detta synsätt förstärks även av ett uttalande

²⁵⁷ Se SOU 1991:106 Del A s 531 f.

²⁵⁸ Se SOU 1991:106 Del A s 532 ff.

²⁵⁹ Se RÅ 2010 ref 120, RÅ 2001 ref 61; RÅ 2006 ref 15; Von Essen (2016) s. 213 f.

²⁶⁰ Se Prop. 2012/13:45 s. 116; von Essen (2016) s. 230.

²⁶¹ Se von Essen (2016) s. 230 ff.

²⁶² Se Lindkvist (2018) s. 85. Med beslut menas att en myndighet, vid myndighetsutövning, skiljer ett ärende ifrån sig, se 28 § FL.

²⁶³ Se avsnitt 2.5.

i socialutredningen där ett av argumenten till varför förvaltningsdomstolen valdes som beslutsinstans (istället för socialnämnden eller annan myndighet) var domstolens möjlighet att komplettera utredningen.²⁶⁴ HFD har behandlat utredningskravet i LVU-mål relativt nyligen. Målet handlar om utelämnande av viktiga uppgifter på grund av förundersökningssekretess i socialnämndens ansökan. Istället hade socialnämnden redogjort för de uppgifter som var belagda med sekretess. HFD menar att domstolen inte kan förlita sig på andrahandsutlåtanden och återförvisar målet till förvaltningsrätten för vidare handläggning. I målet konstaterar även HFD att domstolens utredningsskyldighet i LVU-mål är begränsad då socialnämndens utredningskrav är så omfattande, men att då det handlar om en ingripande åtgärd mot barn så finns det fortfarande en utredningsskyldighet för domstolen om det framkommer uppgifter om bevisning som inte tillfogats ärendet. Detta torde dock endast gälla om bevisningen har betydelse för målet.²⁶⁵ Denna dom ger uttryck för att det finns ett krav på robusthet inbakat i 8 § FPL, där alltså förvaltningsrätten måste bedriva materiell processledning om det framkommer att det kan finnas uppgifter som har utlämnats. Dock betyder detta inte att alla utredningsbrister per automatik leder till att sakprövningshinder ska anses föreligga.²⁶⁶ Kaldal menar även att principen om barnets bästa kan utgöra ett robusthetskrav; detta då principen innefattar ett krav på att beslutet ska vara väl underbyggt vilket leder till att domstolen inte kan avvisa yrkandet endast på grund av att socialnämnden inte har uppfyllt sin bevisbörda.²⁶⁷

Sammanfattningsvis så kan alltså konstateras att socialnämnden har huvudansvaret för utredningen; förvaltningsdomstolens utredningsskyldighet är därmed begränsad i LVU-mål. Utredningsskyldigheten är dock inte obefintlig och inbegriper även ett krav på robusthet. Om utredningsskyldigheten inte är uppfylld så betyder detta att målet inte kan prövas i sak och istället bör förvaltningsrätten bedriva materiell processledningen tills dess att utredningen är godtagbar. Detta

²⁶⁴ Se SOU 1974:39 s. 341 f. Detta torde gälla båda inhämtning av mer bevis och inhämtning av expertbevisning.

²⁶⁵ Se HFD 2023 ref 33.

²⁶⁶ Se exempelvis HFD mål nr 3211-11.

²⁶⁷ Se Kaldal (2010) s. 338 f.

torde dock endast göras om det finns uppgifter om bevisning som inte tillfogats ärendet.

3.5 Sammanfattning

I kapitlet har primärt bevisvärdering hanterats. Det som har diskuterats är de bevisfakta och bevisedjor som behöver användas för att bevisa ett prognostiskt rekvisit och redogjort för hur expertbevisning ska användas för att koppla ihop olika bevisteman med varandra. Vidare kan konstateras att förvaltningsrätten utredningskkyldighet är begränsad i och med socialnämndens omfattande utredningskrav, men att förvaltningsrätten trots detta måste beakta målets robusthet i viss mån i och med principen om barnets bästa. Vidare kan det konstateras att beviskravet för ett prognostiskt bevistema är problematiskt att hantera. I kapitlet har också förvaltningsrättens funktion diskuterats där slutatsen är att förvaltningsrättens huvudsakliga syfte i LVU-mål torde vara att garantera en objektiv dom, men att detta torde vara svårt i praktiken på grund av den öppna formuleringen i av rekvisiten i LVU.

4 Barnets bästa i centrum

4.1 Översikt

BBIC står för barns behov i centrum och är primärt ett verktyg som riktar sig till anställda inom socialtjänsten. BBIC är alltså ett instrument för handläggning och baseras på ena sidan av lagstiftningen som reglerar socialtjänstens myndighetsutövning och å andra sidan aktuell forskning om barn. Tanken är att BBIC ska fungera som ett arbetssätt för att väga samman en mängd olika faktorer för att kunna göra ett så informerat beslut som möjligt för vilken eller vilka insatser som är bäst i den enskilda situationen.²⁶⁸ I ett av slutanförendena i boken *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården* ställer sig Gustav Svensson frågan om BBIC kan förbättra rättssäkerheten i LVU-mål. Han kommer fram till att det är ett steg på vägen till en mer standardiserad bedömning som i sin tur kan leda till en stärkt rättssäkerhet. Vad han syftar på är dock att materialet i LVU-ansökningarna, genom att socialnämnden använder sig av en standardiserad metod, kan komma att likna varandra, vilket kan leda till att domstolen i sin tur har lättare att göra en mer objektiv bedömning.²⁶⁹ I uppsatsen så kommer jag istället använda BBIC som en källa för kunskap vilken kommer användas som särskilda erfarenhetssatser för att koppla ihop bevisfakta med bevistemata. Därav kommer kapitlet särskilt behandla de risk- och skyddsfaktorer som påverkar barns utveckling.

4.2 BBIC-triangeln

4.2.1 Risk- och skyddsfaktorer

I BBIC används flera vetenskapliga källor och kan ses som en typ av metastudie som väger samman flera olika faktorer som påverkar barns utveckling på det generella planet. Barnets situation i hemmet och i skolan i samband med föräldrarnas situation måste sammanvägas för att hitta det

²⁶⁸ Socialstyrelsen, BBIC Grundbok (2023) s. 6 ff.

²⁶⁹ Svensson (2012) s. 212 f.

vårdalternativ eller den stödinsatsen som passar från fall till fall.²⁷⁰ En stor del av BBIC är den så kallade BBIC-triangeln; triangeln beskriver ett antal områden och delområden som bör beröras vid bedömningen av om barnet är i behov av stödinsatser. Tanken med triangeln är att den ska fungera som en översikt över barns behov och är indelad i tre huvudområden: *barnets utveckling, familj och miljö* och *föräldrarnas förmåga*.²⁷¹ I BBIC-triangeln anges ett antal risk- och skyddsfaktorer som kommer vara huvusyftet med denna framställning. Det ska noteras att socialtjänstens arbete är mycket mer komplicerat än det som beskrivs.

Det som menas med en riskfaktor enligt BBIC är en omständighet som ökar risken för att ett problem ska utvecklas hos den unge. Att ett barn har ett eller ett par riskfaktorer kopplade till sin omgivning eller sig själv är inte ovanligt. När riskfaktorerna blir fler och fler räknas barnet som multiutsatt och med det ökar också risken för att barnet utvecklar problem i framtiden.²⁷² Idén om att flera kumulativa riskfaktorer ökar risken för problem bland barn är omskrivet. Flera studier visar även att risken ökar för varje ytterligare riskfaktor som adderas. Huruvida den höjda risken beror på att varje enskild riskfaktor kan leda till ett visst framtida beteende eller om det handlar om att människan helt enkelt inte klarar av när flera utmaningar presenterar sig samtidigt, verkar det inte finnas ett entydigt svar på.²⁷³ Det tål också att nämna att alla riskfaktorer såklart inte alltid väger lika. Faktorerna observeras sällan i ett vakuum och vissa riskfaktorer observeras oftare då barnet är multiutsatt. Detta har observerats i en stor studie i Storbritannien, där strax under 20 000 barn deltog.²⁷⁴ Depression hos en förälder, att det förekommer våld i hemmet eller att en förälder var arbetslös förekom i denna studien ofta då sju eller fler riskfaktorer observerades hos barnet.²⁷⁵

Skyddsfaktorer ska inte ses som en direkt motpol till riskfaktorer. Om ett barn inte uppvisar en riskfaktor ska detta inte heller ses som en skyddsfaktor. Skyddsfaktorer tenderar endast att ge skydd mot en eller ett

²⁷⁰ Socialstyrelsen, BBIC Grundbok (2023) s. 9.

²⁷¹ Socialstyrelsen, BBIC Grundbok, (2023) s. 27.

²⁷² Socialstyrelsen, BBIC Grundbok (2023) s. 30

²⁷³ Se Evans, Li & Whipple (2013) s. 47.

²⁷⁴ Se Sabates & Dex (2012) s. 12.

²⁷⁵ Se Sabates & Dex (2012) s. 16 f.

par riskfaktorer. Det finns även begränsad forskning att tillgå gällande skyddsfaktorer och det tas upp i BBIC att även andra faktorer, förutom de som nämns, kan behöva beröras trots att det inte finns något forskningsstöd.²⁷⁶ Att även beröra andra skyddsfaktorer än de som preciseras ligger dock utanför uppsatsens omfång. I efterföljande tre avsnitt kommer riskfaktorer som behandlas i BBIC-triangeln att redogöras för.

4.2.2 Familj och miljö

De delområden som berörs under denna del av triangeln är *nuvarande familjesituation; familjebakgrund; boende, arbete och ekonomi* och *socialt nätverk och integrering*.

Nuvarande familjesituation berör främst familjens sammansättning och föräldrars och syskons hälsa och beteenden. Detta inkluderar att titta på om någon i familjen har missbruksproblematik, funktionsnedsättning, psykisk ohälsa eller kriminellt beteende. *Familjebakgrund* berör tidigare händelser i familjen såsom om tidigare omsorgsbrister förekommit eller om föräldern själv blivit utsatt under sin uppväxt. *Boende, arbete och ekonomi* berör föräldrarnas ekonomi och utbildning, om boendet är bristfälligt och om barnen växer upp i ett socialt utsatt område. Slutligen berör delområdet *socialt nätverk och integrering* särskilt om familjen lever utanför samhället och om familjen får tillräcklig hjälp av samhället.

²⁷⁶ Socialstyrelsen, BBIC Grundbok (2023) s. 30f.

Riskfaktorer som berörs under området *familj och miljö* är:²⁷⁷

<u>Beskrivning av riskfaktorn</u>	<u>Vad riskfaktorn korrelerar med</u>
<i>Föräldrars separation:</i> Om föräldrarna håller på att separera eller inte bor tillsammans.	Barnet riskerar att utvecklar normbrytande beteende och psykisk ohälsa
<i>Förälder har egna svårigheter:</i> Om en förälder har psykisk ohälsa, missbruksproblematik, utvecklingsstörning eller funktionsnedsättning.	Barnet riskerar att utsättas för försummelse och fysiskt våld. Barnet riskerar även att utveckla psykisk ohälsa eller normbrytande beteende
<i>Syskon med svårigheter:</i> Om ett syskon har psykiska eller fysiska hälsoproblem.	Barnet riskerar att utveckla psykisk ohälsa eller normbrytande beteende. Barnet riskerar även att behöva ta ett större ansvar för hemmet.
<i>Tidigare omsorgsbrist:</i> Om barnet eller ett syskon till barnet tidigare blivit utsatt för våld eller	Barnet riskerar att utsättas för omsorgsbrist eller våld.
<i>Bristfälliga bostadsförhållanden:</i> Om barnet växer upp i trångboddhet eller hemlöshet eller om familjen tvingas flytta ofta eller vräks.	Barnet riskerar att utsättas för bristande omsorg. Barnet riskerar även att utveckla psykisk ohälsa. Barnets skolgång kan även påverkas.
<i>Förälder är arbetslös:</i> Om föräldern står långt ifrån arbetsmarknaden eller har en låg	Barnet riskerar att utsättas för bristande omsorg. Barnet riskerar även att utveckla psykisk ohälsa.

²⁷⁷ Vissa riskfaktorer har utelämnats då de är för generellt formulerade och således inte går att använda på ett objektivt sätt i analysen. Dessa är: *Att växa upp i en familj som har sociala svårigheter; att ha en förälder som haft svåra upplevelser under sin uppväxt; att svåra händelser tidigare har förekommit i familjen och att sakna socialt nätverk eller ha ett komplicerat socialt nätverk.* Se Socialstyrelsen, BBIC Grundbok (2023) s. 34-42.

utbildning.	
<i>Familjen har ekonomiska svårigheter:</i> Om barnet lever i fattigdom eller ekonomisk stress. ²⁷⁸	Barnet riskerar att utveckla fysisk och psykisk ohälsa och normbrytande beteende. Barnet riskerar också att utsättas för försummelse och fysiskt våld.
<i>Familjen bor i ett socialt utsatt område:</i> Om barnet bor i ett område där det förekommer våld och kriminalitet.	Barnet riskerar att utveckla psykisk ohälsa, självska debeteende, normbrytande beteende och missbruk. Barnet riskerar även att bli utsatt för försummelse och fysiskt våld.
<i>Att sakna stödinsatser:</i> Om barnet och familjen inte får det stöd de behöver eller får bristande stöd från samhället.	Kan utgöra en indirekt riskfaktor.

²⁷⁸ Denna riskfaktor har även hög korrelation med riskfaktorerna *Förälder är arbetslös* och *Bristfälliga bostadsförhållande*

De skyddsfaktorer som kan observeras är följande:²⁷⁹

<u>Beskrivning av skyddsfaktorn</u>	<u>Vad skyddsfaktorn skyddar mot</u>
<i>God kontakt med den andra föräldern:</i> Om barnet har god kontakt med föräldern som barnet inte bor med.	Kan skydda barnet mot negativa konsekvenser på grund av riskfaktorn <i>föräldrars separation</i> .
<i>Stabila hemförhållanden efter våldsutsatthet:</i> Om barnet har ett stabilt boende och stabila hemförhållanden.	Kan skydda barnet mot negativa konsekvenser som uppkommer på grund av fysiskt eller sexuellt våld.
<i>Ett prosocialt nätverk:</i> Om barnet har stöd från släkt och vänner.	Kan skydda barnet om föräldrarna har svårt att klara föräldrarollen, exempelvis då någon av föräldrarna har missbruksproblem eller psykisk ohälsa.
<i>Fungerande stödinsatser:</i> Om barnet eller familjen får stödinsatser från socialtjänsten eller sjukvården.	Kan minska risken för att barnet utsätts för bristande omsorg.

4.2.3 Barnets utveckling

De delområden som berörs under denna del av triangeln är *hälsa; utbildning; känslor och beteende* och *sociala relationer*.

Under området *hälsa* berörs riskfaktorer kopplade till om barnet har fysiska hälsoproblem, psykisk ohälsa eller har någon form av missbruksproblematik. Området *utbildning* berör främst hur barnet klarar sig i skolan och hur skolmiljön ser ut. *Känslor och beteende* berör riskfaktorer kopplade till hur barnet uttrycker sina känslor exempelvis då barnet har svårt att känna empati, uppvisar kriminella värderingar eller

²⁷⁹ Se Socialstyrelsen, BBIC Grundbok (2023) s. 34-42

avvikande sexuella beteenden. Delområdet *sociala relationer* berör riskfaktorer kopplade till relationen till föräldrarna samt andra vuxna och barn, samt om barnet blivit utsatt för våld eller utnyttjande.

Då barnets utveckling mer torde ses som något som kan läggas till grund för beteenderekvisitet enligt 3 § LVU kommer endast ett urval av riskfaktorerna beröras nedan:²⁸⁰

<u>Beskrivning av riskfaktorn</u>	<u>Vad riskfaktorn korrelerar med</u>
<i>Hälsoproblem:</i> Att barnet har fysiska hälsoproblem eller en funktionsnedsättning	Barnet riskerar att utsättas för bristande omsorg, försummelse och fysiskt våld. Barnet riskerar också att utveckla psykisk ohälsa
<i>Psykisk ohälsa:</i> Att barnet har mer eller mindre allvarliga psykiska problem.	Risk för att barnet fortsatt lider av psykisk ohälsa i framtiden.
<i>Tidig alkoholdebut:</i> Att barnet i en tidig ålder brukar alkohol, droger eller spelar om pengar	Korrelation mellan tidig alkoholdebut och psykisk ohälsa, normbrytande beteende och dåliga skolresultat
Att barnet har en <i>språkstörning</i> .	Barnet har en högre risk att bli utsatt för mobbing och har i högre utsträckning sömnsvårigheter.
<i>Ej uppmärksammat hälsobehov:</i> Att barnet inte kommer på hälsokontroller eller missar tandläkartider	Det kan vara ett tecken på att barnet försummas av föräldrarna.
<i>Skolfrånvaro:</i> Om barnet har längre	Barnet har en ökad risk att utveckla

²⁸⁰ Se Socialstyrelsen, BBIC Grundbok (2023) s. 43-65.

eller upprepad skolfrånvaro.	psykisk ohälsa eller normbrytande beteende.
<i>Inlärningssvårigheter:</i> Om barnet har kognitiva problem.	Barnet har en ökad risk för att inte uppnå godkända betyg i skolan. Barnet har också en ökad risk för att utveckla psykisk ohälsa och normbrytande beteende.
<i>Sämre skolresultat:</i> Om barnet har bristfälliga skolresultat eller har hoppat av skolan.	Kan tyda på att barnet har ett normbrytande beteende och inlärningssvårigheter. Barnet har en ökad risk att utveckla psykisk ohälsa.
Att ha en <i>otrygg anknytning</i> till sina föräldrar	Barnet har en ökad risk för att utveckla missbruk, normbrytande beteende och psykisk ohälsa.
<i>Bristande empati:</i> Om barnet har svårt att känna skuld, ånger och empati samt om barnet ljuger eller manipulerar.	Barnet har en ökad risk att utveckla normbrytande beteende.
Om barnet har svårt att <i>reglera ilska</i> .	Barnet har en ökad risk att utveckla normbrytande beteende. Kan också tyda på psykisk ohälsa eller funktionsnedsättning hos barnet.
<i>Kriminella värderingar:</i> Om barnet uppvisar normbrytande, rebelliska eller kriminella värderingar	Barnet riskerar att utveckla normbrytande beteende och psykisk ohälsa
<i>Kontrollerad autonomi:</i> Om barnet inte får stöd i att utveckla autonomi.	Barnet riskerar att utveckla psykisk ohälsa och få problem med känslor.

<p><i>Riskbeteende:</i> Om barnet har ett normbrytande, kriminellt eller aggressivt beteende eller att har ett sexuellt riskbeteende.</p>	<p>Barnet riskerar att utveckla normbrytande beteende. Om riskbeteende är av sexuell karaktär tyder det ofta på att barnet varit utsatt för sexuella övergrepp.</p>
<p><i>Utsätts för psykiskt och fysiskt våld:</i> Innefattar även vanvård och försummelse.</p>	<p>Barnet riskerar skador som kan leda till fysiska hälsoproblem. Barnet riskerar också att utveckla psykisk ohälsa och missbruksproblematik</p>
<p><i>Bevittna våld:</i> Gäller särskilt att bevittna våld mot en närstående.</p>	<p>Ökad risk för att även utsättas för brister i omsorgen, försummelse och våld. Barnet riskerar även att utveckla psykisk ohälsa.</p>
<p><i>Utsätts för hedersrelaterat våld:</i> Våld som är ägnat att kontrollera barnets frihet, sexualitet och med vem barnet gifter sig.</p>	<p>Ökad risk att utveckla fysisk och psykisk ohälsa.</p>
<p><i>Utsätts för sexuell exploatering</i></p>	<p>Barnet riskerar att utveckla fysisk och psykisk ohälsa och missbruksproblematik.</p>
<p><i>Utsätts för utnyttjande:</i> Detta kan exempelvis betyda att barnet tvingas tigga, sälja sexuella tjänster eller begå brott.</p>	<p>Om barnet utsätts för utnyttjande så är risken stor att barnet även utsätts för sexuell exploatering.</p>

4.2.4 Föräldrarnas förmåga

De delområden som berörs under denna del av triangeln är *grundläggande omsorg; stimulans och vägledning; känslomässig tillgänglighet* och *säkerhet*.

Under delområdet *grundläggande omsorg* behandlas riskfaktorer kopplade till att barnet inte får vad han eller hon behöver. Det berör även sådana saker som vardagsrutiner och hur mycket ansvar barnet tar i hemmet. Delområdet *stimulans och vägledning* berör framförallt barnets uppfostran. *Känslomässig tillgänglighet* behandlar riskfaktorer kopplade till hur pålitliga föräldrarna är samt hur väl föräldrarna kan hantera sina egna känslor. Under delområdet *säkerhet* behandlas till exempel om en förälder utsätter barnet för våld eller sexuella övergrepp.

Nedan presenteras de riskfaktorer som behandlas under området *föräldrarnas förmåga*.²⁸¹

<u>Beskrivning av riskfaktorn</u>	<u>Vad riskfaktorn korrelerar med</u>
<i>Förälder brister i att ge omsorg:</i> Om barnet inte får tillräckligt med mat, sömn eller adekvat klädsel. Även om föräldrar inte uppmärksammar barnets sjukvårdsbehov.	Barnet löper en ökad risk att även utsättas för fösumelse och våld. Barnet riskerar även utveckla psykisk ohälsa, normbrytande beteende och missbruksproblem.
<i>Förälder brister i ansvarstagande:</i> Om föräldern är överbeskyddande eller kontrollerande. Det innefattar även att ge barnet ett för stort ansvar.	Barnets utveckling kan hindras.

²⁸¹ Vissa riskfaktorer har utelämnats då de är för generellt formulerade och således inte går att använda på ett objektivt sätt i analysen. Dessa är: *Att ha en förälder som brister i att ge stimulans; att ha en förälder som inte engagerar sig eller stöttar barnet; att ha föräldrar som känslomässigt försummar barnet*. Se Socialstyrelsen, BBIC Grundbok (2023) 66-79.

<i>Förälder brister i tillsynen:</i> Om föräldern inte har en adekvat tillsyn om barnet i den aktuella miljön.	Ökar risken för att barnet kan utsättas för olyckor.
<i>Förälder med auktoritär uppfostringsstil:</i> Om föräldern har ett kontrollbehov eller sätter upp många regler för barnet.	Barnet löper en ökad risk för att utveckla psykisk ohälsa. Barnet löper också en högre risk att utsättas för fysiskt och psykiskt våld.
<i>Förälder med inkonsekvent uppfostringsstil:</i> Om föräldern är inkonsekvent i sin gränssättning eller är överdrivet tillåtande.	Barnet löper ökad risk att utveckla psykisk ohälsa.
<i>Förälder är oförutsägbar:</i> Exempelvis om föräldern försvinner intermittent ur barnets liv.	Kan leda till att barnets känslomässiga utveckling påverkas.
<i>Förälder kan ej reglera känslor:</i> Om föräldern inte kan behärska sina känslor.	Kan leda till att barnet inte heller kan reglera sina känslor.
<i>Förälder utsätter barnet för psykiskt eller fysiskt våld:</i>	Barnet löper ökad risk att utveckla fysisk och psykisk ohälsa och normbrytande beteenden.
<i>Förekommer våld i familjen</i>	Barnet löper en ökad risk att utveckla fysisk och psykisk ohälsa, normbrytande beteenden och missbruk. Det finns även en ökad risk för barnet att utsättas för våld.
<i>Förälder utsätter barnet för sexuella övergrepp</i>	Barnet löper en ökad risk att utveckla fysisk och psykisk ohälsa,

	missbruk och normbrytande beteenden.
<i>Förälder utsätter barnet för utnyttjande: Exempelvis om barnet tvingas tigga eller begå brott.</i>	Inga riskeffekter nämns.

De skyddsfaktorer som berörs under området *föräldrarnas förmåga* är:²⁸²

<u>Beskrivning av skyddsfaktorn</u>	<u>Vad skyddsfaktorn skyddar mot</u>
<i>Föräldrar upprätthåller vardagsrutiner</i>	Generell skyddsfaktor om barnet har svårigheter.
<i>Att ha en förälder som är pålitlig och stabil</i>	Ett barn som har utsatts för sexuella övergrepp kan återhämta sig fortare.
<i>Förälder är empatisk och varm: Exempelvis att föräldrarna kan trösta barnet och ge känslomässigt stöd.</i>	Kan bidra till snabbare återhämtning när ett barn upplevt svåra händelser som skilsmässa och våldsutsatthet.
<i>Att ha positiva familjrelationer</i>	Skyddsfaktor för barn som blivit utsatta för försummelse och övergrepp.

4.3 BICC:s begränsningar

Det är viktigt att betona att BBIC inte är den enda modellen för att bedöma barns utsatthet som finns att tillgå. Tvärtom finns det flera sätt att bedöma ett barns mående nu och i framtiden. Vilken typ av modell som anses bäst

²⁸² Följande skyddsfaktorer har utelämnats då de är för generellt formulerade: *Att uppmuntra barnets utveckling av autonomi; att ha föräldrar som är stabila, varma och stödjande när barnet utsätts för sexuellt våld.* Se Socialstyrelsen, BBIC Grundbok (2023) 66-79.

kan också skilja från vilket synsätt utredaren har: om det är ett medicinskt, sociologiskt eller något annat perspektiv som används.²⁸³ Vad som torde vara säkert, vilket också förs fram i förarbetena till LVU, är att det finns en mängd olika faktorer att beakta när en prediktion om barns utveckling görs. Förutom hemmiljön så måste även barnets egen personlighet och samhälle beaktas. Därav krävs det en grundlig utredning.²⁸⁴

Svensson framför också att BBIC som instrument är ett bra hjälpmedel för att kunna identifiera riskgrupper, men han ifrågasätter om bedömningen i det enskilda fallet blir tillräckligt säker. Detta då instrumentet riskerar att peka ut alltför många falska positiva. Detta leder honom till slutsatsen att det krävs experter för att göra bedömningen i det enskilda fallet.²⁸⁵ Det som Svensson berör är även den uppfattning som delas av forskare inom socialt arbete. Uppfattningen verkar vara att standardiserade riskbedömningsinstrument måste hanteras av experter för att en korrekt bedömning ska kunna göras. Detta då instrumentet mer ska ses som ett hjälpverktyg än faktiska instruktioner till när ett barn behöver hjälp.²⁸⁶ Mycket av detta torde ha att göra med att varje barn måste ses i sin egen kontext.

Vad BBIC inte ger svar på är med vilken sannolikhet en viss riskeffekt kommer att observeras i framtiden. Några uttalanden om detta görs dock. Exempelvis nämns det att ett av fem barn som utsatts för omsorgsbrist eller våld i hemmet tidigare, kommer att utsättas igen inom två år.²⁸⁷ Vilket torde vara en fördubbling av risken mot vad som kan observeras generellt i populationen.²⁸⁸ Ett försök att uppskatta sannolikheten för att en viss effekt ska uppstå i framtiden torde dock vara en sak för experter inom socialt arbete. Detta då risk- och skyddsfaktorer kan leda till olika effekter beroende på hur gammal barnet är. I värderingen måste också varaktigheten i missförhållandena beaktas.²⁸⁹ Det faktum att det främst har forskats på *antal* riskfaktorer hos barn med svårigheter leder också till slutsatsen att

²⁸³ Se Kaldal (2010) s. 76.

²⁸⁴ Se SOU 1986:20 s. 59.

²⁸⁵ Se Svensson (2012) s. 212 f.

²⁸⁶ Se Lundström (2019) s. 224 ff.

²⁸⁷ Se Socialstyrelsen, BBIC Grundbok (2023) s. 37

²⁸⁸ Jfr. Allmänna barnhuset, Våld mot barn (2022) s. 25 ff.

²⁸⁹ Se Alexius (2011) s. 32.

någon individuell uppskattning av en riskfaktors sannolikhet inte kan göras på ett tillförlitligt vis.

4.4 Sammanfattning

Detta kapitel har behandlat de risk- och skyddsfaktorer såsom de kommer till uttryck i BBIC. Dessa kommer i analysen att användas som särskilda erfarenhetssatser som en länk för att omvandla bakgrundsfakta till prognosfakta. Vad som vidare kan nämnas om prognoser om barn är att de borde behöva göras av experter och att det finns en risk att barnet som individ glöms bort vid användningen av standardiserade riskbedömningsverktyg.

5 Avslutning

5.1 Jämförande analys

5.1.1 Överblick och tillvägagångssätt för analysen

I kapitel två har jag behandlat begreppet *påtaglig risk för hälsa eller utveckling*. Utifrån förarbeten och uttalanden från HFD går det att konstatera att det finns ett högt krav på utredning, det finns vidare ett krav att risken ska vara objektiv och det finns även uttalanden att det är en samlad bedömning som rätten ska göra av de omständigheter som observeras. Det som nu framförts korrelerar väl med hur en riskanalys ska utföras: nämligen att först identifiera riskfaktorerna, därefter värdera riskfaktorerna och slutligen göra en samlad bedömning. Vad som dock rätten även måste beakta är de begränsningar som den materiella lagstiftningen sätter upp. I och med att miljörekvisiten endast behandlar omständigheter i hemmet och inte andra riskfaktorer som har med barnets liv att göra så kan inte alla riskfaktorer behandlas på samma sätt, vilket har behandlats i kapitel 3. Något som även är viktigt att beröra är den funktion som förvaltningsdomstolen har, nämligen att garantera en objektiv rättsprocess. Det är alltså av vikt att domstolarna dömer på liknande vis. Mot bakgrund av det nu framförda kommer rättsfallsanalysen att behandlas enligt följande struktur:

1. Identifiering av riskfaktorer.
2. Korrekt klassificering av riskfaktorerna.
3. Omvandling av bakgrundsfakta till prognosfakta
4. Göra en samlad riskvärdering.

För varje punkt kommer först en redogörelse hur frågorna kan hanteras med bakgrund av rättsläget, bevisteori och beteendevetenskap och därefter kommer detta att jämföras med hur förvaltningsrätterna hanterar frågorna. Efter detta kommer en ingående analys av en underrättsdom göras i syfte att behandla samtliga punkter som en helhet.

För att analysera domarna så har jag valt att beakta alla omständigheter som förekommer i målet till skillnad från att endast förhålla mig till de omständigheter som framkommer i socialnämndens ansökan såsom det beskrivs i domarna. Detta görs av två anledningar. För det första så torde det som anges i domen inte vara en komplett redogörelse för socialnämndens ansökan. För det andra så torde omständigheter tolkas extensivt av domstolen när det kommer till LVU-mål.

5.1.2 Identifiering av riskfaktorer

5.1.2.1 Redogörelse

Den materiella lagstiftningen ställer upp vissa formella regler som begränsar prövningens omfattning. Det handlar om vad domstolen får hantera inom ramen för dess bevisvärdering. Utifrån redogörelsen i kapitel 3 torde det vara fastställt att domstolen ska beakta allt relevant material som förekommer i processen. Både det faktum att måltypen är av indispositiv karaktär samt principen om barnets bästa leder till denna slutsats. Det enda domstolen torde vara bunden av är socialnämndens yrkande. Vidare torde all bevisfakta som kvalificeras via något miljörekvisit vara föremål för prövning. Både den prejudikatbildning som HFD bedrivit samt principen om barnets bästa leder till slutsatsen (om än på olika sätt) att all bakgrundsfakta som kvalificeras genom något av de alternativa miljörekvisiten får användas. För att ett sakförhållande ska få läggas till grund för prövningen enligt 2 § LVU så måste det utgöra ett förhållande som återfinns i det *hem* som barnet stadigvarande vistas (*hem* ska i denna kontext tolkas extensivt) och förhållandet måste gå att härleda till vårdnadshavarna på något vis, antingen genom handling eller underlåtenhet. Detta leder alltså till ytterligare begränsningar av prövningens omfattning och gör att vissa bevisfakta inte blir relevanta alls, medan vissa bevisfakta endast kan utgöra stöd för att andra sakförhållanden uppfyller något av miljörekvisiten. Det första steget för domstolen blir att identifiera all relevant bakgrundsfakta. För att identifiera bakgrundsfakta torde de riskfaktorer och skyddsfaktorer som behandlats i kapitel 4 kunna användas. Många av dessa risk- och skyddsfaktorer är inte rena dikotoma variabler och en bedömning som baseras på

specialkompetens borde fortfarande vara att föredra. Det torde exempelvis vara svårt för domaren att på egen hand bedöma om ett barn har en otrygg anknytning eller ej och i hög grad är domaren utelämnad att förlita sig på de uttalanden som socialnämnden och andra experter för fram i målet. Med detta sagt så kan BBIC fungera som en checklista för att garantera att alla relevanta omständigheter som kan observeras i målet också berörs i den slutliga bevisvärderingen.

5.1.2.2 Underrättsanalys

Domarna som granskats har i det stora hela en liknande struktur. Först i domen anges en bakgrund bestående av yrkanden, omständigheter och bevisning. Efter detta gör rätten sin bedömning där den anger de skäl som ligger till grund för domen. Genom att jämföra vad som framkommer i bakgrunden till målet med vilka skäl som domstolen angivit kan det uppskattas vilka omständigheter som rätten uppmärksammar.

Följande framställning handlar inte om huruvida domstolen anser att en viss omständighet föreligger, utan endast att den har uppmärksammat omständigheten i skälen till domslutet. Under *bifall* respektive *avslag* anges två siffror, den första anger i hur många domar den aktuella bakgrundomständigheten påträffas; siffran inom parentes anger i hur många domar som bakgrundsomständigheten återfinns i domstolens skäl.²⁹⁰

<u>Riskfaktor</u>	<u>Bifall</u>	<u>Avslag</u>
<i>Föräldrars separation</i>	8(0)	9(6)
<i>God kontakt med den andra föräldern (skyddsfaktor)</i>	2(0)	2(2)
<i>Förälder har egna svårigheter²⁹¹</i>	6(5)	9(8)
<i>Tidigare omsorgsbrist</i>	3(3)	0(0)
<i>Bristfälliga boendeförhållanden</i>	1(1)	3(3)
<i>Familjen har ekonomiska svårigheter</i>	4(0)	3(2)
<i>Ett prosocialt nätverk (skydd)</i>	1(1)	5(2)

²⁹⁰ För en mer ingående definition av riskfaktorerna, se avsnitt 4.2.

²⁹¹ Detta innefattar alltså föräldrar med missbruksproblematik, psykisk ohälsa eller funktionsnedsättning.

<i>Förälder brister i att ge omsorg</i>	5(5)	6(6)
<i>Förälder brister i ansvarstagande</i>	4(3)	4(4)
<i>Förälder brister i tillsynen</i>	4(3)	0(0)
<i>Förälder med auktoritär uppfostringsstil</i>	3(2)	0(0)
<i>Förälder med inkonsekvent uppfostringsstil</i>	1(1)	3(1)
<i>Förälder är oförutsägbar</i>	0(0)	4(3)
<i>Förälder kan ej reglera känslor</i>	0(0)	3(3)
<i>Förälder utsätter barnet för psykiskt eller fysiskt våld</i>	5(4)	2(2)

Det kan särskilt noteras att det i många av domarna förekommer uppgifter om att barnet har en ensamstående förälder eller föräldrar som är skilda, men att domstolen inte uppmärksammar detta. I ett antal fall så berör förvaltingsrätten dock denna omständighet. Detta tenderar domstolen dock endast att göra om föräldrarnas separering är pågående eller har skett i närtid. Även om detta såklart betyder en särskild påfrestning på barnet just när separationen sker så finns det en korrelation mellan att endast leva ihop med en förälder och framtida problem.

Något som också är intressant att uppmärksamma är de riskfaktorer som aldrig uppmärksammas. Att *familjen bor i ett utsatt område* och att en *förälder är arbetslös* är två riskfaktorer som inte berörs särskilt i domarna. Även riskfaktorn *familjen har ekonomiska svårigheter* tenderar att inte observeras eller behandlas särskilt av domstolen. Detta är omständigheter som är enkla att utreda och även om de inte direkt kan läggas till grund för ett omhändertagande, liksom uppgifter om ekonomiska svårigheter, skulle omständigheterna utgöra bevis för andra omständigheter.

5.1.3 Korrekt klassificering av riskfaktorer

4.1.3.1 Redogörelse

För att kunna göra en korrekt bevisvärdering måste de bakgrundsomständigheter som observeras hanteras utifrån vad det är som omständigheterna ger stöd för. I BBIC-triangeln återfinns tre olika områden,

varav endast ett är omedelbart relevant, nämligen *föräldrarnas förmåga*. Området berör riskfaktorer såsom misshandel, såväl fysisk som psykisk, bristande omsorgsförmåga och utnyttjande och dessa bakgrundsfakta torde kunna mer eller mindre direkt subsumeras under något av miljörekvisiten. Detta följer av redogörelsen för miljörekvisiten i kapitel 2.

Vad som också torde vara relativt säkert är att inneboende egenskaper och beteenden hos barnet inte kan vara omedelbart relevanta i en bevisvärdering som rör förhållanden i hemmet. Sådana förhållanden beskrivs i BBIC under kategorin *barnets utveckling*. Vissa av dessa riskfaktorer som behandlas i denna underkategori skulle kunna tänkas ha hög korrelation med att något annat underliggande problem finns, detta torde särskilt gälla yngre barn. Om barnet har hög skolfrånvaro eller inte kommer på hälsokontroller så är det dock inte detta faktum som är omedelbart relevant, istället ger det stöd för att barnet på något sätt försummas av föräldrarna, vilket i sin tur uppfyller något av miljörekvisiten. Detta betyder att dessa omständigheter istället bör behandlas som hjälptemata. HFD har i ett antal rättsfall uttalat sig om detta och i fall då det inte går att fastställa vad det är som har orsakat barnet skada, nöjer sig HFD med att anta att skadan beror på föräldrarnas bristande omsorg. Utifrån BBIC så torde det dock gå att identifiera vilka omsorgsbrister som kan ligga till grund för ett specifikt beteende. Om ett barn exempelvis har fysiska hälsoproblem så menar forskningen att det finns en korrelation mellan detta och exempelvis försummelse. Försummelse torde kunna kvalificeras under miljörekvisiten brister i omsorgen och misshandel och borde därför vara det sakförhållande som är föremål för rättens huvudsakliga prövning. Det domstolen måste beakta är såklart att andra faktorer också kan ligga bakom de observerade riskfaktorerna.

När bakgrundsfakta omvandlas till prognosfakta betyder det också att prövningen går från att titta på föräldrarnas omsorgsförmåga till att titta på hälsorisker hos barnet. Detta betyder att riskfaktorer som tas upp under kategorin *barnets utveckling* i BBIC och som kan observeras hos barnet kan tänkas utgöra redan realiserade riskeffekter. I och med att dessa realiserade riskeffekter ligger bakåt i tiden så är det i min mening bäst att endast hantera bevisfakta kopplade till dessa riskeffekter i den retrospektiva prövningen.

Det skulle gå att behandla redan realiserade riskeffekter som stöd även i den prognostiska prövningen, men risken blir då att beviset värderas två gånger.

Området *familj och miljö* är det svåraste området i BBIC att avgöra om det har betydelse för prövningen. Vad HFD menar är att risker som är utanför föräldrarnas kontroll inte ska läggas till grund för prövningen. Riskfaktorer såsom att endast ha en förälder och att bo i ett socialt utsatt område går att ifrågasätta om det faktiskt uppfyller något av miljörekvisiten. Om föräldrarna har dålig ekonomi eller står långt ifrån arbetsmarknaden kan även detta påverka barnet negativt, men det är inte säkert att dessa rekvisit är omedelbart relevanta för bevisning av miljörekvisiten. Vad som också inryms i denna kategori är psykisk ohälsa och missbruk hos föräldern, vilket HFD har ansett vara direkt relevanta omständigheter, även om de inte kan tillmätas samma beviskraft som faktiska observerbara omsorgsbrister. Vidare noteras det i BBIC att skyddsfaktorer endast är relevanta då vissa specifika riskfaktorer observeras. Detta torde betyda att majoriteten av skyddsfaktorerna bör behandlas som hjälptemata. Det vill säga, skyddsfaktorerna kan inte ensamt utgöra ett bevis, utan kan endast tänkas sänka beviskraften hos vissa observerade riskfaktorer. Utifrån detta resonemang så är det alltså viktigt att domstolen i dess bedömning klassificerar bakgrundsfakta korrekt.

5.1.3.2 *Underrättsanalys*

Det som blir särskilt intressant att beröra är hur domstolen hanterar bevisning av omständigheter som går att koppla till riskfaktorer under området *barnets utveckling* i BBIC. I de allra flesta fall beaktar domstolen dessa riskfaktorer som stödbevisning för föräldrarna brister i omsorgen och gör en bedömning av hur troligt det är att riskfaktorerna beror på brister i omsorgen eller något annat missförhållande som kan uppfylla miljörekvisitet. Ett exempel på en sådan bedömning är i ett mål där ett barn har mycket hög skolfrånvaro, upplevs trött och hungrig och där det finns en konstaterad neuropsykiatrisk funktionsnedsättning. Den ensamstående vårdnadshavaren jobbar obekväma tider och kan således inte alltid se till så barnet kommer iväg till skolan. Vidare så bor barnet ofta hos sin mormor eller sin bonuspappa. Förvaltningsrätten konstaterar att det inte går att

utesluta att barnets höga skolfrånvaro beror på något annat än bristfälliga rutiner, detta då det framkommit uppgifter om att mamman försökt att kontakta skolan och barnets mentor då mamman fått uppgifter om att barnet inte är i skolan.²⁹² Vad domstolen till synes gör är alltså att korrekt identifiera att barnets uppvisade beteende inte faller in under något av miljörekvisiten och väljer därför att pröva om det kan utgöra bevis för någon annan omständighet. I detta fallet så gör dock domstolen bedömningen att det inte finns ett samband mellan omständigheterna.

I ett annat mål har en pappa till ett barn missbruksproblem som gör att han försvinner intermittent från barnets liv. Mamman påstås även brista när det kommer till gränssättning och känslomässig tillgänglighet. Föräldrarna är skilda och barnet bor växelvis i perioder då pappan inte missbrukar, men har nu bott hos mamman en tid. Barnet uppvisar ett utåtagerande beteende och har uttryckt suicidtankar. Barnet har också hög frånvaro i skolan, men uppges ha fungerande vänskapsrelationer och fritidsintressen. Förvaltningsrätten gör bedömningen att mycket av barnets beteende kan hänföras till pappans missbruk och försvinnande.²⁹³ Vad domstolen gör är alltså att använda barnets beteende som ett deltema för att bevisa det slutliga bakgrundstemat. Enligt BBIC så finns det en högre risk för barn till missbrukare att utveckla normbrytande beteende; att pappan också försvinner i perioder kan leda till att barnet får svårigheter med att reglera känslor. Det finns således vetenskapligt stöd för den koppling som domstolen gör.

Ibland väljer dock domstolen att inte beakta dessa bakgrundsfakta som inte är direkt relevant för bevisningen av miljörekvisiten. I en dom för socialnämnden fram att barnet har börjat uppvisa ett utåtagerande beteende sedan dess att hon skildes från hemmet genom ett omedelbart omhändertagande. Socialnämnden gör gällande att detta är ett tecken på en auktoritär uppfostran, vilket är en av socialnämndens huvudsakliga grunder. Förvaltningsrätten väljer dock inte att ta med detta i sin bedömning över huvud taget.²⁹⁴ Detta behöver i och för sig inte ge uttryck för att domstolen

²⁹² Förvaltningsrätten i Linköping, mål 4664-23, dom 2023-07-17.

²⁹³ Förvaltningsrätten i Göteborg, mål 5741-23, dom 2023-06-19.

²⁹⁴ Förvaltningsrätten i Karlstad, mål 3695-23, dom 2023-09-20.

inte klassificerar omständigheten korrekt utan kan också bero på att den inte uppmärksammat omständigheten som en riskfaktor.

I en av domarna som granskats menar förvaltningsrätten att föräldrarnas ekonomi ligger utanför miljörekvisitens omfång och ska således inte beaktas.²⁹⁵ Vad som framkommer i BBIC är dock att ekonomiska problem och bristande boendeförhållanden är korrelerade, vilket i andra domar har ansetts utgöra en konkret omsorgsbrist. Även om ekonomiska svårigheter inte ska anses utgöra en konkret riskfaktor som direkt kan läggas till grund för ett tvångsomhändertagande, kan det fortfarande användas som stödbevisning.

Vidare har förvaltningsrätten i ett fall använt riskfaktorer kopplade till *barnets utveckling* som omedelbart relevant för bevisningen av bakgrundstemat. De primära omsorgsbrister som förs fram är att barnen missat tandläkarbesök och haft hög frånvaro i skolan. Det ska nämnas att de två barnen även är i förskoleålder.²⁹⁶ Enligt BBIC så skulle båda dessa omständigheter klassificeras under området *barnets utveckling* och är inte omedelbart relevanta för bevisningen av bakgrundstemat. Istället borde försummelse vara den omständighet som prövas. Det ska dock nämnas att i och med att barnen är så pass små så har föräldrarna ett större ansvar för deras skolgång samt hälso- och sjukvård.

5.1.4 Omvandling av bakgrundsfakta till prognosfakta

5.1.4.1 Redogörelse

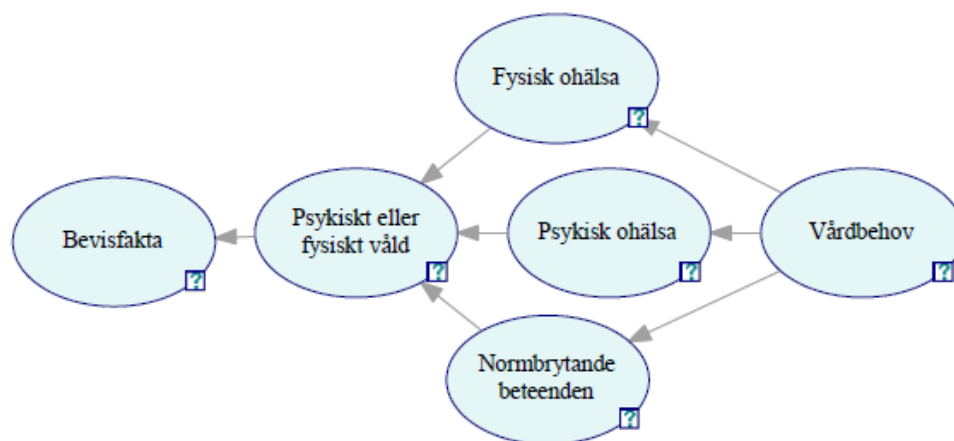
För att omvandla bakgrundsfakta till prognosfakta bör rätten ta ställning till vilken *risk* som är kopplat till ett visst bakgrundsfaktum. Detta följer av uttalanden från HFD. För att göra detta kan BBIC användas som särskild erfarenhetssats för att koppla ihop ett bakgrundsfakta med en eller flera riskeffekter. För domstolarna så kan även expertbevisning inhämtas om det skulle kräva för att göra den omvandling.

För bevisvärdering av bakgrundstemat så är det inte av relevans att beröra vilket kausalsamband som existerar mellan bevisfakta och

²⁹⁵ Förvaltningsrätten i Göteborg, mål 9685-23, dom 2023-10-06.

²⁹⁶ Förvaltningsrätten i Göteborg, mål 8496-23, dom 2023-09-20.

bevistemata enligt den bayesianska metoden. Det går istället att utgå från vad som ger *stöd* åt bevistemat. Om en korrekt riskbedömning ska göras torde dock kausalsambandet vara nödvändigt att beakta inom ramen för LVU då risken måste orsakas av ett bakgrundsfaktum som går att koppla till något av miljörekvisiten. Det som ger stöd åt att en viss riskeffekt uppstår i framtiden måste således ha ett kausalsamband som riktas från riskfaktorn till riskeffekten. Detta kommer dock inte behandlas annorlunda än annan bevisning i uppsatsen men det kan uppmärksammas på att pilarna mellan noderna i det bayesianska nätverket egentligen borde peka åt det andra hållet. Med detta sagt så torde en beviskedja kunna struktureras upp som vanligt där riskeffekten utgör ett deltema som kan läggas till grund för den slutliga riskvärderingen. På detta sätt kan även riskeffektens allvarlighetsgrad vägas in. Begreppet *hälsa eller utveckling* torde vara vägledande för bedömningen av riskeffektens allvarlighetsgrad. Då någon normprecisering gällande detta begrepp inte har gjorts av HFD så är domaren tvungen att göra en uppskattning.²⁹⁷ Ett exempel på en beviskedja för riskfaktorn *förälder utsätter barnet för psykiskt eller fysiskt våld* skulle kunna struktureras upp på följande vis:

För bevisning som inte är direkt

²⁹⁷ Ett sätt att tänka på allvarlighetsgraden för en viss riskeffekt är att fråga sig hur stor andel barn som har ett vårdbehov, respektive inte har ett vårdbehov, också kommer att utsättas för en framtida effekt av det aktuella slaget och därefter jämföra de båda grupperna. Det något komplicerade sättet att behandla detta gäller då kausalsambandet för strukturalbevisning i den bayesianska metoden går åt "fel" håll.

5.1.4.2 *Underrättsanalys*

I de allra flesta domar som har analyserats har förvaltningsrätten inte tagit ställning till vilken effekt som ett bakgrundsfaktum kan leda till. Istället är det vanligt att rätten endast prövar huruvida något av bakgrundsrekvisiten är uppfyllda. Om det finns tillräckligt allvarliga bakgrundsfakta så bedömer domstolen att det föreligger en påtaglig risk utan att till synes göra en bevisprövning avseende prognosrekvisitet. De gånger som förvaltningsrätten faktiskt tar ställning till om en riskeffekt kan uppstå i framtiden så rör det oftast en egenskap som redan kan observeras hos barnet. Själva riskbedömningen utgörs då av huruvida den miljö som barnet befinner sig i kan tänkas förvärpa situationen för barnet så att denna egenskap manifesterar sig.

Det förra kan observeras i ett fall där ett barn visar tecken på normbrytande beteenden på grund av faderns missbruk som leder till att han försvinner ur hennes liv intermittent. I och med att beteendet hos barnet tenderar att förstärkas då fadern försvinner så kopplar förvaltningsrätten ihop dessa båda omständigheter.²⁹⁸ Detta är dock ingen renodlad prognos som rätten gör; den konstaterar bara att en korrelation föreligger mellan två bakgrundsfakta.

I några få fall har dock förvaltningsrätten spekulerat i vilka effekter som ett bakgrundsfakta kan leda till utan att någon uppkommen riskeffekt redan har visat sig hos barnet. Ett fall rör huruvida ett barn ska beredas vård på grund av att det föreligger en hederskultur i familjen. Socialnämnden anför bland annat att barnet löper en risk att bli bortgift, vilket förvaltningsrätten återger i skälen för domen.²⁹⁹ Ett annat uttalande som förvaltningsrätten gjort angående riskeffekten är i ett mål där ett barn har omfattande skolfrånvaro. Förvaltningsrätten konstaterar i detta fall att det kan leda till kunskapsbrist om frånvaron fortsätter.³⁰⁰ I socialnämndens ansökan kan dock det ibland finnas prognoser om framtida effekter. I ett fall har socialnämnden i dess ansökan angett en sannolikhet för att riskeffekten

²⁹⁸ Förvaltningsrätten i Göteborg, mål 5741-23, dom 2023-06-19.

²⁹⁹ Förvaltningsrätten i Linköping, mål 4067-23, dom 2023-07-10.

³⁰⁰ Förvaltningsrätten i Göteborg, mål 8496-23, dom 2023-09-20.

kan inträffa: *"Nämndens bedömning är att det finns en medelhög risk för att [barnet] kommer att fortsätta utsättas för fysiskt våld"*.³⁰¹ Detta kommenteras dock inte av förvaltningsrätten i skälen till domen.

Att förvaltningsrätten inte redogör för vilken effekt som en viss riskfaktor kan leda till kan också exemplifieras med hur de hanterar prognosrekvisitet. I underrättsdomarna tar förvaltningsrätten nämligen inte ställning till beviskravet för prognosrekvisitet, utan nöjer sig med att ange att något av miljörekvisiten anses uppfyllda med en viss grad av sannolikhet och gör därefter bedömningen att det finns en påtaglig risk. Detta kan exemplifieras med en dom där förvaltningsrätten finner att det är sannolikt att barnet utsatts för misshandel och omsorgsbrister. Den gör sedan bedömningen att *"det på grund av den fysiska misshandeln och bristerna i omsorgen finns en påtaglig risk för [barnets] hälsa eller utveckling"*.³⁰² Det går också ibland att se förvaltningsdomstolen hantera både bakgrundrekvisitet och prognosrekvisitet som ett enda. Domstolen använder sig då av formuleringar såsom: *"det är visat att det föreligger en påtaglig risk att barnets hälsa eller utveckling skadas på grund av brister i omsorgen"*.³⁰³ Det kan vidare konstateras att det inte någon av domarna har inhämtats någon expertbevisning av domstolen; all bevisning i målen har tillförts genom parterna.

Sammantaget är det alltså sällan som förvaltningsrätten bryr sig om att ange en exakt riskeffekt i dess bedömning. Några uppgifter om sannolikhet för riskens inträffande har heller inte kunnat observeras i de analyserade domarna förutom i socialnämndens ansökan.

5.1.5 Göra en samlad riskvärdering

5.1.5.1 Redogörelse

För att göra en korrekt värdering av risken måste den sammanvägda risken räknas samman. För detta behövs inte erfarenhetssatser utan endast en god struktur. Vad som är av vikt är att använda en metod som kan hantera långa beviskedjor så att den osäkerhet som uppkommer vid varje nytt deltema

³⁰¹ Förvaltningsrätten i Karlstad, mål 121-23, dom 2023-02-13.

³⁰² Förvaltningsrätten i Göteborg, mål 9250-23, dom 2023-10-09.

³⁰³ Förvaltningsrätten i Karlstad, mål 2948-23, dom 2023-08-28.

korrekt värderas för att få en samlad beviskraft för hela beviskedjan. Av vikt blir då att göra en atomistisk bedömning av varje enskild omständighet för att sedan göra en slutlig samlad bedömning. Det krävs således att rätten har en god struktur för den samlade riskvärderingen. Ett bayesianskt nätverk blir då ett ovärderligt verktyg för att inte begå metodologiska misstag, men även andra bevisvärderingsmetoder kan såklart användas.

Vad som kan bli problematiskt vid en värdering av prognosrekvisitet är det beviskrav som existerar för bakgrundsrekvisiten. En tolkning av lagen torde vara att endast sådana omständigheter som kan göras *sannolika* får läggas till grund för bedömningen av om det finns en *påtaglig risk för hälsa och utveckling*. En sådan tolkning kan både leda till att beviskraften sänks genom att bakgrundsfakta inte alls prövas. Det kan också tänkas leda till att beviskraften höjs genom att en omständighet anses som 100 % bevisad vid värderingen av prognosrekvisitet, trots att samma omständighet bara når upp till kravet *sannolikt*.

5.1.5.2 Underrättsanalys

Det absolut vanligaste är att rätten först gör en atomistisk värdering av varje enskilt bakgrundsfaktum och gör därefter en samlad bedömning. Detta kan exemplifieras med ett fall som primärt berör två riskfaktorer: psykisk ohälsa hos modern samt omsorgsbrist i form av ej åldersadekvat mat och för små kläder. I målet berörs också en skyddsfaktor: att barnets far är närvarande och kan väga upp moderns brister. Förvaltningsrätten går metodiskt tillväga. Den behandlar först moderns psykiska ohälsa och konstaterar att det i och för sig är en riskfaktor men att modern numera får behandling för sina tvångstankar. Därefter fortsätter rätten att bedöma om denna riskfaktor kan vägas upp av att fadern är närvarande. Rätten finner att detta är en skyddsfaktor. Slutligen gör förvaltningsrätten bedömningen att de omsorgsbrister i form av för små kläder och icke åldersadekvat mat är isolerade händelser av ett icke allvarligt slag. Slutligen menar förvaltningsrätten att alla dessa faktorer sammantaget inte medför en påtaglig risk för skada.³⁰⁴ Det nyss behandlade rättsfallet kan utgöra ett typexempel för hur förvaltningsrätten oftast utför sin bevisvärdering.

³⁰⁴ Förvaltningsrätten i Göteborg, mål 5846-23, dom 2023-07-04.

I vissa mål, särskilt då det förekommer många olika omständigheter, gör dock domstolen endast en atomistisk prövning av vissa bakgrundsfakta och nöjer sig sedan med att konstatera att *"även övrigt underlag i målet ger (...) stöd för"*³⁰⁵ domstolens beslut, eller liknande formuleringar.

I några få fall så gör förvaltningsdomstolen endast en atomistisk bedömning. Som ett exempel kan ett rättsfall där primärt tre olika omständigheter ska prövas: Att föräldern inte kan sätta upp regler och rutiner, att föräldern inte är tillräckligt känslomässigt tillgänglig och att föräldern har alkoholproblem. Förvaltningsrätten konstaterar att ingen av dessa omständigheter för sig ger stöd för att bristande omsorg föreligger i lagens mening. Domstolen gör alltså inte någon holistisk slutlig prövning av samtliga omständigheter.³⁰⁶

5.1.6 Ett exempel: Göteborg 8496-23

5.1.6.1 Bakgrund

Socialnämnden har ansökt om beredande av vård av två barn, födda 2016 och 2017 då mamman lider av PTSD och pappan missbrukar narkotika. Det kommer även fram att mamman har skulder. Föräldrarna är vidare separerade och barnen bor primärt hos mamman Pappan är dock närvarande i barnens liv och har hjälpt till med bland annat hämtning och lämning då mamman inte varit kapabel att göra det på grund av sin psykiska ohälsa. Nämnden menar att den psykiska ohälsan och missbruket påverkar deras föräldraförmåga. De har blivit erbjudna insatser i form av föräldrastöd, men har uteblivit från många av tillfällena. De bristande egenskaperna menar nämnden visar sig genom att det ena barnet har hög frånvaro i förskolan och missat hälsokontroller. Det andra barnet får inte tillräckligt stöd för en fungerande skolgång och har hög skolfrånvaro. Detta menar nämnden riskerar att skada barnens hälsa och utveckling på sikt.

Mamman menar i sin tur att hon har skyddat barnen från pappan de gångerna han varit på besök påverkad. Hon menar även att hon tillgodoser

³⁰⁵ Förvaltningsrätten i Linköping, mål 4842-23, dom 2023-08-14.

³⁰⁶ Förvaltningsrätten i Linköping, mål 1624-23, dom 2023-03-27.

barnens basala behov, inklusive sjuk- och tandvård. Det ena barnets skolfrånvaro är dock oroande, men kan förklaras med att barnet har förkylningsastma. Hennes psykiska ohälsa går hon i behandling för. Som stöd för sin bevisning har mamman lämnat in dokument från skola, sjukvård och psykolog samt ett skriftligt vittnesmål från en nära vän. Dessa styrker att barnen kommer på BVC-kontroller och att de utvecklas fint upplevs som glada. Det framkommer också genom vittnesmål att frånvaron från skolan blivit bättre på senare tid och att anledningen till frånvaron var förkylningsastma. Pappan invänder att han inte har ett missbruk. Han vidgår dock att det ena barnets skolgång är ett problem. Han menar vidare att socialnämnden har utsett en säkerhetsperson som varit ett stort stöd i deras föräldraskap. Ställföreträdande och offentliga biträdet har varit hemma hos mamman och har inte anmärkt på något i hemmet och upplever barnen som trygga och glada.

5.1.6.2 Förvaltningsrättens bedömning

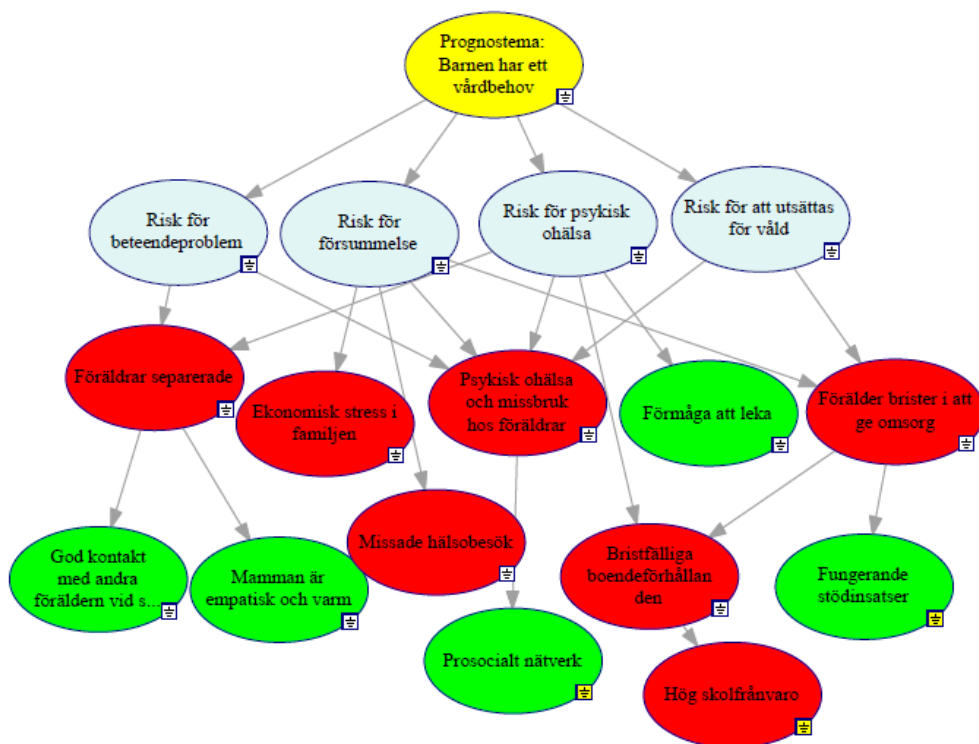
Förvaltningsrätten börjar med att konstatera att mammans psykiska hälsa och pappans missbruk är bekymmersamma omständigheter. Den gör dock bedömningen att mamman tagit tillräckliga åtgärder för att minimera riskerna genom att skydda barnen från pappan samt själv påbörjat en behandling för sin psykiska ohälsa. Vidare menar förvaltningsrätten att de konkreta omsorgsbristerna utgörs av missade tandläkarbesök och hög skolfrånvaro. Upprepad frånvaro från skolan menar förvaltningsrätten kan leda till kunskapsbrist i längden, vilket är en risk för barnens utveckling. I och med att frånvaron från skolan inte är lika hög längre, bedömer förvaltningsrätten att det inte finns någon påtaglig risk på grund av omsorgsbrister. Förvaltningsrätten berör även de uteblivna hälsobesöken, men menar att mammans invändning om att hon inte dykt upp på grund av sin PTSD-diagnos är en godtagbar förklaring. Sammantaget menar förvaltningsrätten inte att det finns tillräckliga skäl att omhänderta barnen.

5.1.6.3 Alternativ bedömning

I målet framkommer det riskfaktorer i hemmiljön i form av att föräldrarna lider av psykisk ohälsa och missbruk. Föräldrarna är vidare separerade. Det

finns även uppgifter om bristfälliga boendeförhållanden och ekonomisk stress samt att stödinsatser inte fungerar. Det framkommer också skyddsfaktorer i form av att det finns stödpersoner runt omkring barnen och att det verkar finnas en god kontakt med den andra föräldern, mamman får även vissa stödinsatser som hjälper henne med hennes psykiska problem. När det kommer till riskfaktorer hos barnen så har de hög frånvaro i skolan och missade hälsokontroller. En skyddsfaktor är att barnen fungerar väl i skolan och förskolan och leker med andra barn. Vidare så finns det vissa anklagelser från nämnden om brister i omsorgen. Vittnesmål från släkt och vänner ger dock en indikator på att mamman är empatisk och varm, vilket är en skyddsfaktor.

Ett bayesianskt nätverk skulle, med användning av BBIC kunna konstrueras på följande vis, där röda noder symboliserar riskfaktorer och gröna noder symboliserar skyddsfaktorer, vilka kan sägas utgöra omständigheterna (eller bakgrundsfakta) i målet:

Den föreslagna bevisstrukturen är något förenklad och faktum är nog att kausalsambanden är betydligt mer komplicerade än vad som går att återskapa på detta vis. Det viktiga att belysa är dock de kunskapsmässiga fel

som förvaltningsrätten till synes gör. Att barnen har hög skolfrånvaro torde inte vara ett förhållande som i sig täcks in i något av miljörekvisiten, vilket betyder att det endast torde kunna användas som bevis för att något annat missförhållande i hemmet föreligger. Vidare menar förvaltningsrätten att mammans PTSD är en godtagbar förklaring på varför barnen missat hälsobesök. Båda dessa bevisfakta ger dock stöd för att mamman försummar barnen, vilket leder till slutsatsen att de är samverkande, och inte motverkande, bevisning. Till synes identifieras inte alla risk- och skyddsfaktorer heller vid bevisvärderingen. Detta kan också rimligtvis betyda att domstolen inte anser att dessa bevisfakta är relevanta för bevisvärderingen då de faller utanför vad som kan subsumeras under bakgrundstemat. I min mening borde dock omständigheterna dock kunna användas som stödbevisning.

5.1.7 Slutsatser från underrättsanalysen

Sammantaget kan det konstateras att det finns vissa brister hos förvaltningsdomstolarna när det kommer till att återge relevanta omständigheter i domsluten samt hur de hanterar bevis som inte är omedelbart relevanta för bevisningen av bakgrundsrekvisiten. Samma sak kan sägas om hur vissa domstolar utför den samlade riskvärderingen. Dessa brister ska dock inte överskattas, men i och med att bevisvärderingen till synes hanteras olika i olika mål finns det en risk att den formella rättssäkerheten eftersätts. Den stora bristen i domarna är dock att domstolen till synes inte omvandlar bakgrundsfakta till prognosfakta och således inte heller använder särskilda erfarenhetssatser för bevisvärderingen i målen. I och med att struktural bevisning tenderar att vara svårhanterad finns det en hög risk att domstolarna värderar bevisning fel, eller till och med anser att ett bevisfaktum felaktigt är ett motbevis. Det förs fram i förarbeten, i HFD:s prejudikat, samt även i den beteendevetenskapliga litteraturen att sakkunskap krävs för att ställa korrekta prognoser. Med detta i åtanke så är det märkligt att domstolarna inte väljer att inhämta sakkunnigutlåtanden. Istället behöver domstolen förlita sig på socialnämndens redogörelse eller göra en egen bedömning. Vad HFD har uttryckt är dock att domstolen inte får förlita sig helt och hållet på socialnämndens redogörelse och måste

självtändigt kunna granska bevisningen och göra en riskbedömning. Må hända att förvaltningsrättens huvudsakliga syfte är att garantera en objektiv rättsprocess och inte en materiellt riktig dom, men det ena behöver inte nödvändigtvis utesluta det andra.

5.2. Reflektion

En initial tanke då jag började skriva uppsatsen var att försöka göra en uppskattning av beviskravet, uttryckt i procent, för rekvisitet *påtaglig risk för hälsa eller utveckling*. Ett tillvägagångssätt skulle möjligtvis vara att titta på vilken objektiv risk som en enstaka misshandel för med sig för barnets hälsa och utveckling och räkna fram vilken beviskraft en sådan risk kan tänkas ha. Då misshandel, enligt förarbetena, ska räcka för att bereda ett barn vård så skulle beviskraften kombinerad med ursprungssannolikheten utgöra en god uppskattning för beviskravet. Beviskraften för att ett barn utsätts för misshandel igen då barnet redan har blivit misshandlat av sina föräldrar borde uppgå till ungefär 2, detta då barn löper ungefär en fördubblad risk mot barn i allmänhet.³⁰⁷ Observera att detta endast torde gälla en av de många riskeffekter som en sådan misshandel för med sig. Om denna beviskraft extrapoleras till att gälla generellt så torde den prognostiska beviskraften för ett visst bakgrundsfaktum vara 2^n , där n är antal riskeffekter.³⁰⁸

Såsom lagen är formulerad så går det dock inte att subsumera en riskeffekt under begreppet *hälsa eller utveckling* utan att ta ställning till hur allvarlig risken är och därför är en beräkning av sannolikheten inte tillräcklig för att göra en uppskattning av beviskravet. Detta leder mig till slutsatsen att det inte rör sig om ett renodlat beviskrav. Kaldal är även inne på samma spår, men gör bedömningen att skillnaden inte torde vara särskilt stor mot ett vanligt beviskrav. I min mening utgör begreppet *påtaglig risk* mer av ett metodkrav än ett beviskrav, som kräver att domstolen gör en riskanalys. Även om en riskanalys och en bevisvärdering i det stora hela är väldigt liknande processer så torde en riskanalys ställa högre krav på

³⁰⁷ Detta framgår av avsnitt 4.3.

³⁰⁸ Detta gäller endast om bevisfaktan är övertygande. för bakgrundsfakta som endast bevisas med exempelvis ett vittnesmål torde beviskraften behöva sänkas avsevärt.

sakkunskap och robusthet. Detta är också något som förs fram i förarbetena till lagen. Att det måste finnas ett högt robusthetskrav får också stöd i forskningen om riskfaktorer hos barn. Vad forskningen säger är att de flesta barn uppvisar tecken på någon eller några riskfaktorer. Detta är inte alarmerande i sig. Istället är det när barn uppvisar tecken på flera riskfaktorer och räknas som multiutsatta som risken för framtida svårigheter blir påtaglig. Det är alltså mot bakgrund av detta och principen om barnets bästa mer rimligt att se begreppet påtaglig risk som ett robusthetskrav om en materiellt riktig dom är av vikt. Problemet med att dra slutsatsen att begreppet påtaglig risk är ett robusthetskrav är att det i förarbetena anges att en enstaka misshandel ska kunna vara tillräckligt för att ett barn ska beredas vård. Naturligtvis är det viktigt att separera barn från föräldrar som misshandlar dem, men det måste vara en bedömningsfråga i det enskilda fallet. Ett förarbetsuttalande om att en enstaka omständighet kan leda till ett tvångsomhändertagande kan medföra att domstolarna hanterar bevisvärderingen genom subsumtion istället för att göra en riktig riskbedömning, vilket inte torde vara syftet med lagen.

Vidare kan också något särskilt nämnas om processramen. När miljörekvisiten läses för första gången är de till synes väldigt öppna formulerade; alla omständigheter i hemmet ska kunna läggas till grund för ett tvångsomhändertagande. Vad som blir tydligt när även ett beteendevetenskapligt perspektiv berörs är dock hur begränsande rekvisiten faktiskt är. Vad det medför är att den riskanalys som ska göras måste bortse från faktorer som inte är inom föräldrarnas kontroll vilket bidrar till att ett barn som har ett vårdbehov faktiskt inte får vård. I den löpande texten behandlas ett rättsfall där HFD anser att det inte är en relevant omständighet att det finns en hotbild mot modern till ett barn. Även om HFD såklart har rätt i att detta inte är moderns fel så torde risken för barnets hälsa eller utveckling fortfarande vara reell. Samma slutsats kan dras när det kommer till uppdelningen mellan beteendefallen och miljöfallen, som också riskerar att begränsa processen. Må hända att barnets beteende kan utgöra bevis för att det förekommer brister i omsorgen, men inte direkta bevis. Efter att principen om barnets bästa blev en del av LVU så torde det vara självklart att barnets perspektiv är det enda perspektiv som ska beaktas. Mot bakgrund

av detta så tycks det märkligt att processen begränsas till att endast behandla föräldrarnas omsorgsförmåga.

Avslutningsvis kan det konstateras att det finns brister i hur förvaltningsdomstolar hanterar prognosbedömningar. Detta borde främst gå att härleda till bristande kunskap om barn och risk, med även det faktum att riskanalyser inte är något som lärs ut på juristprogrammet. En lösning är att inkludera sakkunnigdomare i beslutsfattandet, vilket förmodligen hade lett till fler materiellt riktiga beslut. Vad som är än viktigare är dock att det skulle kunna bidra till en mer objektiv process och skapa en högre tilltro till processen.

Källförteckning

Offentligt tryck

Statens offentliga utredningar

SOU 1964:27 Lag om förvaltningsförfarandet

SOU 1974:39 Socialvården: mål och medel: principbetänkande

SOU 1977:40 Socialtjänst och socialförsäkring

SOU 1986:20 Barns behov och föräldrars rätt

SOU 1991:106 Domstolarna inför 2000-talet

SOU 2023:66 För barn och unga i samhällsvård

Propositioner

Prop. 1971:30 Med förslag till lag om allmänna förvaltningsdomstolar, m.m.

Prop. 1973:90 Med förslag till ny regeringsform och ny riksdagsordning m.m.

Prop. 1979/80:1 Om socialtjänsten

Prop. 1987/88:137 Om besöksförbud

Prop. 1989/90:28 Om vård i vissa fall av barn och ungdomar

Prop. 2000/01:80 Ny socialtjänstlag m.m.

Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Prop. 2009/10:13 Fokus på kunskap - kvalitet i den högre utbildningen

Prop. 2009/10:80 En reformerad grundlag

Prop. 2009/10:215 Mark- och miljödomstolar

Prop. 2012/13:45 En mer ändamålsenlig förvaltningsprocess

Prop. 2013/14:237 Hemliga tvångsmedel mot allvarliga brott

Departementsserien

Ds 2023:31 Säkerhetszoner - ökade möjligheter för polisen att visitera för att förebygga brott

Litteratur

Alexius, Katarina. *RA 2009 ref. 64 Något om tvångsvårdsbedömningar rörande ett barn till en utvecklingsstörd förälder*. Nordisk socialrättslig tidskrift. 2011 (3-4). s. 25-51.

Dahlman, Christian. *Beviskraft - Metod för bevisvärdering i brottmål*. Norstedts juridik. Stockholm. 2018.

Diesen, Christian & Lagerqvist Veloz Roca, Annika. *Bevis 7 - Bevisprövning i förvaltningsmål*. Norstedts juridik. Stockholm. 2003.

Ekelöf, Per Olof; Edelstam, Henrik & Heuman, Lars. *Rättegång. fjärde häftet*. Norstedts juridik. Stockholm. 2009.

Gustafsson, Håkan. *Rättens polyvalens: En rättsvetenskaplig studie av sociala rättigheter och rättssäkerhet*. Lunds universitet. Lund. 2002.

Jakobsen, Liselotte & Karlsson, Jan. *Vardagsliv och risk - En livsformsanalys*. Högskolan i Karlstad. Karlstad. 1999.

Jernbro, Carolina; Landberg, Åsa & Thulin, Johanna. *Våld mot barn 2022: En nationell kartläggning*. Stiftelsen Allmänna barnhuset. Stockholm. 2023.

Lavin, Rune. *Förvaltningsprocessrätt*. Fjärde upplagan. Norstedts juridik. Stockholm. 2022.

Leviner, Pernilla. *Domstolens funktion i LVU-ärenden - behov av specialiserade barndomstolar?*. Nordisk socialrättslig tidskrift. 2012 (5-6). s. 85-132.

Lindell, Bengt. *Sakfrågor och rättsfrågor*. Iustus. Uppsala. 1987.

Lindkvist, Gustav. *Utredningsskyldighet, bevisbörda och beviskrav i förvaltningsprocessen*. Norstedts juridik. 2018.

Lindkvist, Gustav. *Bevisfrågor i förvaltningsprocessen: En översikt*. Norstedts juridik. 2019.

Lundström, Tommy. *Risk och riskbedömningar*. I Andersson, Gunvor; Sallnäs, Marie; Höjer, Ingrid & Sjöblom, Yvonne (Red.). När samhället träder in. Studentlitteratur. Lunds. 2019. s. 215-232.

Parascandola, Mark. *Epistemic risk: empirical science and the fear of being wrong*. Law, probability and risk. 2010 (9). s. 201-214.

Peczenik, Aleksander. *Juridisk argumentation - En lärobok i allmän rättslära*. Norstedts juridik. Stockholm. 1995.

Ragnemalm, Hans. *Förvaltningsprocessrättens grunder*. Tionde upplagan. Jure. Stockholm. 2014.

Ribbing, Michaela. *Förvaltningsprocessen och rättegångsbalken*. Jure. Stockholm. 2018.

Ribbing, Michaela. *Förvaltningsprocessens karaktärsdrag och rättegångsbalkens betydelse för förvaltningsprocessen*. Förvaltningsrättslig tidsskrift. 2021 (3). s. 495-513.

Svensson, Gustav. *Högsta förvaltningsdomstolen och tvångsvården - Om betydelsen i rättssäkerhetshänseende av domstolens domar angående LVU och LVM*. Norstedts juridik. Stockholm. 2012.

Von Essen, Ulrik. *Processramen i förvaltningsmål: Ändring av talan och anslutande frågor*. Andra upplagan. Wolters Kluwer Sverige. Stockholm. 2016.

Wahlgren, Peter. *Juridisk riskanalys: Mot en säkrare juridisk metod*. Jure. Stockholm. 2003.

Zila, Josef. *Om rättssäkerhet*. SvJT. 1990. s. 284-305.

Östberg, Gustaf. *From probabilistics to determinism: an essay on risk assessment and decisionmaking in sociotechnical systems*. Interdisciplinary Science Reviews. 2013. s. 96-109.

Elektroniska källor

Ahlerup, Linda & Ranstorp, Magnus. *LVU-kampanjen*. Försvarshögskolan. 2023.

<<https://www.fhs.se/download/18.32d29dd2187bd01d5e455265/1682576119173/LVU-kampanjen.pdf>>. Senast besökt: 2024-01-03.

Evans, Gary; Li, Dongping & Whipple, Sara. *Cumulative risk in child development*. Psychological Bulletin. 2013.

<https://inrichnetwork.org/wp-content/uploads/2016/06/G_Evans_CumulativeRiskandChildDevelopment.pdf>. Senast besökt: 2024-01-03.

<https://allmannabarnhuset.se/wp-content/uploads/2023/04/RAPPORT_Vald_mot_barn_2022_WEBB.pdf>. Senast besökt: 2024-01-03.

Regeringskansliet. *Pressträff med anledning av det försämrade säkerhetsläget*. 2023-05-17.

<<https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2023/08/presstraff-med-anledning-av-det-forsamrade-sakerhetslaget/>>. Senast besökt: 2024-01-03.

Räddningsverket. *Handbok för riskanalys*. 2003.

<<https://www.msb.se/contentassets/43f02114c99746a3bb5af9654dbf52ee/10.1-handbok-for-riskanalys.pdf>> Senast besökt: 2023-01-03

Sabates, Ricardo & Dex, Sherley. *Multiple risk factors in young children's development*. Center for longitudinal studies. 2012.

<<https://cls.ucl.ac.uk/wp-content/uploads/2017/04/CLS-WP-2012-1.pdf>>. Senast besökt 2024-01-03

Socialstyrelsen. *BBIC Grundbok: Barns behov i centrum*. tredje upplagan. 2023.

<<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatolog/ovrigt/2023-9-8734.pdf>> . Senast besökt: 2023-01-03.

Rättsfallsförteckning

Högsta förvaltningsdomstolen

RÅ Ab-59/85

RÅ 85 2:26

RÅ 85 2:83 I

RÅ 85 2:83 II

RÅ 1987 ref. 160

RÅ 1989 ref. 67

RÅ 1990 ref. 64

RÅ 1990 ref 108

RÅ 1991 ref. 67

RÅ 1991 not. 206

RÅ 1992 ref. 6

RÅ 1995 ref. 39

RÅ 1995 ref. 46

RÅ 1996 ref. 6

RÅ 1996 ref. 61

RÅ 1996 not. 83

RÅ 1996 ref. 91

RÅ 2001 ref. 61

RÅ 2006 ref. 15

RÅ 2008 ref. 55

RÅ 2009 ref. 64

RÅ 2010 ref. 120

HFD 2011 ref. 5 & 6

HFD mål 3211-11, dom 2011-12-09

HFD 2014 ref. 23

HFD 2015 ref. 27

HFD 2015 ref. 36

HFD 2017 ref. 42

HFD 2017 ref. 46

HFD mål 5757-16, dom 2017-06-08

HFD 2018 ref. 6

HFD 2023 ref. 33

Förvaltningsrätten i Göteborg

Mål 5306-23, dom 2023-06-27

Mål 5741-23, dom 2023-06-19

Mål 5846-23, dom 2023-07-04

Mål 8496-23, dom 2023-09-20

Mål 10109-23, dom 2023-10-04

Mål 9685-23, dom 2023-10-06

Mål 9250-23, dom 2023-10-09

Mål 9789-23, dom 2023-10-10

Mål 10021-23, dom 2023-10-11

Mål 10326-23, dom 2023-10-11

Förvaltningsrätten i Karlstad

Mål 3019-22, dom 2022-09-30

Mål 5027-22, dom 2023-01-13

Mål 5406-22, dom 2023-01-23

Mål 121-23, dom 2023-02-13

Mål 2722-23, dom 2023-07-25

Mål 3145-23, dom 2023-08-18

Mål 2907-23, dom 2023-08-22

Mål 2948-23, dom 2023-08-28

Mål 3695-23, dom 2023-09-20

Mål 3735-23, dom 2023-09-27

Förvaltningsrätten i Linköping

Mål 1624-23, dom 2023-03-27

Mål 3052-23, dom 2023-06-20

Mål 4067-23, dom 2023-07-10

Mål 4664-23, dom 2023-07-17

Mål 4842-23, dom 2023-08-14

Mål 4680-23, dom 2023-08-16

Mål 5283-23, dom 2023-08-25

Mål 5883-23, dom 2023-08-28

Mål 6121-23, dom 2023-10-06

Mål 6167-23, dom 2023-10-06